

ВІСНИК

Вищої
кваліфікаційної
комісії суддів України

1

2013

Досудове врегулювання спорів: чи приживеться в Україні?

За сприяння Канадської агенції з міжнародного розвитку (CIDA) в Україні реалізується проект «Суддівська освіта – для економічного зростання». Це масштабний план дій, що охо-

плює різні аспекти розвитку економіки, а також широкий спектр питань утвердження верховенства права. Його мета – сприяти формуванню сприятливих умов для розвитку української еконо-

міки шляхом підвищення рівня компетентності судових органів відповідно до потреб бізнесу.

Передбачається, що в процесі реалізації проекту багато важливих питань вирішуватимуться в рамках різноманітних заходів, зокрема обмінних програм технічної підтримки, програм стажування, семінарів та робочих груп, основним завданням яких буде сприяння діалогу та обміну досвідом між колегами з обох країн: суддями, юристами, викладачами та іншими представниками юриспруденції та судових органів. Сфера співпраці охоплюватиме питання підвищення кваліфікації суддів, стратегічне планування, підготовку навчальних програм, розробку й реалізацію практичних курсів, комп'ютерні та дистанційні програми підготовки суддів тощо.

Слід зауважити, що проект націлений на довготривалу взаємодію з Вищою кваліфікаційною комісією суддів України (ВККСУ) та Національною школою суддів України (НШСУ), досягнення результатів у розвитку системи професійної підготовки суддів, поширення співпраці на різних рівнях системи судочинства, зокрема господарських, цивільних та адміністративних судів. Для них цей проект може бути максимально корисним та ефективним, вважають організатори проекту.

У рамках українсько-канадського проекту «Суддівська освіта – для економічного зрос-

тання» передбачено пілотне впровадження механізму досудового врегулювання спорів в окремих судах міст Одеси та Івано-Франківська. Зокрема, «пілотними судами» визначено Івано-Франківський окружний адміністративний суд, Івано-Франківський міський суд, Одеський окружний адміністративний суд та Малиновський районний суд міста Одеси. Реалізацію компонента досудового врегулювання спорів розпочато у квітні 2012 року. Восени того ж року делегація представників української судової системи відвідала Канаду для ознайомлення із практикою застосування процедури досудового врегулювання спорів у цій країні. Аналіз результатів засвідчив, що цей метод сприяє зміцненню довіри громадян до судів, скорочує час розгляду справ, заощаджує державні кошти, виділені судам, та кошти осіб, які звертаються за захистом своїх прав до суду, суттєво зменшує кількість справ, що розглядаються у судовому порядку.

На переконання І. Самсіна, Голови Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, запозичення канадського досвіду досудового врегулювання спорів і успішне впровадження цієї процедури на українських теренах сприятиме досягненню результатів, визначених метою реформування вітчизняної судової системи загалом. «Насамперед розвантажити суди від великої кількості справ, що знаходяться у провадженні, підвищити рівень довіри суспільства до судової влади, посилити ефективність правосуддя», – зазначив І. Самсін.

Окреслити ключові параметри реалізації компонента «Досудове врегулювання спорів» у «пілотних судах» українсько-канадського проекту «Суддів-

ська освіта – для економічного зростання» мали на меті учасники робочої групи, що працювала перші два дні квітня у Києві. В цьому семінарі взяли участь О. Шаков та Н. Городецька, представники Офісу Уповноваженого з федеральних судових справ Канади, Т. Зажечни, суддя Королівської Лави Провінції Саскачеван, Д. Брик, суддя Королівської Лави провінції Манітоба, І. Самсін, Голова Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, П. Казакевич, начальник відділу міжнародного співробітництва секретаріату Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, І. Алєєва, суддя Вишого господарського суду України, інші авторитетні фахівці – правознавці, представники сфери судочинства. Звісно, що для учасників робочої групи особливо важливо було знати думки голів «пілотних судів» про рівень їх готовності до експерименту, як в цілому вони бачать запровадження процедури досудового врегулювання, які категорії справ можуть підлягати досудовому врегулюванню, який механізм моніторингу проекту має діяти. Комплекс цих питань був предметом обговорення учасників семінару. Зокрема, судді «пілотних судів» вважають,

що слід підготувати шаблони з найбільш актуальних та поширених категорій справ, організувати методологічну роботу з представниками адвокатської спільноти, банківських установ, страхових компаній з питань, що стосуються досудового врегулювання спорів, розробити єдині стандарти проведення цієї процедури.

Учасники семінару переконані в доцільності проведення навчання суддів, які будуть задіяні у проекті досудового врегулювання спорів. Такі судді повинні мати великий практичний досвід роботи. Також корисними були б навчання суддів з психологами, з представниками суб'єктів владних повноважень.

Слушною є пропозиція щодо проведення семінарів з проблем досудового врегулювання спорів не лише із суддями, а й з працівниками апарату суду. Адже будь-яка людина, яку складні життєві обставини змусили вперше звернутися до суду, як правило, по-особливому переживає цю подію. Які враження залишаться від неї, значною мірою залежить від того, яка робоча атмосфера панує у суді. Кожна деталь має значення: чемність працівників апа-

рату суду, їх толерантність, вихованість, чуйне ставлення до відвідувача, те, як приймають у службових кабінетах та яким тоном відповідають на запитання. Такі, на перший погляд, незначні моменти насправді мають велике значення, формуючи загальну здорову атмосферу судової установи, можуть відіграти позитивну роль у мирному досудовому врегулюванні проблеми.

Варта уваги ідея щодо створення інформаційних стендів у приміщеннях судів, де кожен відвідувач міг би знайти для себе щось необхідне, корисне. Наприклад, зразки типових мирових угод. Адже не кожен пересічний громадянин має можливість звернутися по професійну допомогу до адвоката.

Учасники семінару запропонували визначити категорію справ, що можуть бути врегульовані у досудовому порядку, за винятком тих, котрі стосуються виборів, референдуму. Всі інші справи можна розв'язувати в режимі досудового врегулювання, принаймні намагатися робити це. Слід встановити чітке правило: справи, що віднесені до категорій досудового розгляду, можуть бути передані до суду лише після цієї процедури, – така по-

зиція учасників семінару. Вони також підтримали ідею внесення змін і доповнень до Кодексу адміністративного судочинства. Зокрема, вважають за доцільне визначити підстави для примирення суб'єктів, порядок примирення, нормативно закріпити обов'язок суб'єкта владних повноважень брати участь у процесі примирення.

Організатори українсько-канадського проекту «Суддівська освіта – для економічного зростання» надають важливого значення інформаційній складовій реалізації його компонента – досудового врегулювання спорів. Вони переконані, що суспільство має право отримати максимум інформації про мету проекту, його особливості, аби повною мірою скористатися можливостями для вирішення спорів у досудовому порядку.

Про розуміння проблематики досудового врегулювання спорів представниками українського правосуддя, задіяними у проекті, які сповнені бажання досягти позитивних результатів, висловився Дональд Брик, суддя Королівської Лави провінції Манітоба. Поважний гість з Канади з величезним суддівським досвідом, зокрема, сказав так: «Ця діяльність розпочиналася у Канаді

з маленьких кроків. До того, як ми почали рухатися у цьому напрямі семимильними кроками, минуло 25 років. Думаю, якщо ви будете так завзято братися за вирішення цієї проблеми із самого початку, то у вас виникне багато проблем. Наприклад, якщо ви будете вибирати такі категорії справ, які не можна вирішити у рамках цього процесу, то, звісно, ви не матимете великого успіху у досягненні позитивних результатів. У вас ще немає досвіду такого врегулювання. Гадаю, варто було б починати з невеличких кроків і не з таких уже й складних справ. Щоб судді також опанували нові функції у процесі досудового врегулювання спорів. До того ж, якщо ви матимете успіх у цій роботі, то, природно, коло справ, що врегульовуватимуться на досудових конференціях, буде розширюватися».

«Запровадження такої важливої та необхідної процедури, як досудове врегулювання спорів у чотирьох «пілотних судах» України стало можливим завдяки сприянню та підтримці Канадської агенції з міжнародного розвитку (CIDA). Я радий констатувати, що робота у цьому форматі Вищою кваліфікаційною комісією суддів України та Національною школою суддів України, які є основними бенефіціарами проекту «Суддівська освіта – для економічного зростання», вже розпочата», – підкреслив І. Самсін. Голова Вищої кваліфікаційної комісії суддів України також додав, що проект дуже важливий тому, що сприятиме підвищенню авторитету судової влади України, зростанню довіри суспільства до неї.

Володимир Кузьменко,

головний консультант
сектору організаційної роботи
та забезпечення діяльності
керівника секретаріату Комісії

ОФІЦІЙНО

Досудове врегулювання спорів: чи приживеться в Україні?

Володимир Кузьменко 1

ПОГЛЯД НАУКОВЦЯ

Узагальнення дисциплінарної практики щодо суддів як джерело вдосконалення законодавства. **Микола Мельник** 4

Дисциплінарна відповідальність суддів в аспекті єдності їх статусу.

Іван Марочкин 8

Національна школа суддів України: погляд у майбутнє.

Наталія Шукліна, Олександр Іщенко 14

Проблеми запобігання професійній деформації суддів. **Олексій Свида** 18

Становлення ювенальної юстиції в світлі нового Кримінального процесуального кодексу України. **Наталія Буруковська** 24

Актуальні питання участі прокурора у господарському процесі.

Ніна Кучерук 27

З ПРАКТИКИ РОБОТИ

Чи потрібен психолог для служителів Феміди?

Віталій Барський, Тетяна Пушкарьова 31

Процедура досудового врегулювання у цивільному судочинстві України

як судовий спосіб розв'язання спору. **Леонід Лічман** 34

МОЛОДИЙ НАУКОВЕЦЬ

Статус Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. **Поліна Казакевич** 38

Спрощений порядок судового захисту. Актуальні питання ухвалення

та виконання судових рішень. **Дмитро Плахотнюк** 43

ОФІЦІЙНО

Члени Комісії задекларували свої доходи 49

Малиновський райсуд Одеси готовий переймати канадський досвід.

Леонід Лічман 51

Пілотний українсько-канадський проект – це перший крок на шляху законодавчого врегулювання питання досудового вирішення спорів.

Тарас Антоняк, Петро Черепій 52

**Науково-практичний,
юридичний журнал**
Видається із вересня 2011 року

Засновник
Вища кваліфікаційна комісія суддів України

Свідоцтво про державну реєстрацію
серія КВ №17953-6803Р

Голова Редакційної ради
к.ю.н. І. Л. Самсін

Редакційна рада:

В. І. Маслій, Л. П. Горбачова, Г. А. Колеснік,
А. М. Марцинкевич, к.ю.н. М. Г. Мельник,
к.ю.н. М. Г. Пінчук, Д. М. Сокурено,
В. І. Шаргало, Н. М. Фадєєва,
д.ю.н. В. П. Мікулін, д.ю.н. В. Т. Маляренко,
к.ю.н. Н. Г. Шукліна, к.ю.н. О. П. Кучинська,
д.ю.н. О. Л. Копиленко, Р. І. Кирилюк,
д.ю.н. А. В. Портнов, д.ю.н. Д. М. Притика,
д.ю.н. І. Є. Марочкін, д.ю.н. Є. Б. Кубко,
Б. М. Оленчин, Н. С. Отрода, В. Г. Данчук,
В. Й. Косенко, Р. М. Палій, Л. М. Какауліна,
Д. С. Віннік, к.ю.н. М. І. Костін,
к.ю.н. В. В. Гевко, О. В. Цимбалюк

Редакційна колегія:

Б. М. Оленчин (голова редакційної колегії)
О. В. Дронговська (головний редактор)
к.ю.н. М. Г. Мельник, д.ю.н. В. П. Мікулін,
Н. С. Отрода, В. Г. Данчук, В. Й. Косенко,
Р. М. Палій, Л. О. Майстренко, П. В. Казакевич,
Р. М. Савчук, С. Є. Бойко, О. В. Цимбалюк,
Р. П. Корчук, М. Ю. Чернишова

Редактор

О.В. Дронговська

Коректор

О.С. Березовська

Відповідальність за достовірність фактів,
цитат, власних назв та інших відомостей
несуть автори публікацій.
Редакція може не поділяти точки зору автора.

У журналі зберігається правопис
законодавчих, нормативних актів, наказів,
методологічних розробок,
що надійшли до редакції.

Редакція залишає за собою право
на скорочення та редагування текстів.

Статті обов'язково проходять
відбір і рецензування.

Затверджено до друку редакційною колегією,
рішення №1 від 15.04.2013 р.
Підписано до друку 24.04.2013 р.
Формат 60x84 1/8
Папір крейдований
Наклад 2350 примірників
Оригінал-макет затверджено
Вищою кваліфікаційною комісією
суддів України

Видавець ТОВ «Піраміда»

© Текст — Вища кваліфікаційна комісія
суддів України

Адреса редакції:
м. Київ, вул. Механізаторів, 9.
www.vksu.gov.ua

Микола Мельник,
кандидат юридичних наук,
член Вищої кваліфікаційної комісії
суддів України

Узагальнення дисциплінарної практики щодо суддів як джерело вдосконалення законодавства

УДК 341.63

У статті наведено результати узагальнення дисциплінарної практики Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Вищої ради юстиції за період з лютого 2011 року по березень 2013 року. Напрацьований матеріал може бути взятий за основу пропозицій з удосконалення чинного законодавства у частині, що стосується підстав притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності. Обґрунтовано відповідні пропозиції.

Ключові слова: дисциплінарна відповідальність, суддя, Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Вища рада юстиції, порушення присяги, критерії оцінювання, дисциплінарний проступок.

Н. Мельник. Обобщение дисциплинарной практики по отношению к судьям как источник совершенствования законодательства

В статье приведены результаты обобщения дисциплинарной практики Высшей квалификационной комиссии судей Украины, Высшего совета юстиции за период с февраля 2011 года по март 2013 года. Нарботанный материал может быть взят за основу предложенный по совершенствованию действующе-

го законодательства в части, касающейся оснований привлечения судей к дисциплинарной ответственности. Обоснованы соответствующие предложения.

Ключевые слова: дисциплинарная ответственность, судья, Высшая квалификационная комиссия судей Украины, Высший совет юстиции, нарушение присяги, критерии оценивания, дисциплинарный проступок.

M. Melnik. Disciplinary practice`s summarization regarding judges as a source of law improvements

This article represents results of disciplinary practice`s summarization of High Qualification Commission of Judges of Ukraine and High Council of Justice within 2011 – February 2013. It is proved that proposals of improvement of current law regarding bringing judges to responsibilities can be drafted based on disciplinary practice`s summarization. Appropriate suggestions have been substantiated.

Key words: disciplinary responsibility, judge, High Qualification Commission of Judges of Ukraine, High Council of Justice, oath breaking, estimation criterion, disciplinary delinquency.

Новелізація законодавства України про судоустрій і статус суддів визначена необхідністю реалізації права на справедливий суд і доступ до суду, гарантування відправлення правосуддя судом на засадах незалежності, безсторонності, законності, що впливає з Європейської конвенції про захист прав та основоположних свобод людини (1950 р.). У цьому контексті приписи норм законів України «Про судоустрій і статус суддів» [1], «Про Вищу раду юстиції» [2] щодо застосування до суддів дисциплінарної відповідальності виступають законодавчою гарантією неухильного виконання суддями обов'язків, покладених на них процесуальним законодавством, формуючи тим самим довіру до держави як інституції, спроможної ефективно захищати права, свободи, законні інтереси громадян. Поряд із цим необхідно вказати, що ефективне правове регулювання процедури притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, суворе дотримання законності під час її здійснення є чинником впливу на реалізацію таких міжнародних стандартів у галузі судочинства, як гарантування державою незалежності суддів.

Таким чином, процедури дисциплінарної відповідальності суддів спрямовані на реалізацію двох взаємопов'язаних завдань – гарантування законності відправлення правосуддя та незалежності суддів. Саме тому особливу увагу варто зосередити на аналізі правозастосовної практики Вищої кваліфікаційної комісії суддів України як суб'єкта дисциплінарних правовідносин, результати якої не тільки дозволяють виявити існуючі порушення суддями встановлених вимог, а й можуть бути визнані джерелом визначення напрямів удосконалення чинного законодавства. Узагальнені результати дисциплінарної практики було б доцільно використати з метою підвищення вимог до кандидатів на посаду судді, зокрема і щодо їх особистих якостей, та, відповідно, попередження порушень у професійній діяльності суддів. У зв'язку з цим слід надати пріоритет рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України щодо рекомендації про звільнення з посади судді на підставі порушення ним присяги. Поряд із цим не можна оминати і ту обставину, що чинне законодавство у частині кваліфікації дій як порушення суддею присяги потребує вдосконалення у зв'язку з використанням категорій, що мають бути додатково оцінені. У переліку таких дій згідно з частиною 2 статті 32 Закону України «Про Вищу раду юстиції» названо дії, що порочать звання судді і можуть викликати сумнів щодо його об'єктивності, неупередженості та незалежності, в чесності та невідкупності судових органів; у тому числі порушення морально-етичних принципів поведінки судді.

Наголошуючи на необхідності вдосконалення законодавства щодо встановлення критеріїв відповідальності за дії, що кваліфікуються як порушення суддею присяги, слід взяти до уваги Рішення Конституційного Суду України від 11.03.2011 № 2-рп/2011

«У справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про Вищу раду юстиції», яким визнано конституційними приписи частини 2 статті 32 Закону України «Про Вищу раду юстиції». При цьому необхідно зауважити, що єдиний орган конституційної юрисдикції визнавав конституційність встановлення законом переліку дій, які визнаються порушенням суддею присяги, але не надавав правової оцінки якості таких приписів, оскільки такі дії не належать до компетенції Конституційного Суду України. У мотивувальній частині Рішення було зазначено, що порушення суддею присяги є однією з підстав для його звільнення з посади відповідно до пункту 5 частини 5 статті 126 Основного Закону України. Правове регулювання відповідальності судді за недодержання присяги судді у виді звільнення з посади відповідає Європейській хартії про закон «Про статус суддів» 1998 року, згідно з якою до суддів можуть застосовуватися санкції за невиконання (неналежне виконання) одного з обов'язків, прямо визначених законом (пункт 5.1). Отже, Верховна Рада України, законодавчо визначивши критерії відповідальності за дії, які є порушенням суддею присяги, діяла в межах повноважень та у спосіб, передбачені Конституцією та законами України, а положення частини 2 статті 32 Закону України «Про Вищу раду юстиції», якими визначено дії, що є порушенням суддею присяги, не суперечать Конституції України [3].

Поряд із цим необхідно вказати, що ефективно правове регулювання процедури притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, суворе дотримання законності під час її здійснення – це чинник впливу на реалізацію таких міжнародних стандартів у галузі судочинства, як гарантування державою незалежності суддів

На підтвердження висновку про необхідність удосконалення законодавства, приписи якого визначають дії, що є порушенням суддею присяги, доцільно звернутися до результатів дисциплінарної практики Вищої ради юстиції. Зокрема, протягом 2011 року

Вища рада юстиції затвердила результати 228 перевірок, визнавши відсутність підстав для звільнення суддів за порушення присяги. За результатами розгляду 100 пропозицій членів Вищої ради юстиції щодо внесення подань про звільнення суддів з посад за порушення присяги прийнято 9 відповідних рішень стосовно 7 суддів (у 2010 році – 52 рішення стосовно 39 суддів). За матеріалами 45 перевірок прийнято ухвали та визнано відсутніми підстави для відкриття дисциплінарних проваджень стосовно 131 судді [4]. За I квартал 2013 року Вищою кваліфікаційною комісією суддів України ухвалено 2 рішення (від 17.01.2013 та 21.02.2013) про надання рекомендації Вищій раді юстиції розглянути питання про звільнення з посади судді з підстав порушення присяги судді. Вищою кваліфікаційною комісією суддів України було доведено умисний характер порушення приписів процесуального закону щодо розгляду заяви, скарги чи справи протягом строку, встановленого законом – затування суддею строків розгляду справи понад терміни, встановлені законом, а також вчинення ним дій, що порочать звання судді і можуть викликати сумнів у його об'єктивності, неупередженості та незалежності, у чесності та непідкупності судових органів. Допущені суддею порушення вимог процесуального закону визнано істотними, такими, що суттєво обмежують права громадян на судовий захист, створюють учасникам процесу перешкоди в доступі до правосуддя, підривають авторитет правосуддя. В іншій справі було виявлено грубі порушення законодавства, спрямованість яких, а також викликані цими порушеннями наслідки вказують на вчинення суддею дій, що порочать звання судді, викликають сумнів у його об'єктивності, неупередженості та незалежності, чесності та непідкупності, свідчать про несумлінне виконання службових обов'язків і дають підстави для висновку про порушення присяги судді. Такі дії полягали у порушенні вимог цивільного процесуального законодавства у частині здійснення процедур отримання доказів і доказування, а також перегляду за нововиявленими обставинами.

Про доцільність удосконалення чинного законодавства у частині визнання порушення морально-етичних принципів поведінки судді порушенням суддею присяги свідчать результати аналізу розгляду скарг щодо поведінки суддів, пов'язаної із порушенням правил суддівської етики. Зазначене дослідження провів В. Косенко, керівник служби дисциплінарних інспекторів секретаріату Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. З квітня 2011 року по листопад 2012 року (станом на 12.11.2012) до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України надійшло 709 звернень (скарг, заяв) щодо поведінки суддів. Однією з підстав притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, як зазначалося у зверненнях, було порушення правил суддівської етики. В. Косенко зауважує, що на практиці встановити і довести факт

порушення суддею правил суддівської етики дуже важко, а тому у більшості випадків результатами розгляду таких звернень є ухвалення Вищою кваліфікаційною комісією суддів України рішення про відмову у відкритті дисциплінарного провадження. Так, із 709 звернень щодо поведінки суддів лише за результатами розгляду 13 з них було ухвалено рішення про відкриття дисциплінарних справ. Тільки чотири справи завершилися притягненням до дисциплінарної відповідальності суддів місцевих та апеляційних судів з накладенням дисциплінарного стягнення у вигляді догани. В. Косенко зазначає, що систематичним порушенням правил суддівської етики вважається вчинення такого порушення двічі або більше разів, однак поняття грубого одноразового порушення правил суддівської етики є оціночним і суб'єктивним. Але в будь-якому випадку це повинна бути дія, несумісна з високим званням судді.

Серед напрямів вдосконалення чинного вітчизняного законодавства у частині визначення підстав притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, слід вказати насамперед на необхідність закріплення дефініції «дисциплінарний проступок судді», яка на сьогодні не передбачена. Крім того, перспективним є підхід вчених щодо запровадження критеріїв оцінки роботи суддів

У зв'язку з розглядом питання про вдосконалення правового регулювання процедур притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності можна навести правову позицію Конституційного Суду Російської Федерації, що стосувалася звільнення судді за допущені під час відправлення правосуддя помилки. У відповідній постанові суд зазначав можливість застосування до судді покарання за такі помилки, наслідком яких є спотворення фундаментальних принципів судочинства і грубе порушення прав учасників процесу. Не є підставою для притягнення судді до відповідальності за ненавмисні судові помилки ор-

динарного характеру, що не пов'язані із проявами несумлінного ставлення судді до своїх професійних обов'язків. Конституційний Суд Російської Федерації зазначив необхідність дотримання установленого законом порядку при покаранні судді: здійснення оцінки законності судового акта вищою судовою інстанцією, а оцінки поведінки судді – кваліфікаційною колегією суддів. Підкреслено винятковий характер дострокового припинення повноважень судді [5].

Виділяючи напрями вдосконалення чинного вітчизняного законодавства у частині визначення підстав притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, слід вказати насамперед на необхідність закріплення дефініції «дисциплінарний проступок судді», яка на сьогодні не передбачена. Крім того, перспективним є підхід учених до запровадження критеріїв оцінки роботи суддів. Зокрема, С. Прилуцький наводить результати дослідження цього спрямування, виконані Міжнародною асоціацією суддів, і звертає увагу на положення, які, на його думку, можуть бути покладені в основу оцінки. Зокрема, така оцінка має здійснюватися тільки компетентними органами судової влади та ґрунтуватися на заздалегідь визначених принципах і умовах задля забезпечення об'єктивності оцінювання; не повинно існувати будь-якої залежності оцінювання судді від суті вироків у справах, що розглядаються; поведінка судді оцінюється під час здійснення правосуддя; має враховуватись оцінка роботи судді на попередній посаді; втручання інших органів влади до оцінки діяльності судді суворо заборонено; заборонено оцінювати якість прийнятих суддею рішень у справах при здійсненні правосуддя; компетенція щодо оцінювання судді встановлюється щодо особи, відповідальної за організацію роботи суду; відсутність залежності між результатами оцінювання роботи судді, підставами звільнення судді з посади, а також оплатою праці судді [6, с. 151-153].

Головне, що слід виділити у перелічених С. Прилуцьким положеннях – здійснення оцінювання роботи судів і суддів тільки у межах судової влади, тим самим підкреслюючи її самодостатність, проявом якої є спроможність вирішити наявні проблемні питання, пов'язані із оцінюванням діяльності суддів, а також її незалежність. Крім того, слід указати на врахування ознаки наступності при здійсненні оцінювання, що дозволяє говорити про потенційну і реальну спроможність судді виконати обов'язки, покладені процесуальним законодавством. Переважуючи критерії оцінювання діяльності судді, доцільно передбачити серед них і встановлення відповідності поведінки судді правилам суддівської етики.

Таким чином, проведений аналіз дозволив сформулювати і кілька висновків. Ось основні з них. Чинне законодавство у частині врегулювання процедури дисциплінарної відповідальності судді передбачає

застосування категорій, що потребують додаткової оцінки при визначенні дій, які визнаються порушенням суддею присяги. Зазначене підтверджує практика притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності Вищою кваліфікаційною комісією суддів України, Вищою радою юстиції. Така практика показує пріоритетність при визначенні дій судді як таких, що порушують присягу, порушення ним норм процесуального законодавства. Наведена правова позиція Конституційного Суду Російської Федерації свідчить про перспективність розгляду питання щодо можливості встановлення підставою притягнення судді до дисциплінарної відповідальності навмисне допущення судової помилки, внаслідок чого спотворено фундаментальні принципи судочинства і грубо порушено права учасників процесу. Серед пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства – обґрунтування і впровадження дефініції «дисциплінарний проступок судді». Також варта підтримки пропозиція С. Прилуцького про запровадження критеріїв оцінки діяльності судді, перелік яких доповнено встановленням відповідності поведінки судді правилам суддівської етики.

Список використаних джерел:

1. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 07.07.2010 № 2453-VI [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 41-42, № 43, № 44-45. – Ст. 529. – Режим доступу : система інформаційно-правового забезпечення «Ліга-Закон» станом на 13.04.2013.
2. Про Вищу раду юстиції : Закон України від 15.01.1998 № 22/98-ВР [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 25. – Ст. 146. – Режим доступу : система інформаційно-правового забезпечення «Ліга-Закон» станом на 13.04.2013.
3. У справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про Вищу раду юстиції»: Рішення Конституційного Суду України від 11.03.2011 № 2-рп/2011// Офіційний вісник України. – 2011. – № 23 (04.04.2011). – Ст. 965.
4. Інформація про результати діяльності Вищої ради юстиції за 2011 рік [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Вищої ради юстиції. – Режим доступу : <http://www.vru.gov.ua/statistics/4>
5. Н. Шиняєва. Помилки, яких не пробачають [Електронний ресурс] / Н. Шиняєва // Закон і бізнес. – № 31 (1018). – 29.07–06.08.2011. – Режим доступу : http://zib.com.ua/ua/4204-pomilki_yakih_ne_probachayut.html
6. С. В. Прилуцький. Вступ до теорії судової влади (Суспільство. Право. Держава) [Текст] : монографія / С. В. Прилуцький. – К. : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2012. – 317 с.

Іван Марочкін,
кандидат юридичних наук,
професор, завідувач
кафедри організації судових
та правоохоронних органів
Національного університету
«Юридична академія України
ім. Я. Мудрого»

Дисциплінарна відповідальність суддів в аспекті єдності їх статусу

УДК 347.962.6

У даній статті досліджується правова природа інституту дисциплінарної відповідальності суддів з огляду на проголошений Законом України «Про судоустрій і статус суддів» принцип єдності їхнього статусу, встановлення його повноти та відповідності вітчизняним правовим реаліям. Аналізуються наявні проблеми у сфері його реалізації, формуються висновки стосовно необхідності удосконалення відповідного нормативного регулювання та вносяться конкретні пропозиції.

Ключові слова: єдність статусу суддів, дисциплінарна відповідальність суддів, Вища кваліфікаційна комісія суддів України.

И. Марочкин. Дисциплинарная ответственность судей в аспекте единства их статуса

Данная статья посвящена исследованию правовой природы института дисциплинарной ответственности судей в аспекте провозглашенного Законом Украины «О судоустройте и статусе судей» принципа единства их статуса, установления его полноты и соответствия отечественным правовым реалиям. Анализируются существующие проблемы в сфере его

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» закріплює, що суддею є громадянин України, який відповідно до Конституції України та цього Закону призначений чи обраний суддею, обіймає штатну суддівську посаду в одному з судів України і здійснює правосуддя на професійній основі; судді в Україні мають єдиний статус незалежно від місця суду в системі судів загальної юрисдикції чи адміністративної посади, яку суддя обіймає в суді (ст. 51) [1]. Як бачимо,

реализации, формулируются выводы относительно необходимости усовершенствования соответствующего нормативного регулирования и вносятся конкретные предложения.

Ключевые слова: единство статуса судей, дисциплинарная ответственность судей, Высшая квалификационная комиссия судей Украины.

I. Marochkin. Disciplinary responsibility of judges in aspect of unity of their status

This article is devoted to research of the legal nature of institute of a disciplinary responsibility of judges in aspect proclaimed by the Law of Ukraine "About judicial system and to the status of judges" the principle of unity of their status, establishment of its completeness and compliance to domestic legal realities. Existing problems in the sphere of its realization are analyzed, conclusions concerning need of improvement of corresponding standard regulation are formulated and specific proposals are made.

Key words: unity of the status of judges, disciplinary responsibility of the judges, the Highest qualification commission of judges of Ukraine.

законодавець передбачив різницю лише у компетенції та повноваженнях суддів та наголосив на рівності прав, обов'язків і, головне, підстав та процедури притягнення суддів до відповідальності, у тому числі до дисциплінарної. Інституціональне оформлення останньої необхідне не лише через особливості статусу суддів. Дисциплінарна відповідальність суддів має стати повноцінною компенсацією за суттєві винятки із загального конституційного принципу рів-

ності всіх перед законом, що пов'язані з наданням суддям гарантій незалежності та недоторканності, та ефективно забезпечувати моральне право судді здійснювати правосуддя. Тому всі факти припинення повноважень суддів та притягнення їх до дисциплінарної відповідальності повною мірою наочно негативно характеризують суддівський корпус [2; 3].

Метою даної статті є дослідження правової природи інституту дисциплінарної відповідальності суддів з огляду на проголошений Законом принцип єдності їхнього статусу, встановлення його повноти та відповідності вітчизняним правовим реаліям, аналіз наявних проблем у сфері його реалізації та внесення пропозицій щодо удосконалення відповідного нормативного регулювання. Окремі аспекти реалізації механізмів дисциплінарного провадження щодо суддів висвітлювалися у працях Л. Є. Виноградової, В. П. Кохан, В. Т. Маляренка, І. Є. Марочкіна, Л. М. Москвич, С. В. Подкопаєва, А. О. Селіванова та ін.

Дисциплінарні проступки суддів певним чином завдають шкоди суспільству, оскільки спотворюють уявлення про характер правосуддя, знижують його соціальну цінність, зачіпають інтереси учасників розв'язання конфлікту в суді, що в цілому позначається і на авторитеті суду. Дисциплінарне стягнення може бути застосовано до судді тільки на підставі чинного закону та відповідно до чітко визначеної процедури [4], усі процедури покарання, усунення від посади і звільнення мають визначатися відповідно до встановлених правил та стандартів судової поведінки [4; 5; 6; 7]. Механізми дисциплінарного провадження щодо суддів на даний час регламентовані численними нормативними актами, такими як Закон України «Про судоустрій і статус суддів», Закон України «Про Вищу раду юстиції» [8], Положення про службу дисциплінарних інспекторів [9], Кодекс професійної етики судді [10] та ін. Як справедливо зазначають правники, з огляду на те, що судді є державними службовцями високого рангу, більшість питань, що стосуються їхнього статусу, мають вирішуватися однаково, одним правовим приписом, незважаючи на приналежність судді до тієї чи іншої підсистеми [17, с. 42]. Аргументується це тим, що законодавець, ухвалюючи певні нормативно-правові акти чи окремі норми стосовно регулювання правового положення суддів, розраховує на правосуддя у цілому, незалежно від того, у якій підсистемі працює суддя. Тобто з огляду на єдність статусу суддів усі питання, пов'язані з їхнім статусом, мають вирішуватися однаково – на основі одного правового акта. Тому вважаємо, що норми щодо дисциплінарної відповідальності мають бути вміщені в одному нормативно-правовому акті, а не розпорошені по різних. Таким міг би стати спеціальний закон про відповідальність суддів, наприклад Дисциплінарний кодекс судді. Пропозиції щодо необхідності його розроблення та затвердження вже були представлені та заслуговують на підтримку [11].

Питання щодо сутності дисциплінарного провадження потребують теоретичного аналізу та законодавчого врегулювання складу і компетенції органу, уповноваженого на його здійснення. У наукових колах і серед правників-практиків сьогодні починають активно обговорюватися принципи питання стосовно спеціально уповноваженого органу, що має здійснювати провадження у справі щодо притягнення судді до дисциплінарної відповідальності. Звернімося до міжнародних стандартів з цього питання. Так, Європейська хартія про закон про статус суддів, принцип VI Рекомендації № (94) 12 «Незалежність, дієвість та роль суддів» наголошують, що держави повинні розглянути можливість створення на підставі закону спеціального компетентного органу, до завдань якого належатиме застосування будь-яких дисциплінарних санкцій і заходів у тих випадках, якщо такі заходи не вживаються судом, і рішення якого контролюватимуться найвищим судовим органом, або цей орган сам може бути найвищою інстанцією [12; 13]. Монреальська універсальна декларація про незалежність правосуддя 1983 року встановлює, що розгляд справ про звільнення з посади або дисциплінарне покарання судді здійснюється судом чи лише на підставі рішення за пропозицією, рекомендацією або згодою комітету або органу, принаймні половина складу якого – обрані судді [6].

В Україні практичні труднощі вирішення зазначеного питання полягають в тому, що створено два державних органи, які наділені повноваженнями притягати суддів до дисциплінарної відповідальності. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» називає такими органами Вищу кваліфікаційну комісію суддів України (далі – ВККСУ) та Вищу раду юстиції. Перша здійснює дисциплінарне провадження щодо суддів місцевих та апеляційних судів, а друга – щодо суддів вищих спеціалізованих судів та Верховного Суду України. У цій законодавчій нормі вбачається певне порушення (недотримання) принципу єдності правового статусу суддів незалежно від місця суду в системі судів загальної юрисдикції. Наявність двох дисциплінарних органів, які мають принципові відмінності у їх формуванні, можуть впливати на неоднаковість дисциплінарної практики [14]. Більше того, як наголошується у юридичній науковій літературі, на неоднаковість дисциплінарної практики може впливати і факт наявності законодавчо неврегульованих питань, наприклад відсутність вичерпного переліку дисциплінарних проступків та невизначеність їх складу, що, своєю чергою, дає підстави для існування суб'єктивізму при прийнятті рішення у конкретній справі. За даними дослідження Верховного Суду Російської Федерації, що були підтверджені експертами (а практика застосування дисциплінарних стягнень до суддів у РФ є такою ж непослідовною, як і в Україні), непоодинокими є випадки, коли за один і той же (чи подібний) проступок одних

суддів звільняють, іншим виносять попередження, а щодо окремих взагалі не вбачають підстав для притягнення до дисциплінарної відповідальності [25]. Для України характерним залишається і збереження «паралельної» процедури притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності – звільнення суддів з посади за порушення присяги, хоча за практикою всіх демократичних країн воно повинно розглядатися у рамках процедури дисциплінарного провадження [24]. При цьому, як вбачається, роль суддівського дисциплінарного органу принципово важлива не лише з позиції конкретного судді, у кар'єрі якого він може поставити крапку, а ще й тому, що в рамках будь-якої системи судово-дисциплінарні органи приймають рішення конституційного значення. Тому є сенс розглянути можливість створення єдиного дисциплінарного органу [15]. У наукових колах все частіше звучать пропозиції віднести всі повноваження з дисциплінарного провадження щодо суддів до компетенції Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. На нашу думку, такі зміни можуть бути доцільними, тому заслуговують на підтримку.

Та не всі і не завжди дотримуються такої точки зору. Так, порушуючи це питання, Рада суддів України висловлювала сумніви, що єдиним органом, який зможе здійснювати дисциплінарне провадження щодо суддів, має бути Дисциплінарна комісія суддів України. По-перше, вона не зможе дієво та повною мірою реагувати на дисциплінарні порушення суддів. По-друге, у сучасних умовах такий орган може використовуватися з метою адміністративного впливу на суддів при здійсненні ними правосуддя [16].

Досить цікавими є дослідження з цього питання російської вченої Володіної Д. В., яка обґрунтовує неприпустимість концентрації різнорідних повноважень у одного органа, під яким маються на увазі кваліфікаційні колегії суддів, та необхідність іншого інституціонального оформлення дисциплінарного провадження щодо суддів. Принципово погоджуючись з тим, що має бути єдина система органів (а не один орган), авторка аргументовано пропонує створити в рамках єдиної системи кваліфікаційних органів установу (підрозділ, комісію, колегію), що буде уповноважена порушувати дисциплінарне провадження та проводити перевірки щодо наявності підстав для притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності [18]. Більше того, дослідниця наголошує на тому, що функції щодо розгляду питання про притягнення судді до відповідальності та накладення дисциплінарного стягнення мають бути передані виключно органу суддівського співтовариства. Пропонована модель може стати у нагоді і при реформуванні суддівського дисциплінарного органу в Україні, якщо закріпити за ВККСУ статус єдиного дисциплінарного органу першої інстанції.

Не менш цікавими є й інші пропозиції, серед яких

можливість створення дисциплінарного суду, який, володіючи спеціалізованою юрисдикцією, відповідав би розумінню суду та правосуддя у світлі Європейської Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини та її тлумаченню Європейським судом з прав людини [19].

Важливо зазначити, що потребує корекції і єдина для всіх суддів процедура здійснення дисциплінарного провадження та її нормативне регулювання. Спеціалізований дисциплінарний орган має виходити з того, що процедура притягнення до дисциплінарної відповідальності є результатом такої поведінки судді, що принципово суперечить очікуваній від професіонала, у зв'язку з чим проти нього і висувається звинувачення у неналежному поведженні. Необхідно та дуже важливо виключити залежність процедури дисциплінарної відповідальності суддів від будь-яких обставин, фактів, впливів, що виводять її за рамки встановленого законом процесу. На законодавчому рівні має бути закріплено положення про однаковість цих механізмів, а саме про однаковість усіх заходів: перевірок, прийняття процесуальних рішень у ході провадження, неможливість їх необґрунтованого ускладнення чи затягування, усунення неузгодженості у проведенні таких процедур і їх повна відповідність конституційним вимогам. Судді можуть бути незалежними та мати єдиний статус лише в рамках такої системи дисциплінарної відповідальності, якщо вона є надійною, передбачуваною, справедливою та захищеною від зловживань. Консультативна рада європейських суддів підкреслює особливу важливість у рамках дисциплінарного провадження «процесуальних гарантій всіх прав захисту».

Неодмінною умовою реалізації механізму дисциплінарного провадження має бути гарантування неможливості її залежності від обставин, що можуть вивести її за рамки «процесу», тобто поширення на всю процедуру принципів публічності, відкритості, гласності у поєднанні із принципом конфіденційності (у разі необхідності), розумності строків, змагальності, рівності сторін, права на захист (з одночасним виокремленням логічно взаємопов'язаних стадій провадження, обмежених у часі) [22]. Тобто для досягнення справедливих результатів дисциплінарна процедура має наблизитися до судової, так би мовити, «квазісудова процедура» [20]. Питання забезпечення на початковому етапі конфіденційного розгляду скарги на суддю з огляду на авторитет судової влади та її носіїв є досить спірним. Зазначена конфіденційність передбачена п. 17 Основних принципів незалежності судових органів [5] і потребує визначення у законодавстві про дисциплінарну відповідальність суддів. Нещодавно на цьому наголосив і Голова ВККСУ, пропонуючи ввести принцип конфіденційності дисциплінарного провадження. Він аргументував це тим, що судді є

особливим суб'єктом, наділеним функціями відправлення правосуддя, і їх публічність має бути обмежена заради забезпечення їх незалежності [23]. Та не всі науковці з цим погоджуються. Зазначають, що відкритість – сучасна вимога транспарентності розгляду справи та проведення засідань, оскільки обмеження гласності можливе лише на підставах, передбачених процесуальним законом, та має бути мотивованим. Розгляд справ без дотримання такої вимоги не відповідатиме принципам справедливого судочинства, оскільки гарантії захисту суддів не можуть бути меншими, ніж у інших суб'єктів [19]. Як бачимо, забезпечення конфіденційності розглядається деякими вченими як загроза прозорості дисциплінарного провадження щодо судді.

Судді можуть бути незалежними та мати єдиний статус лише в рамках такої системи дисциплінарної відповідальності, якщо вона є надійною, передбачуваною, справедливою та захищеною від зловживань. Консультативна рада європейських суддів підкреслює особливу важливість у рамках дисциплінарного провадження «процесуальних гарантій всіх прав захисту»

Іншим недостатньо регламентованим питанням у системі наявних дисциплінарних органів є таке. Відповідно до закону Вища кваліфікаційна комісія суддів України затверджує та розміщує на своєму офіційному веб-порталі зразок скарги (заяви) щодо неналежної поведінки судді, який може використовуватися для повідомлення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України про порушення суддею вимог щодо його статусу, посадових обов'язків чи присяги судді. З огляду на єдність статусу суддів ця норма є позитивною, на чому наголошують і експерти проведеного Моніторингу стану незалежності суддів – 2012 [24]. Та після вивчення закону і виходячи з існуючої системи дисциплінарних органів, логічно виникає питання, як має діяти особа, яка володіє відомостями про наявність підстав для притягнення до дисциплінарної відповідальності судді, щодо якого Вища кваліфікаційна комісія суддів України не здійснює дисциплінарного провадження. У Регламенті Вищої

кваліфікаційної комісії суддів України зазначено, що скарги (заяви), які надійшли на дії суддів вищих спеціалізованих судів та суддів Верховного Суду України, направляються за належністю до Вищої ради юстиції [21]. Чому ж у відповідному законі не зазначено, що особа може звернутися безпосередньо і до Вищої ради юстиції, на офіційному сайті якої теж є зразок заяви (скарги) на неправомірні дії судді [26], що, своєю чергою, потенційно може скоротити строки розгляду таких повідомлень.

Наступне – це невідповідність строків притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності принципу єдності їх статусу, на що вказує неузгодженість між ч. 4 ст. 87 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» і ст. 43 Закону України «Про Вищу раду юстиції» у питанні часу застосування дисциплінарного стягнення до судді, та між п. 13.2.6 Регламенту Вищої кваліфікаційної комісії суддів України і ст. 41 Закону України «Про Вищу раду юстиції». Так, ст. 41 Закону «Про Вищу раду юстиції» встановлює, що за наявності підстав для дисциплінарного провадження щодо Голови, його заступника чи судді Верховного Суду України, а також Голови, його заступника чи судді вищого спеціалізованого суду дисциплінарне провадження відкривається за постановою Вищої ради юстиції в десятиденний строк з дня одержання даних про дисциплінарний проступок судді, а в разі, якщо ці дані потребують перевірки, – в строк, не більший десяти днів з дня закінчення перевірки. Відповідно до п. 13.2.6 Регламенту ВККСУ строк проведення перевірки даних щодо наявності підстав для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності не може перевищувати шести місяців з дня реєстрації заяви (скарги) щодо поведінки судді, яка може мати наслідком дисциплінарну відповідальність та відкриття дисциплінарного провадження. Ні Закон, ні Регламент Вищої ради юстиції прямо не встановлюють строки проведення перевірки щодо судді [1; 26]. Далі, відповідно до ст. 42 Закону «Про Вищу раду юстиції» Вища рада юстиції розглядає дисциплінарну справу на найближчому засіданні Вищої ради юстиції після надходження висновку та матеріалів перевірки. Стосовно ВККСУ не встановлено строк призначення дисциплінарної справи для розгляду. Вкрай важливою є наступна невідповідність: ст. 43 Закону «Про Вищу раду юстиції» встановлює, що дисциплінарне стягнення до судді застосовується Вищою радою юстиції не пізніше шести місяців після виявлення проступку, не враховуючи часу тимчасової непрацездатності судді або перебування його у відпустці, але не пізніше року з дня вчинення проступку. Якщо вважати моментом виявлення проступку, який законодавчо не регламентований, отримання скарги на дії судді, то очевидно є невідповідність зазначеної статті ч. 4 ст. 87 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», що встановлює ті ж самі шість міся-

ців, але які починають рахувати з іншого моменту – з дня відкриття ВККСУ провадження в дисциплінарній справі. Ці строки не поширюються на інститут звільнення судді за особливих обставин, оскільки дисциплінарне стягнення (відповідальність судді) та звільнення з посади за порушення присяги досі повністю законодавчо не розмежовані. Порушення присяги є однією з підстав для звільнення з посади відповідно до п. 5 ч. 5 ст. 126 Конституції України. Факт такого порушення може бути виявлений або встановлений ВККСУ у процесі дисциплінарного провадження, проте застосування строків у питанні розгляду даної категорії справ нині законами не передбачено. Тому вкрай важливим є і встановлення строків, протягом яких має бути вирішене питання про порушення суддею присяги (якщо не вважати це підставою для порушення дисциплінарного провадження).

Порушення присяги є однією з підстав для звільнення з посади відповідно до п. 5 ч. 5 ст. 126 Конституції України. Факт такого порушення може бути виявлений або встановлений ВККСУ у процесі дисциплінарного провадження, проте застосування строків у питанні розгляду даної категорії справ нині законами не передбачено

Невиправданою в аспекті єдності статусу суддів є законодавча норма, відповідно до якої за наслідками дисциплінарного провадження ВККСУ може прийняти рішення про направлення рекомендації до Вищої ради юстиції для вирішення питання щодо внесення подання про звільнення судді з посади за наявності для цього підстав. Рішення за пропозиціями про звільнення суддів за обставин, зазначених у п.п. 1-3, 7-9 ч. 5 статті 126 Конституції України, приймається на засіданні Вищої ради юстиції більшістю голосів її членів, які брали участь у засіданні. У разі звернення судді із заявою про звільнення з посади за власним бажанням Вища рада юстиції вносить подання про звільнення судді з посади до органу, який його призначив або обрав, після попереднього з'ясування дійсного волевиявлення судді, чи не має місце сторонній вплив на нього або примус. Якщо суддя звернувся до ВККСУ – то чи не достатньо перевірки, проведеної нею? Далі закономірно виникає питання: чому саме з рекомендацією має звертатися ВККСУ – у зв'язку з чим цей уповноважений державний орган не може самостійно вирішити питання про наявність підстав саме для звільнення; чи має «рекомендація»

для Вищої ради юстиції обов'язковий характер чи потребує її перезатвердження? Вважаємо, що рішення ВККСУ не може переглядатися будь-яким іншим органом влади не інакше як у порядку оскарження.

Особлива ситуація склалася навколо порушення присяги. Розгляд питання про прийняття рішення про порушення присяги відповідно до законодавства належить до виключної компетенції Вищої ради юстиції. Тому ВККСУ, що виявила такий факт, є лише одним із суб'єктів ініціювання розгляду питання та наданий нею матеріал для Вищої ради юстиції має більш інформативний характер [17]. Питання про звільнення судді з підстав, передбачених п.п. 4-6 ч. 5 статті 126 Конституції України (порушення суддею вимог щодо несумісності, порушення суддею присяги, набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього), Вища рада юстиції розглядає після надання ВККСУ відповідного висновку або із власної ініціативи. Якщо в процесі розгляду питання про звільнення судді за таких обставин Вища рада юстиції дійде висновку про відсутність підстав для звільнення судді, проте вчинені суддею дії можуть мати наслідком дисциплінарну відповідальність, Вища рада юстиції може прийняти рішення про притягнення суддів Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів до дисциплінарної відповідальності, а щодо інших суддів – про направлення матеріалів до ВККСУ. Тобто буде встановлено, що порушення присяги не було. Але, як зазначають правознавці, можливі ситуації, коли провадження відбуватиметься «по колу»: ВККСУ направляє до Вищої ради юстиції матеріали за результатом дисциплінарного провадження для звільнення судді, а Вища рада юстиції не знаходить достатніх підстав для цього, встановлює факт порушення і повертає документи до ВККСУ. На жаль, законодавством не врегульовано, яким чином має діяти ВККСУ у вказаній ситуації – чи підкоритися позиції Вищої ради юстиції у справі (про яку незалежність тоді йдеться?) та змінити своє рішення, чи діяти відповідно до власного рішення та наполягати на звільненні судді. А це, своєю чергою, негативно позначається на єдності статусу суддів.

Теоретично неоднозначним є і наступне питання. Як бути, якщо протягом встановлених строків притягнення особи до дисциплінарної відповідальності та накладення дисциплінарного стягнення уповноважені органи не змогли прийняти рішення через відсутність повноважного їх складу? Так, п. 3.3 Регламенту ВККСУ встановлює, що засідання комісії є повноважним, якщо в ньому бере участь не менше двох третин від її загального складу. Якщо розгляд питань неможливий через відсутність необхідної кількості членів комісії, головує оголошує про відкладення засідання на визначений час або переносить засідання на інший день. Таким чином, не виключається можливість порушення встановлених законом строків притягнення до дисциплінарної відповідальності

суддів, які є законодавчою гарантією неможливості накладення стягнення після того, як вони спливли.

Як бачимо, існує багато невизначеностей у процедурі та підставах дисциплінарного провадження щодо суддів, тому необхідно переглянути положення відповідного законодавства та привести їх у відповідність до міжнародно-правових стандартів у цій сфері. Проте всі ці заходи необхідно провадити в правовому полі, опираючись на власний та світовий досвід.

Список використаних джерел:

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07.07.2010 // Урядовий кур'єр. – 2010. – № 148.
2. Люкіна О. В. Дисциплінарная ответственность судей в Российской Федерации [електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.juristlib.ru/book_6317.html
3. Старілов Ю. Н. Судебная власть как «ум, честь и совесть» государственной власти: о некоторых достижениях, проблемах и неудачах современного этапа реформы судебной власти // Юридические записки. – Воронеж, 2004. – Вып. 17. – С. 206-247.
4. Загальна (Універсальна) хартія судді, схвалена Міжнародною Асоціацією Суддів 17.11.1999 / Міжнародні стандарти незалежності суддів: збірка документів. – К.: Поліграф-Експрес, 2008. – С. 35-39.
5. Основні принципи незалежності судових органів, схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29.11.1985 та 13.12.1985 / Міжнародні стандарти незалежності суддів: збірка документів. – К.: Поліграф-Експрес, 2008. – С. 13-19.
6. Монреальська універсальна декларація про незалежність правосуддя (Монреаль, 1983 р.) / Міжнародні стандарти незалежності суддів: збірка документів. – К.: Поліграф-Експрес, 2008. – С. 22-28.
7. Пекінські тези щодо принципів незалежності суддів юридичної асоціації країн азійського та тихоокеанського регіону (LAWASIA) (Пекін, 2001 р.) / Міжнародні стандарти незалежності суддів: збірка документів. – К.: Поліграф-Експрес, 2008. – С. 79-84.
8. Про Вищу раду юстиції [електронний ресурс]: Закон України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/22/98-%D0%B2%D1%80>
9. Положення про службу дисциплінарних інспекторів [електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://vkksu.gov.ua/ua/distsiplinarne-provadjennya/polojennya-pro-slujbu-distsiplinarnih-inspektoriv/>
10. Кодекс професійної етики судді : затв. рішенням 5 з'їзду суддів України 24.10.2002 // Вісн. Верхов. Суду України. – 2002. – № 5. – С. 24–25.
11. Про забезпечення реалізації в Україні гарантії незалежності суддів та судової влади [Електронний ресурс] : Резолюція № 1, схвал. учасн. Міжнар. наук.-практ. конф. «Вища кваліфікаційна комісія суддів України: досвід, актуальні питання та перспективи» (21.10.2011, м. Київ). – Режим доступу : <http://vkksu.gov.ua/ua/news/6161/>
12. Рекомендація № (94) 12 «Незалежність, дієвість та роль суддів», ухвалена Комітетом Міністрів РЄ на 518 засіданні заступників міністрів 13.10.1994 / Міжнародні стандарти незалежності суддів: збірка документів. – К.: Поліграф-Експрес, 2008. – С. 86-91.
13. Європейська хартія про закон «Про статус суддів» від 10.07.1998 / Міжнародні стандарти незалежності суддів: збірка документів. – К.: Поліграф-Експрес, 2008. – С. 91-96.
14. Рекомендації круглого столу «Реалізація принципу незалежності суддів в світлі нового законодавства про судоустрій і статус суддів» щодо вдосконалення Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та Конституції України з метою зміцнення незалежності суддів [електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.judges.org.ua/rec19.11.10.htm>
15. Практичні аспекти дисциплінарної відповідальності суддів: робочий семінар [електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://nsj.gov.ua/ru//science/conference/880/show/>
16. Звернення Ради суддів України до Президента України та Верховної Ради України [електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.court.gov.ua/969076/3435738/>
17. Клеандров М. И. Статус судьи: учеб. пособие / М. И. Клеандров. – Новосибирск: Наука, Сиб. издат. фирма РАН, 2000. – 444 с.
18. Володина Д. В. Юридическая ответственность судей при отправлении правосудия в Российской Федерации: современное состояние и направления развития: автореф. ... канд. юрид. наук. Псков, 2012. – 30 с.
19. Кузнецова И. С. Иммуниеты и ответственность как элементы конституционно-правового статуса судьи: автореф. ... канд. юрид. наук. – М., 2010. – 32 с.
20. Подкопаев С. В. Дисциплинарна відповідальність суддів: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.10 / Нац. юрид. акад. України. – Х., 2003. – 184 с.
21. Регламент Вищої кваліфікаційної комісії суддів України [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://document.ua/reglament-vishoyi-kvalifikaciinoyi-komisiyi-suddiv-ukrayini-doc112084.html>
22. Аулов В. К. Дисциплинарная ответственность судей: генезис, понятие и процедура: автореф. ... канд. юрид. наук. – Москва, 2012. – 19 с.
23. <http://sud.ua/newspaper/2012/11/05/44065-vkks-evropejskij-kjrs-ukraini-reforma-v-dejstvii/print>
24. Висновки за результатами проведення Моніторингу стану незалежності суддів в Україні – 2012 [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://court.gov.ua/969076/visnovki1/>
25. Защита правосудия: Дисциплинарное производство в отношении судей в Российской Федерации: Доклад миссии МКЮ. – М., 2012. – 58 с.
26. Вища рада юстиції : офіційний сайт. – Режим доступу: <http://www.vru.gov.ua/>

Наталія Шукліна,
т. в. о. ректора
Національної школи
суддів України,
кандидат юридичних наук,
професор

Олександр Іщенко,
начальник відділу
науково-методичного
забезпечення
діяльності ВККСУ
Національної школи
суддів України

Національна школа суддів України: погляд у майбутнє

УДК 342.56

«На часі й посилення ролі Національної школи суддів у підготовці кадрів для судової системи».

З послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2012 році»

Стаття присвячена дослідженню питань удосконалення правового статусу Національної школи суддів України.

Ключові слова: спеціальна (початкова) підготовка кандидатів на посаду судді, підготовка суддів і працівників апаратів судів, науково-дослідна діяльність, Національна школа суддів України.

Н. Шукліна, А. Іщенко. Национальная школа судей Украины: взгляд в будущее

Статья посвящена исследованию вопросов совершенствования правового статуса Национальной школы судей Украины.

Неодмінними умовами справедливого судочинства є незалежність, безсторонність і професіоналізм суддів. Запорукою високого рівня фахової підготовки як кандидатів на посаду судді, так і чинних суддів є підвищення кваліфікації на спеціальних професійно-орієнтованих освітніх курсах. Недарма у пункті 50 Висновку № 3 (2002) Консультативної ради європейських суддів (далі – КРЕС) зазначено, що судді повинні забезпечувати високий рівень професійної компетентності [1].

Ключевые слова: специальная (начальная) подготовка кандидатов на должность судьи, подготовка судей и работников аппаратов судов, научно-исследовательская деятельность, Национальная школа судей Украины.

N. Shuklina, O. Ishchenko. National School of Judges of Ukraine: look to the future

The article deals with the issues of improving the legal status of the National School of Judges of Ukraine.

The key words: special (initial) training of candidates, the training of judges and court personnel, scientific research activities, the National School of Judges of Ukraine.

Пункт 12 Висновку № 4 (2003) КРЕС [2] рекомендує, щоб у кожній країні законодавство про статус суддів передбачало підготовку суддів. Український Закон «Про судоустрій і статус суддів» (далі – Закон) встановлює право судді вдосконалювати свій професійний рівень і проходити з цією метою відповідну підготовку, а також обов'язок з визначеною періодичністю проходити двотижневу підготовку у Національній школі суддів України. Кандидати на посаду судді за Законом проходять спеціальну підготовку протягом

шести місяців. До слова, інститут спеціальної підготовки став новелою Закону «Про судоустрій і статус суддів», а практична реалізація його положень розпочалася з лютого 2013 року. Закон поклав на Національну школу суддів України повноваження лише з організації спеціальної підготовки, а її здійснення передав юридичним вищим навчальним закладам, перелік яких затверджується Вищою кваліфікаційною комісією суддів України. До такого переліку у 2013 році увійшли: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Львівський національний університет імені Івана Франка, Національний університет «Юридична академія імені Ярослава Мудрого», Національний університет «Одеська юридична академія» [3].

Чи повною мірою відповідає зазначена практика європейським підходам і цінностям?

Неодмінними умовами справедливого судочинства є незалежність, безсторонність і професіоналізм суддів. Запорукою високого рівня фахової підготовки як кандидатів на посаду судді, так і чинних суддів є підвищення кваліфікації на спеціальних професійно-орієнтованих освітніх курсах

Згідно з європейськими стандартами питання підготовки навчальних програм та їх реалізація мають належати до компетенції спеціального автономного закладу з власним бюджетом, який повинен співпрацювати із суддями (п. 65 Висновку N 10 (2007) КРЕС «Судова рада на службі суспільства») [4].

Відповідно до Рекомендації CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи (КМРЕ) державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки, ухваленої КМРЕ 17 листопада 2010 року на 1098 засіданні заступників міністрів, судді повинні забезпечуватися теоретичним, практичним початковим навчанням та навчанням без відриву від роботи,

що повністю фінансується державою. Незалежний орган влади має забезпечити, щоб таке навчання згідно з освітньою автономією відповідало вимогам відкритості, компетентності та неупередженості, властивим посаді судді (п. 56-57) [5].

Однак юридичні норми не повинні деталізувати зміст підготовки, а доручати це завдання спеціальному органу, відповідальному за складання навчальної програми, організацію навчання та нагляд за його проведенням. Держава зобов'язана забезпечити судову владу або інший незалежний орган, відповідальний за організацію та нагляд за підготовкою суддів, необхідними засобами і коштами. КРЕС рекомендує, щоб під егідою судової влади або іншого незалежного органу підготовка суддів доручалася спеціальному автономному закладу з власним бюджетом, який, консультиуючись із суддями, буде спроможний готувати навчальні програми та забезпечувати їх реалізацію (п. 10-11, 17 Висновку № 4 (2003) КРЕС).

Згідно з п.19 «Київських рекомендацій щодо незалежності судочинства у Східній Європі, на Південному Кавказі та у Середній Азії» [6], схвалених на регіональній експертній зустрічі з незалежності судочинства у Києві 23-25 червня 2010 року, там, де школи суддів є складовою процедури добору (суддів – Н. Ш., О. І.), необхідно, щоб вони були незалежними від виконавчої влади.

Згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів» Національна школа суддів України є державною установою зі спеціальним статусом, що забезпечує підготовку висококваліфікованих кадрів для судової системи та веде науково-дослідну діяльність. На Національну школу суддів України не поширюється вітчизняне законодавство про вищу освіту. Школа створюється при Вищій кваліфікаційній комісії суддів України, більшість членів якої є суддями, обраними самими суддями. Таким чином, юридично і фактично Національна школа суддів України і є тим спеціальним автономним закладом, відповідальним за організацію і проведення початкового навчання кандидатів на посаду судді, підготовку і періодичне навчання суддів, а також працівників апаратів судів.

Чинною редакцією пункту 1 частини 1 статті 82 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» визначено, що Національна школа суддів України здійснює організацію спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді. Попередня редакція цього нормативного припису передбачала практичну підготовку кандидатів на посаду судді. Теоретичну ж підготовку мали здійснювати спеціалізовані юридичні вищі навчальні заклади четвертого рівня акредитації. Останній підхід не мав підтримки серед європейських експертів, які задекларували прихильність ідеї приналежності всієї системи навчання суддів до судової гілки влади, а не лише практичної підготовки [7].

Але і нова редакція Закону грішить термінологічними розбіжностями. Так, на відміну від статей 66, 69 і 82 Закону, в яких йдеться про спеціальну підготовку, стаття 91 при визначенні повноважень Вищої кваліфікаційної комісії суддів України оперує поняттям професійної підготовки кандидатів на посаду судді у Національній школі суддів України. Спеціальна підготовка включає теоретичне і практичне навчання. У чому ж має полягати професійна підготовка – залишається законодавчою загадкою. Найбільш правильний шлях її вирішення – внесення відповідних змін до Закону.

Згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів» Національна школа суддів України є державною установою зі спеціальним статусом, що забезпечує підготовку висококваліфікованих кадрів для судової системи та веде науково-дослідну діяльність. На Національну школу суддів України не поширюється вітчизняне законодавство про вищу освіту

Окремий напрям діяльності Національної школи суддів України – формування власного постійного професорсько-викладацького колективу. Така практика поширена серед європейських країн. Наприклад, власний викладацький корпус мають Національна школа суддів Франції, Іспанська суддівська школа, Центр судових досліджень Португалії, Національна школа суддів Греції [8, с. 54-55, 79, 82, 86]. У п. 20-21 Висновку № 4 (2003) КРЕС зазначено, що важливо, щоб навчання проводилося суддями та експертами з кожної дисципліни, а також щоб судді не втрачали зв'язок із судовою практикою.

Саме тому Закон України «Про судоустрій і статус суддів» у частині 4 статті 53 передбачає, що суддю за його заявою може бути відряджено для роботи, зокрема, у Національній школі суддів України зі збереженням заробітку за основним місцем роботи. Водночас дієвого правового механізму такого відрядження законодавством не передбачено, чим вихолощується нормативний потенціал цього положення. Тому необхідно невідкладно на законодавчому рівні визначити права, обов'язки і професій-

ні гарантії для відряджених суддів, детермінувати процедуру їх відрядження (виявлення ініціативи, оформлення документів), умови збереження зв'язку з практичною діяльністю та форми залучення до навчальних і наукових заходів у Національній школі суддів України.

Такий підхід сприятиме формуванню потужного викладацького потенціалу Національної школи суддів України і створить необхідні передумови для реалізації першочергових завдань, визначених Стратегічним планом розвитку судової влади України на 2013-2015 роки [9], а саме: розробки національних стандартів професійного навчання кандидатів на посаду судді, підвищення кваліфікації суддів та навчання працівників апаратів судів, урахування їх при розробці та впровадженні навчальних програм для суддів і працівників апаратів судів, системи оцінки, вимог до викладачів тощо, зокрема при запровадженні спеціальної навчальної програми для керівників апаратів судів, навчальних програм користування програмним забезпеченням, програм з етики та ін. (пункт 6.3. Стратегічного плану).

Для того щоб уникнути можливих закидів щодо упередженості авторів статті в питанні реалізації системи підготовки навчальних програм суддів та їх реалізації, наведемо думки незалежних експертів. Експерти Європейського Союзу і Ради Європи у Звіті робочої групи «Професійні судові системи» висловили низку зауважень і побажань [10, с. 27, 58], зокрема і до процедур отримання суддівської освіти, серед яких:

- 1) чітко розділяти, з одного боку, завдання із здійснення контролю за навчанням (Вища кваліфікаційна комісія суддів України) та, з іншого боку, розробку навчальних програм, організацію і проведення навчання (Національна школа суддів України);
- 2) зміцнити позиції Національної школи як автономної інституції в сфері підготовки працівників судових органів;
- 3) юридичні вищі навчальні заклади слід позбавити повноважень приймати рішення в рамках процесу професійної підготовки суддів, інакше процес початкової підготовки може бути зведений до теоретичних занять чи стати продовженням програм ВНЗ замість необхідної професійної практики;
- 4) залучення ВНЗ до первинної підготовки може зумовити невідповідність в обсязі отримуваних слухачами знань і навичок. Така система не може гарантувати єдності стандартів судової системи і рівності конкурентних умов при складанні підсумкового іспиту;
- 5) чітко сформулювати правила фінансування професійної підготовки;
- 6) мінімальна тривалість початкової підготовки має бути не менше одного року;

7) Національна школа має стати єдиним органом, відповідальним за проведення практичної підготовки, і відігравати одну з важливих ролей у теоретичній підготовці. Її не можна розглядати тільки як організатора підготовки.

Звісно, перераховані питання не охоплюють всього різноманіття судово-освітніх проблем в Україні. Та й неможливо зробити це в рамках однієї наукової статті, але окреслити найгостріші питання, виокремивши їх, означає зробити перші кроки на шляху їх розв'язання.

Ми вважаємо, що вектор розвитку суддівської освіти в Україні визначено правильно, бо навіть критично налаштовані національні експерти відносять до позитивних моментів законодавчих новел 2010 року запровадження практичної підготовки кандидатів на посаду судді та періодичного навчання суддів з метою підвищення рівня їх кваліфікації [11, с. 58].

Підготовка високопрофесійних кадрів для судової системи відповідно до міжнародних та європейських стандартів має бути національним пріоритетом.

Приведення юридичного статусу Національної школи суддів України у відповідність до європейських і міжнародних стандартів має стати наступним кроком у стратегії реалізації положень судово-правової реформи 2010 року. Інституційне та юридично-статусне зміцнення Національної школи суддів України, звісно, потребуватиме додаткових ресурсів для забезпечення навчального процесу сучасною інформаційно-обчислювальною і телекомунікаційною технікою, аудиторіями, приміщеннями для проживання кандидатів на посаду судді в період навчання, витрат на утримання власного викладацького корпусу. Проте такі відносно незначні витрати у загальнодержавному масштабі окупляться у стократ.

Список використаних джерел:

- Opinion no. 3 of the Consultative Council of European Judges (CCJE) to the attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the principles and rules governing judges' professional conduct, in particular ethics, incompatible behaviour and impartiality [Електронний ресурс] // Режим доступу : https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CCJE%282002%29OP3&Sector=secDG_HL&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=FEF2E0&BackColorIntranet=FEF2E0&BackColorLogged=c3c3c3
- Opinion no 4 of the Consultative Council of European Judges (CCJE) to the attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe on appropriate initial and in-service training for judges at national and European levels [Електронний ресурс] // Режим доступу : <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CCJE%282003%29OP4&Sector=secDGHL&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=FEF2E0&BackColorIntranet=FEF2E0&BackColorLogged=c3c3c3>
- Рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 9 жовтня 2012 року № 211/пп-12 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://nsj.gov.ua/files/1356526313rishennya.pdf>
- Opinion no.10(2007) of the Consultative Council of European Judges (CCJE) to the attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the Council for the Judiciary at the service of society [Електронний ресурс] // Режим доступу: https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CCJE%282007%29OP10_&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=COE&BackColorInternet=FEF2E0&BackColorIntranet=FEF2E0&BackColorLogged=c3c3c3
- [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_a38/print1362495600205299
- [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://www.osce.org/uk/odihr/86319?download=true>
- Див.: П. 49 Спільного висновку щодо Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (CDL-AD (2010)026), підготовленого Венеціанською комісією та Дирекцією з технічного співробітництва Генеральної Дирекції з прав людини та правових питань Ради Європи, ухваленого 15-16 жовтня 2010 року на 84-му пленарному засіданні Венеціанської комісії [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/285DC84A1EFF78FAC22577C20051A2AA?opendocument>
- Джакомо Оберто. Подбор и подготовка судей в Европе : сравнительное исследование. – К. : Проект по улучшению деятельности судебной ветви власти, 2007. – 142 с.
- [Електронний ресурс] // Режим доступу : court.gov.ua/userfiles/Strateg%20plan.doc
- Доклад «Подготовка судей» рабочей группы «Профессиональные судебные системы» в рамках программы ЕС и СЕ «Содействие правовой реформе в странах Восточного партнерства» // Генеральная дирекция по вопросам прав человека и верховенства права. – Страсбург, май 2012. – 273 с. [Електронний ресурс] // Режим доступу : http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/capacitybuilding/Source/judic_reform/Eastern%20Partnership_Report%20on%20Training%20of%20Judges_Russian_final%20version.pdf
- Судова реформа в Україні: поточні результати та найближчі перспективи. Інформаційно-аналітичні матеріали до Фахової дискусії на тему «Судова реформа 2010 р.: чи наближає вона правосуддя в Україні до європейських норм і стандартів?». 4 квітня 2013 р. – К. : Центр Разумкова, квітень 2013. – 130 с.
- Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2012 році» [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/docs/posl.pdf>

Олексій Свіда,
доцент кафедри організації
судових та
правоохоронних органів
Національного
університету «Одеська
юридична академія»,
м. Одеса

Проблеми запобігання професійній деформації суддів

УДК 347.962.3(477+470).001.36

У статті аналізуються проблеми запобігання професійній деформації суддів. З цією метою пропонується запровадити у судовій системі психологічну службу, відповідні посади психологів у судах з урахуванням кількості суддів; розробити програми і методичку психологічного розвантаження і психологічної реабілітації з урахуванням специфіки суддівської діяльності; виділити, за наявності умов, у приміщеннях судів спеціальні кабінети психологічного розвантаження суддів, у тому числі за спеціальною методикою тренінгу; створити суддям нормальні умови для роботи, зокрема надати їм окремі кабінети й облаштовані зали судових засідань; виробити науково обґрунтований рівень максимально допустимого навантаження на суддів з розгляду справ з урахуванням їхньої кількості та складності.

Ключові слова: суддя, психологічна служба, психологічна стійкість, професійна деформація.

А. Свіда. Проблемы предотвращения профессиональной деформации судей

В статье анализируются проблемы предотвращения профессиональной деформации судей. С этой целью предлагается ввести в судебной системе психологическую службу, соответствующие должности психологов в судах с учетом количества судей; разработать программу, методичку психологической разгрузки и психологической реабилитации с учетом специфики судейской деятельности; выделить, при наличии условий, в поме-

Нааявність сильної і незалежної судової влади, висока якість і ефективність правосуддя залежать від особистості судді, його світогляду, правосвідомості, юридичної підготовки, професійності, морально-

щеннях судов специальные кабинеты психологической разгрузки судей, в том числе по специальной методике треннга; создать судьям нормальные условия для работы, в частности путем предоставления им отдельных кабинетов и обустроенных залов судебных заседаний; выработать научно обоснованный уровень максимально допустимой нагрузки на судей по рассмотрению дел с учетом их количества и сложности.

Ключевые слова: судья, психологическая служба, психологическая устойчивость, профессиональная деформация.

O. Svyda. The Professional Judges Deformation Preventing Problems

The professional judges deformation preventing problems are analyzed in the article. For this purpose it is proposed to introduce in the judiciary psychological services appropriate to the post of psychologists in the courts with regard to the number of judges, to develop the program, methods of psychological relief and psychological rehabilitation of the judges; allocate special court premises relaxation rooms judges, judges create normal conditions for work, specifically, by providing them with private rooms and equipped courtrooms, to develop scientifically justified level of the maximum allowable load on judges to hear cases based on their number and complexity.

Keywords: judge, psychological service, psychological stability, professional deformation.

етичних якостей тощо. У наш час, за умов великого, а іноді і надмірного навантаження на суддів, проблема мінімізації наслідків професійної деформації суддів набуває особливої актуальності.

Безперечно, від ділових, особистих, моральних якостей судді залежить, чи здатний він протистояти спробам незаконного втручання у розгляд справ або «телефонному», «мітинговому» праву та іншим незаконним засобам впливу на суд. Високі моральні якості і правосвідомість, глибокі знання і правильне розуміння та застосування законів, мислення в процесі пізнання істини і прийняття рішення по суті, воля, витримка, вміння спокійно розібратися у складних питаннях, мужність, чесність, непідкупність, справедливість – це далеко не вичерпний перелік якостей, якими має володіти суддя.

Загостренню проблеми психологічної стійкості суддів сприяють певні фактори. По-перше, підвищена складність опанування професійних знань і навичок у новій сфері. По-друге, психологічний вплив на суддів з боку органів і представників влади, включаючи вищих державних діячів, а останнім часом – і певних суспільних верств

Питання добору за психологічними якостями, методи запобігання професійній деформації суддів розглядалися такими вченими й практиками, як М. Алієскеров, Г. Банніков, К. Бершедов, В. Єнгаличев, М. Клеандров, І. Самсін, Л. Скомороха. Однак законодавча неврегульованість запровадження психологічного тестування кандидатів на суддівські посади, проблеми запобігання професійній деформації в процесі здійснення суддями правосуддя вимагають поглибленого вивчення цієї проблематики.

Загостренню проблеми психологічної стійкості суддів сприяють певні фактори. По-перше, підвищена складність опанування професійних знань і навичок у новій сфері. По-друге, психологічний вплив на суддів з боку органів і представників влади, включаючи вищих державних діячів, а останнім часом – і певних суспільних верств.

Особливе психологічне напруження судді відчу-

вають, розглядаючи резонансні справи, пов'язані з виборами, переглядом рішень органів влади з питань землекористування, розглядом кримінальних справ, в яких фігурують колишні високі державні посадовці тощо. Психологічний тиск на суддів може чинитися через масові протестні акції під стінами суду. Телетрансляція із зали судових засідань, зухвала поведінка сторін під час судового процесу – це також ті фактори, що негативно впливають на психологічне самопочуття судді та можуть вивести його із рівноваги.

Отже, напрошується висновок: існує потреба в спеціальному психологічному забезпеченні діяльності суддів для попередження їх професійної деформації. Як відзначають російські вчені М. Алієскеров та В. Єнгаличев, досвід функціонування судових органів у розвинених країнах Заходу показує, що їхній успішній діяльності значною мірою сприяє ефективна система психологічного супроводу. Відповідно до спеціальних університетських програм освіти у сфері юридичної психології (legal/law psychology) і судової психології (forensic psychology) щороку готуються сотні психологів, які спеціалізуються на кваліфікованій допомозі суддівському корпусу.

Як підкреслюють російські вчені, таке психологічне забезпечення має на меті реалізацію низки функцій. Серед найбільш важливих – інформаційно-аналітична робота, судово-психологічна експертиза, консультування з психологічних проблем суддів і співробітників судів, психологічна корекція поведінки, психологічна атестація кадрів, зв'язки з громадськістю (public relations) [1, с. 11].

У зв'язку з цим слід відзначити, що в Україні психологічні служби функціонують у системі Міністерства внутрішніх справ, Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи і в деяких інших відомствах. Так, Міністерством внутрішніх справ України затверджено наказ «Про подальший розвиток служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України» [2] від 28 липня 2004 року № 842, яким схвалено Положення про службу психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України. Положення визначає психологічне забезпечення «як систему організаційних і психологічних заходів, спрямованих на вдосконалення роботи з персоналом та підвищення ефективності оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України» (пункт 1.1). Основні завдання служби психологічного забезпечення: надання допомоги керівникам усіх рівнів з питань зміцнення дисципліни й законності в органах внутрішніх справ України, створення ефективної системи забезпечення психологічної та психофізіологічної надійності персоналу; здійснення професійної орієнтації і професійного психологічного відбору кандидатів на службу в органи внутрішніх

справ України та підготовки в навчальних закладах МВС України з метою визначення їх психологічної готовності до правоохоронної діяльності в органах внутрішніх справ України; психологічна підготовка працівників органів внутрішніх справ України до виконання своїх функціональних обов'язків як у повсякденних, так і в екстремальних умовах; проведення психопрофілактичної роботи з персоналом в органах внутрішніх справ України, здійснення заходів щодо оптимізації соціально-психологічного клімату в колективах, психологічне консультування керівників органів внутрішніх справ України, а також працівників та членів їх сімей; психологічний супровід оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України.

Отже, постає нагальне питання щодо необхідності створення психологічної служби у судовій системі України. Одним з важливих напрямів її діяльності має стати участь у заходах, пов'язаних з добором кадрів для судової системи, а саме таких, які не зазнали професійної деформації (наприклад, установка зайняти суддівську посаду виключно заради власного збагачення) та здатні протистояти їй у майбутньому.

Резолюцією № 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 13 грудня 1985 року схвалено Основні принципи незалежності судових органів. Пункт 10 Резолюції передбачає, що особи, відібрані на судові посади, повинні мати високі моральні якості, а також відповідну підготовку і кваліфікацію в галузі права. На жаль, Закон України «Про судоустрій і статус суддів» не висуває до кандидатів на суддівські посади якихось вимог щодо наявності у них певних психологічних якостей, що характеризували б особу як таку, котра здатна протистояти професійній деформації. Законодавці обмежились лише формулюванням про те, що на посаду професійного судді не можуть бути рекомендовані особи, «які мають хронічні психічні чи інші захворювання, що перешкоджають виконанню обов'язків судді» (пункт 2 частини 2 статті 64 Закону). Проте конкретного переліку таких хвороб на сьогодні офіційно не затверджено.

Аналогічних позицій дотримується і колишній Голова Верховного Суду України В. Бойко. Він зазначає, що «великим недоліком при підборі кандидатів на посаду судді є відсутність перевірки психологічного, емоційного характеру судді... Бувають випадки, коли суддя емоційно нестриманий, тоді судовий розгляд перетворюється на «базар», де голосніше за всіх кричить суддя» [3, с. 21].

Вважаємо, що в роботі над створенням систематизованого переліку вимог до психологічної стійкості кандидатів на посади за взірцем можна взяти Положення про порядок заміщення посад помічників прокурорів і слідчих у міських, районних та прирівняних до них прокуратурах від 18 березня 2009 року [4] (нині втратило чинність), яким було запроваджено «психологічне дослідження», метою якого було «виявлення осіб з асоціальними установками в

поведінці, корисливою орієнтацією» тощо.

Серйозною перешкодою для суддівської діяльності слід визнати наявність невротичних, тим більше психопатичних рис, схильність до тих чи інших форм неадекватної поведінки, причому не тільки при виконанні прямих службових обов'язків. Особи з послабленим типом нервової системи нездатні бути повноцінними суддями, хоча вони можуть проявити себе в інших видах юридичної практики.

Слід відзначити, що визначення відповідності кандидата вимогам для зайняття посади судді за психологічними характеристиками стикається з проблемою відсутності стандартів з цього приводу, тобто того мірила, з яким слід порівнювати наявні психологічні якості особи, яка претендує на зайняття посади судді. Фактично питання щодо офіційної розробки та затвердження моделі професіограми судді на сьогодні є нерегульованим. Окремі спроби її розробки зустрічаються переважно в літературі з юридичної психології.

Вважаємо, що в роботі над створенням систематизованого переліку вимог до психологічної стійкості кандидатів на посади за взірцем можна взяти Положення про порядок заміщення посад помічників прокурорів і слідчих у міських, районних та прирівняних до них прокуратурах від 18 березня 2009 року [4] (нині втратило чинність), яким було запроваджено «психологічне дослідження», метою якого було «виявлення осіб з асоціальними установками в поведінці, корисливою орієнтацією...» тощо

Зокрема, як зазначає В. Васильєв, професія судді є однією з найскладніших юридичних професій. У його діяльності реалізується велика кількість спеціальних якостей та навичок, об'єднаних в систему, що органічно входять у структуру особистості судді і визначають його творчий потенціал та індивідуальний стиль діяльності [5, с. 230].

У спеціальній літературі можна відшукати окремі розробки професіограми судді, тобто набір якостей, необхідних для певного виду діяльності. Як правило, перелік передбачає такі обов'язкові характеристики: соціальна (висока відповідальність за свою діяльність, неупередженість тощо); реконструктивна

(загальний і спеціальний інтелект, пам'ять, уява, аналітичне мислення, інтуїція судді); комунікативна (чуйність, емоційність, стійкість, вміння слухати і розмовляти); організаційна (воля, зібраність, цілеспрямованість, наполегливість та ін.); освітня (загальна і спеціальна культура письмової мови, навички в складанні письмових документів та ін.) [6, с. 312].

На превеликий жаль, ці якості мають переважно абстрактний характер, є оціночними категоріями, що суттєво ускладнює впровадження професіограми в практику. Але врешті-решт вирішувати такі питання мають фахівці. Варто запровадити комплексну психологічну діагностику осіб, які виявили бажання стати суддями. Актуальність розробок у цьому напрямі особливо зростає у зв'язку з прийняттям Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, де зазначено, що «рішення про рекомендацію особи на посаду судді має приймати Вища кваліфікаційна комісія суддів з урахуванням результатів... психологічного тестування... кандидата» (п. 3 розділу IV. Добір і кваліфікація суддів). Проте цього положення Закон України «Про судоустрій та статус суддів» не містить. Лише у Кодексі професійної етики судді, затвердженому XI з'їздом суддів України 22 лютого 2013 року [7], вказано, що суддя повинен бути прикладом неухильного додержання вимог закону і принципу верховенства права, присяги судді, а також дотримання високих стандартів поведінки з метою зміцнення довіри громадян у чесність, незалежність, неупередженість та справедливість суду (стаття 1).

Проблема добору психічно здорових та психологічно стійких кандидатів на суддівські посади дещо краще врегульована в Російській Федерації. За поданням Міністерства охорони здоров'я РФ ще у 2002 році було затверджено перелік захворювань, що перешкоджають призначенню на посаду судді [8]. Проте і в російських наукових джерелах наголошується на його недосконалості. Зокрема, М. Клеандров справедливо зазначив, що «міністерство з якоїсь причини не врахувало психічну складову здоров'я судді і не включило до переліку захворювань вимогу щодо відсутності хвороб, як психічних, так і фізичних, що впливають на психіку судді» [9, с. 528]. Погоджуючись з цим та іншими подібними висловлюваннями, на засіданні Ради суддів РФ 15 квітня 2010 року було зазначено, що цей перелік потребує уточнень, зокрема щодо «серцево-судинних, онкологічних, психічних, інфекційних та інших захворювань, які в першу чергу є причиною неможливості довірити такому хворому здійснення правосуддя» [10]. Проте в Російській Федерації робляться спроби фактичного запровадження перевірки психологічних якостей майбутніх суддів у процесі добору. Зокрема, ще у 2003 році затверджено відповідний наказ у Липецькому обласному суді [11]. До речі, була також і спроба затвердження про-

фесіограми суддів [12]. Вважаємо, що в майбутньому аналогічні акти мають бути ухвалені й в Україні.

Наступним важливим аспектом протидії професійній деформації суддів має бути психологічне розвантаження і навіть психологічна реабілітація суддів. Не потребує доведення, що виконання суддівських обов'язків – один з найскладніших видів людської діяльності, що вимагає напруження душевних та фізичних сил, вміння аналізувати та зважувати.

Не можна не погодитися із В. Васильєвим, який стверджує, що «дуже важливий добрий емоційний настрій, який створюється в залі судового засідання зусиллями головуючого, і це сприяє справедливому розгляду ... справи... Підвищена нервозність, що виникає при розгляді ... справ, та невміння деяких суддів знімати нервово напруження знижують якість судового процесу та можуть призвести до серйозних помилок» [5, с. 238].

У Російській Федерації ведеться активний пошук шляхів вирішення цих проблем. Так, ще 31 жовтня 1997 року постановою Ради суддів Російської Федерації схвалено цільову міжвідомчу науково-практичну програму «Медико-психологічний супровід, профілактика психотравмуючого впливу факторів професійного стресу і відновлення здоров'я суддів». При цьому було визнано за необхідне продовжити виконання цієї програми на базі Архангельського обласного суду, а досвід та напрацювання використати на території всіх суб'єктів Російської Федерації [1, с. 12].

На наш погляд, з метою збереження психологічної стійкості суддів та запобігання їх професійній деформації необхідно:

- 1) запровадити у судовій системі психологічну службу, відповідні посади психологів у судах з урахуванням кількості суддів;
- 2) розробити програми і методичку психологічного розвантаження і психологічної реабілітації з урахуванням специфіки суддівської діяльності;
- 3) виділити, за наявності умов, у приміщеннях судів спеціальні кабінети психологічного розвантаження суддів, у тому числі за спеціальною методикою тренінгу;
- 4) створити суддям нормальні умови для роботи, надавши їм окремі кабінети, і облаштувати зали судових засідань;
- 5) виробити науково-обґрунтований рівень максимально допустимого навантаження на суддів з розгляду справ з урахуванням їх кількості та складності.

Відзначимо, що перший крок щодо виділення у будівлях судів приміщень для психологічного розвантаження суддів вже зроблено. Зокрема, зважаючи на те, що в Україні на сьогодні відсутні чинні державні будівельні норми з проектування будинків (приміщень) судів, Радою суддів України від 17 березня 2005 року № 7 було затверджено рішен-

ня «Про погодження відомих будівельних норм «Проектування будівель загальних місцевих судів». Документ не лише передбачає виділення приміщення для соціально-психологічної реабілітації, а й встановлює, що вони мають створюватися в будівлях з чисельністю суддів 8 і більше. Розміщувати їх слід у найбільш «тихій зоні» будівлі, віддалено від основних людських потоків і з урахуванням розташування будинку суду щодо транспортних магістралей [13]. Однак на практиці, на жаль, це рішення Ради суддів України майже не виконується.

Слід відзначити, що у разі запровадження посад психологів у судах загальної юрисдикції потребуватиме вирішення значний комплекс питань. Зокрема, як має поводитися суддя, якщо психолог дасть йому рекомендацію тимчасово не розглядати справи внаслідок психологічного виснаження, перевтоми, смерті близького родича тощо. Адже жоден процесуальний кодекс не передбачає таких підстав для відкладення судового розгляду справ. Водночас необхідно виробити такий механізм співпраці з психологом, який би унеможлиблював зловживання в цій сфері, зокрема необгрунтоване затягування суддею розгляду резонансної справи.

Окремо слід звернути увагу на питання, яке має бути обов'язковою складовою механізму протидії професійній деформації суддів. Йдеться, зокрема, про проблему надмірного навантаження на суддів. Це актуальна проблема, на якій постійно акцентують фахівці.

Про гостроту проблеми свідчить статистика «Огляду даних про стан здійснення правосуддя у 2011 році». Документ розміщений на сайті «Судова влада України». Зокрема, в огляді зауважується, що загалом упродовж 2007–2011 рр. до місцевих та апеляційних судів загальної юрисдикції надійшло 43,2 млн справ і матеріалів. Середньомісячне навантаження на одного суддю місцевого загального суду в 2011 році зросло на 15,3 % і становило 139,6 справ (у 2010 році – 121,1 справ). У 2011 році щомісяця на одного суддю окружного та апеляційного адміністративного суду припадало відповідно 38 і 216,7 справ, а до господарських місцевих та апеляційних судів надходило 31,2 та 14,1 справ [14].

Проблема перебуває у полі зору вищих органів суддівського самоврядування. Як наголошується у рішенні XI чергового з'їзду суддів України від 22 лютого 2013 року, «у зв'язку з надмірним навантаженням на суддів термінового вирішення потребує проблема оптимізації навантаження з метою забезпечення права кожного на справедливий судовий розгляд справи протягом розумного строку» [15].

21 лютого 2012 року відбулася зустріч першого заступника Голови Верховного Суду України, Голови Ради суддів України Ярослава Романюка та представників Ради суддів України з експертом США з питань визначення навантаження на суддів Елізабет Віггінс.

Як було зауважено, методи, за допомогою яких і встановлюють ступінь навантаження на суддів, у різних експертів різні, однак усі вони ґрунтуються на понятті «коефіцієнт навантаження», що визначає кількість часу, витраченого суддею на вирішення конкретної справи. У США такі дослідження проводять для кожного рівня судів. Зокрема, за словами Елізабет Віггінс, для судів нижчих інстанцій – кожні десять років. При визначенні навантаження на українських суддів американський експерт запропонувала поєднати два досить поширені методи підрахунку коефіцієнта навантаження: облік реальних затрат часу на розгляд певного типу справ та опитування суддів. Пані Віггінс підкреслила також, що вже перше знайомство з українською судовою системою засвідчує, що типи справ, приміром, у місцевих судах дуже різні, а відтак, і затрати часу та внутрішніх ресурсів судді під час їх розгляду закономірно різні [16].

На сьогодні в Україні не існує офіційної методики визначення граничного навантаження на суддів. Але навіть у разі її створення із запровадженням науково обґрунтованих показників невідомо, що робити в разі якщо до суду надходять так звані зайві справи, які на певний момент не відповідатимуть класифікації граничного навантаження. Адже законодавство про судоустрій та процесуальне законодавство не передбачають такої підстави для відмови у розгляді справи, а в результаті може обмежити право громадянина на доступ до правосуддя. Питання щодо зменшення навантаження на суддів за рахунок збільшення кількості суддів у судах, як показує практика, також суттєво не вирішує питання, хоча і є альтернативою на певний час. У будь-якому разі проблема надмірного навантаження на суддів потребує кардинального вирішення.

Отже, дослідження проблем запобігання професійній деформації суддів дозволяє зробити такі висновки.

Професійна деформація особи – це зміна якостей особи (стереотипів сприйняття, ціннісних орієнтацій, характеру, способів спілкування і поведінки), що відбувається під впливом виконання професійної ролі. Про професійну деформацію особи слід говорити в тому випадку, якщо під впливом професійної діяльності у особи проявляються девіантні відхилення як в її професійній реалізації, так і в особистому житті.

Для запобігання та протидії професійній деформації суддів слід виокремити кілька перевірених способів, зокрема:

1. Добір на суддівські посади таких осіб, які є психологічно стійкими, а також тих, хто здатен протидіяти професійній деформації більшою мірою. Вирішенню проблеми сприятиме розробка та затвердження професіограми судді (необхідний набір якостей залежно від діяльності).
2. Запровадження у судовій системі психологічного супроводу, а саме:

- а) комплексної психологічної діагностики осіб, які виявили бажання стати суддями. Це передбачено Концепцією вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів 2006 року;
  - б) виділити, при можливості, у приміщеннях судів спеціальні кабінети психологічного розвантаження суддів (передбачено рішенням Ради суддів України від 17 березня 2005 року № 7 «Про погодження відомчих будівельних норм «Проектування будівель загальних місцевих судів»).
3. Вирішення проблеми надмірного навантаження на суддів з розгляду справ шляхом:
- а) запровадження у діяльності суддів передових інформаційних технологій з максимальної автоматизації технічної роботи для вивільнення робочого часу;
  - б) визначення науково обґрунтованих показників граничного навантаження на суддів з розгляду справ;
  - в) обґрунтоване збільшення кількості професійних суддів, за рахунок чого можливе зменшення навантаження на суддів.

Список використаних джерел:

1. Алиэскеров М. А., Енгальчев В. Ф. О психологическом обеспечении деятельности судов // Российский судья. – 2004. – № 5. – С. 11-12.
2. Про подальший розвиток служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 28 липня 2004 року № 842 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 44. – Ст. 2922.
3. Бойко В. Суддя – це закон, що говорить // Юридична газета. – 2006. – № 10. – 31 травня. – С. 21.
4. Положення про порядок заміщення посад помічників прокурорів і слідчих у міських, районних та прирівняних до них прокуратурах: Затверджене Наказом Генерального прокурора України № 19 від 18 березня 2009 року: Офіційний портал Генеральної прокуратури України [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://gp.gov.ua/ua/doc> (втратило чинність).
5. Юридическая психология: Учебник для вузов / В. Л. Васильев. – 5-е изд., доп. и перераб. – СПб.: Питер, 2004. – 655 с.
6. Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Юридична психологія: Підруччастиною для студ. спец. вищ. навчачастиною закл. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2005. – 424 с.
7. Кодекс професійної етики судді: Затверджений XI з'їздом суддів України 22 лютого 2013 року // Офіційний веб-портал «Судова влада України» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://court.gov.ua/userfiles/Kodex%20sud%20etiki%281%29.pdf>
8. Перечень заболеваний, препятствующих назначению на должность судьи: Утверждено постановлением Совета судей РФ от 26 декабря 2002 года № 78 (Д) // [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://artshamardin.narod.ru/files/students/sudoustr/podzak/18.doc>
9. Клеандров М. И. Экономическое правосудие в России: прошлое, настоящее, будущее / М. И. Клеандров; Рос. акад. наук, Ин-т государства и права. – М.: Волтерс Клувер, 2006. – 600 с.
10. Перечень заболеваний, препятствующих назначению на должность судьи, будет изменен и дополнен: Сообщение пресс-службы Западно-Сибирского окружного военного суда // [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://ovs.nsk.sudrf.ru/modules.php?name=press_dep&op=11&cl=1&did=145
11. О введении профессионального психологического отбора кандидатов на государственную службу и должностных лиц, подлежащих перемещению по службе: Приказ Липецкого областного суда от 01 июля 2003 года № 48/О // Официальный сайт Липецкого областного суда [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://oblsud.lpk.sudrf.ru/modules.php?name=sud_community&rid=15
12. Профессиограмма судьи: Утверждена Советом судей Липецкой области 23 мая 2003 года. Протокол № 6 // Официальный сайт Липецкого областного суда [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://oblsud.lpk.sudrf.ru/modules.php?name=sud_community&rid=16
13. Про погодження відомчих будівельних норм «Проектування будівель загальних місцевих судів» : Рішення Ради суддів України від 17 березня 2005 року № 7 // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.viaduk.net/clients/vs.nsf/0/2251EBF0E4AF8857C3256FE1001D144B>
14. Огляд даних про стан здійснення правосуддя у 2011 році // Офіційний веб-портал «Судова влада України» [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.court.gov.ua/userfiles/oglyad_dan.doc
15. Рішення XI чергового з'їду суддів України від 22 лютого 2013 року // Сайт Ради суддів України // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://rsu.court.gov.ua/z%D1%97zdi-suddiv/rishennyaxi-chergovogo-z%D1%97zdu-suddiv-ukra%D1%97ni.html>
16. Проблема навантаження на українських суддів потребує вивчення: Матеріали зустрічі першого заступника Голови Верховного Суду України, Голови Ради суддів України Ярослава Романюка та представників Ради суддів України з експертом США з питань визначення навантаження на суддів Елізабет Бірґінс, що відбулася 21 лютого 2012 року // Офіційний веб-сайт Верховного суду України [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/2EFD818130AF05B1C22579AB0053F5B6?opendocument>

Наталія Буруковська,
кандидат філософських наук,
доцент, головний науковий
співробітник відділу
наукових досліджень
проблем судочинства
та його удосконалення
Національної школи суддів
України

Становлення ювенальної юстиції в світлі нового Кримінального процесуального кодексу України

УДК 344.65

У статті аналізуються основні заходи щодо політики формування системи ювенальної юстиції в Україні у зв'язку із введенням в дію нового Кримінального процесуального кодексу України.

Ключові слова: виховне відновлювальне правосуддя, система кримінальної юстиції щодо неповнолітніх, система ювенальної юстиції, суддя, уповноважений здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх, «ювенальний суддя».

Буруковская Н. Становление ювенальной юстиции в свете нового Уголовного процессуального кодекса Украины

В статье анализируются основные аспекты политики формирования системы ювенальной юстиции в Украине в связи с введением в действие нового Уголовного процессуального кодекса Украины.

Проблема кримінальної відповідальності неповнолітніх – одна з найважливіших соціально-правових проблем сьогодення України. Інтерес до питання захисту прав неповнолітніх в українській правовій науці достатньо високий. Більшість спеціалістів у галузі захисту прав неповнолітніх вважають, що діти є найбільш незахищеною верствою населення. Проблема формування системи ювенальної юстиції на теоретичному рівні займалася

Ключевые слова: воспитательное восстановительное правосудие, система уголовной юстиции относительно несовершеннолетних, система ювенальной юстиции, судья, уполномоченный осуществлять уголовное производство относительно несовершеннолетних, «ювенальный судья».

Burukovska N. Formation of juvenile justice system in view of the new Criminal Procedur Code of Ukraine

In article the author analyzes the main aspects of policy of formation of system of juvenile justice in Ukraine in connection with introduction in action of the new Code of Criminal Procedure of Ukraine.

Key words: educational recovery justice, system of criminal justice concerning of minors, system of juvenile justice, the judge, authorized to carry out the criminal production concerning of minors, «the judge of juvenile justice».

чимало вітчизняних науковців, серед яких Н. Крестовська, В. Абрамова, Н. Борисова, Н. Сібільова, Ю. Баулін та ін. У зв'язку з цим, а також у світлі прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України перед фахівцями в галузі права, як теоретиками, так і практиками, гостро постала проблема формування суто нового напрямку вітчизняному судочинстві, а саме – ювенальної юстиції.

Одним із найважливіших елементів правового механізму захисту прав дитини в будь-якій країні світу є судова система. Судовий захист слід розуміти і як одну з юрисдикційних форм захисту прав і законних інтересів дитини, і водночас як важливу внутрішню функцію правової держави, що складається із визнання та захисту прав кожного її громадянина. Саме тому на сучасному етапі реформування та розвитку українського судочинства загалом та кримінального процесу зокрема одним із його найперспективніших напрямів є удосконалення судочинства стосовно неповнолітніх та створення ефективної моделі ювенальної юстиції.

Основне призначення ювенальної юстиції полягає в тому, що вона покликана забезпечити законність, справедливість та доцільність будь-якого правового рішення стосовно неповнолітніх осіб, а також своєчасний та ефективний захист прав, свобод і законних інтересів при вирішенні цивільних, адміністративних і кримінальних справ, пов'язаних як з вихованням дітей, так і зі скоєними ними правопорушеннями

Сьогодні в Україні розроблено кілька «пілотних» проектів щодо розбудови ювенальної юстиції, а також сформовано різні підходи до кола питань, які мають належати до сфери її впливу. Загалом специфіку ювенальної юстиції визначають ті принципи та норми, які створюються додатково задля підвищення рівня правового захисту неповнолітніх. Саме поняття ювенальної юстиції практично в усьому світі тісно пов'язують з основною її ланкою – судом зі справ неповнолітніх – «ювенальним судом», що і дозволяє чітко визначити це поняття та окреслити коло питань та проблем, які до нього входять. Передусім це правосуддя стосовно непов-

нолітніх. Таким чином, система ювенальної юстиції – це система захисту прав і законних інтересів неповнолітніх, що об'єднує навколо спеціалізованого суду у справах неповнолітніх різноманітні спеціалізовані служби та органи. Основне призначення ювенальної юстиції полягає в тому, що вона покликана забезпечити законність, справедливість та доцільність будь-якого правового рішення стосовно неповнолітніх осіб, а також своєчасний та ефективний захист прав, свобод і законних інтересів при вирішенні цивільних, адміністративних і кримінальних справ, пов'язаних як з вихованням дітей, так і зі скоєними ними правопорушеннями.

Ще у 2010 році в Україні були зроблені перші спроби створення ювенальної юстиції. Так, згідно з наказом Міністерства юстиції України № 491/7 від 27.05.2010, була утворена робоча група у зв'язку з початком реалізації за сприяння Уряду Канади проекту технічної допомоги «Реформування ювенальної юстиції в Україні». Його мета – розбудова сучасної системи ювенальної юстиції задля зменшення рівня злочинності серед молоді та покращення захисту їхніх прав та інтересів [1], що передбачено Указом Президента України № 597/2011 від 24.05.2011 «Про Концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх» [2] та розпорядженням Кабінету Міністрів України № 1039-р від 12.10.2011 «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні» [3]. І тільки в 2012 році у зв'язку з прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України були зроблені перші практичні кроки на шляху реалізації цих документів.

На даний момент в нашій країні ювенальна юстиція формується насамперед як один із елементів нового кримінального судочинства, а саме як кримінальна юстиція щодо неповнолітніх. Практичним втіленням ювенальної юстиції в Україні в тій частині, що стосується кримінальних правопорушень, скоєних неповнолітніми, було доповнення до ст. 18 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (ч. 3), де у місцевих загальних судах та апеляційних судах областей, міст Києва та Севастополя, Апеляційному суді Автономної Республіки Крим вводиться спеціалізація зі здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх, чітко прописуються механізми обрання суддів, які уповноважені його здійснювати [4].

Слід відзначити, що основною умовою обрання судді, уповноваженого здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх, є його високий професіоналізм, морально-ділові якості, значний педагогічний та юридичний досвід. Тобто йдеться про створення у межах судової системи вузької спеціалізації, так званого ювенального судді, який ґрунтовно та неупереджено має розглядати крими-

нальні правопорушення та проступки, скоєні неповнолітніми, тісно співпрацювати з їх батьками і спеціалізованими службами у справах неповнолітніх. При цьому увага має акцентуватися не на каральному, а на виховному відновлювальному правосудді щодо дитини. За своєю суттю українська ювенальна юстиція стосується лише двох категорій дітей: дітей, які вчинили правопорушення, є жертвами або свідками злочину, і дітей, які вже позбавлені батьківського піклування, і жодним чином не стосується Сімейного кодексу України та внутрішньосімейних конфліктів. Таким чином, українські законодавці намагаються у створенні законодавчої бази щодо охорони та захисту прав неповнолітніх уникнути помилок своїх російських колег, яких внаслідок прийняття у Росії низки за-

ципи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх, які знайшли своє втілення у Розділі VI (глава 38) «Кримінальне провадження щодо неповнолітніх» КПК України [6, 1002-1025].

Підсумовуючи викладене вище, необхідно зазначити, що основною метою ювенальної юстиції є насамперед виховання неповнолітніх шляхом зменшення шкідливого впливу на них фактора залучення до кримінального судочинства і, відповідно, попередження злочинної поведінки. При розробці системи ювенальної юстиції законодавець має враховувати не лише правові, а й соціальні основи, які, взаємодіючи між собою, створюють належний механізм захисту прав дитини. Кримінальна політика держави щодо неповнолітніх має постійно вдосконалюватися, зокрема через запровадження нових соціально-правових технологій захисту прав неповнолітніх, розробку та прийняття низки нормативно-правових актів для формування цілісної системи ювенальної юстиції, основною частиною якої мають стати спеціалізовані ювенальні суди. Саме фаховий підхід до зазначених питань має відігравати основну роль у механізмі попередження злочинності неповнолітніх. Це дасть можливість повноцінно реалізувати державну політику реформування сфери захисту прав та інтересів дітей.

Основною метою ювенальної юстиції є насамперед виховання неповнолітніх шляхом зменшення шкідливого впливу на них фактора залучення до кримінального судочинства і, відповідно, попередження злочинної поведінки

конів щодо запровадження системи ювенального судочинства звинувачують у втручанні держави у сімейне життя.

Визначний внесок у розробку та впровадження системи ювенальної юстиції було зроблено в рамках Проекту «Реформування системи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні» (РСКЮ). На базі національного законодавства, судової практики та з урахуванням роботи з громадськістю в рамках цього Проекту триває розробка ефективної системи правосуддя для неповнолітніх, які перебувають у конфлікті із законом [5]. Варто зазначити, що Проектом дуже чітко визначено прин-

Список використаних джерел:

1. Наказ Міністерства юстиції України № 491/7 від 27.05.2010 «Про утворення робочої групи» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v491_323-10.
2. Указ Президента України № 597/2011 від 24.05.2011 «Про Концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/597/2011>.
3. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1039-р від 12.10.2011 «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1039-2011-p>.
4. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» № 2453-17 від 07.07.2010 (із змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2453-17>.
5. Проект «Реформування системи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні» (РСКЮ). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://youthjustice.org.ua/ua>.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За загальною редакцією професорів В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. – К.: Юстиніан, 2012. – С. 1002-1025.

Ніна Кучерук,
провідний науковий
співробітник відділу
науково-методичного
забезпечення діяльності
Вищої кваліфікаційної комісії
суддів України Національної
школи суддів України

Актуальні питання участі прокурора у господарському процесі

УДК 346.91

Стаття присвячена дослідженню питань участі прокурора у господарському процесі, визначення його процесуального статусу та місця серед інших учасників судового процесу. На основі проведеного аналізу автор робить висновок про необхідність внесення відповідних змін до Господарського процесуального кодексу України.

Ключові слова: процесуальний статус прокурора, інтереси громадянина, інтереси держави, господарський процес, види та форми представництва.

Кучерук Н. Актуальные вопросы участия прокурора в хозяйственном процессе

Статья посвящена исследованию вопросов участия прокурора в хозяйственном процессе, определения его процессуального статуса и места среди других участников судебного процесса. На основании проведенного анализа автор делает вывод о необходимости внесе-

Однією з чотирьох конституційних функцій прокуратури України є представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом [2, ст. 121]. При цьому Конституція України не конкретизує, коли прокурор може представляти в суді інтереси громадянина або держави, а норма ст. 121 Основного Закону України є відсильною, тобто зазначені випадки мають бути передбачені у відповідних законодавчих актах [13, с. 275]. На сьогодні таким є Закон України «Про прокуратуру», а стосовно господарського процесу – також і Господарський процесуальний кодекс України (далі – ГПК України). Проте, незважаючи на регулювання відносин щодо участі прокурора у господарському процесі зазначеними законодавчими актами, у науковій літературі існують різноманітні позиції щодо визначення статусу прокурора як учасника судового процесу та форм прокурорського представ-

ния изменений в Хозяйственный процессуальный кодекс Украины.

Ключевые слова: процессуальный статус прокурора, интересы гражданина, интересы государства, хозяйственный процесс, виды и формы представительства.

Kucheruk N. Current issues of the prosecutor's participation in the commercial court procedure

The article investigates the questions of the prosecutor's participation in the commercial court procedure, determines his or her procedural status and place among the participants of a trial. Based on the made analysis, the author comes to the conclusion that the necessity to make amendments to the Commercial Code of Ukraine exists.

Keywords: procedural status of the prosecutor, the interests of the natural person, state interests, commercial court procedure, the types and forms of representation.

ництва у суді. Дискусійним залишається також питання визначення підстав для такого представництва. Ці та інші питання, пов'язані з участю прокурора у судовому процесі, є предметом досліджень як науковців, так і юристів-практиків, зокрема Т. Дунаса, В. Лелиці, С. Малахова, Л. Нецької, М. Руденка, В. Сухоноса та ін.

Метою цієї статті є дослідження та вирішення проблемних питань, пов'язаних з визначенням статусу прокурора та форм його участі у господарському процесі, реалізацією прокурором своїх процесуальних прав.

У науковій літературі сформувались різні підходи до визначення статусу прокурора у господарському процесі. Одні автори визначають прокурора як сторону в процесуальному розумінні [15], інші – як представника держави [16]. Цікавою є також позиція В. Лелиці, яка розрізняє поняття процесуального та матеріально-правового позивача. Автор вказує на те, що прокурор,

подавши позов до суду, підтримуючи його, доказуючи свої вимоги, стає процесуальним позивачем, тоді як матеріально-правовим позивачем є особа, в інтересах якої прокурором подано позов [13, с. 277].

На питання визначення місця прокурора серед інших учасників господарського процесу звертає увагу і законодавець. Так, відповідно до ч. 1 ст. 18 ГПК України до складу учасників судового процесу входять: сторони, треті особи, прокурор, інші особи, які беруть участь у процесі у випадках, передбачених цим Кодексом [3, ст. 18].

Водночас згідно з ч. 2 ст. 29 ГПК України у разі прийняття господарським судом позовної заяви, поданої прокурором в інтересах держави в особі органу, уповноваженого здійснювати функції держави у спірних правовідносинах, зазначений орган набуває статусу позивача. У разі прийняття господарським судом позовної заяви, поданої прокурором в інтересах держави, в якій зазначена відсутність органу, уповноваженого здійснювати функції держави у спірних правовідносинах, або відсутність у такого органу повноважень щодо звернення до господарського суду, прокурор набуває статусу позивача [3, ст. 29].

Отже, на сьогодні законодавство України визначає так званий подвійний процесуальний статус прокурора: як позивача, так і окремого учасника судового процесу (прокурора), що залежить від наявності органу, уповноваженого здійснювати функції держави у спірних правовідносинах, або наявності у такого органу повноважень щодо звернення до господарського суду.

При цьому з огляду на положення ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1, ст. 6], ст. 1 ГПК України [3, ст. 1], ст. 15 ЦК України [4, ст. 15], що передбачають право кожного на захист своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав у суді, важко уявити такий орган, який би був позбавлений повноважень щодо звернення до суду. Крім того, складно довести наявність функцій держави за відсутності органів, які б здійснювали їх повністю чи частково, адже «функції держави – це основні напрями її діяльності, якими зумовлена робота всього державного апарату і кожного з його окремих органів» [12, ст. 71].

Положення, які визначають прокурора як позивача, з'явилися у чинному законодавстві України відносно недавно – з набранням чинності Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань удосконалення діяльності прокуратури» від 18.09.2012 № 5288-VI [5]. До цього в господарському процесі прокурор мав статус самостійного учасника, так само як й інші особи і сторони, задіяні у ньому.

Водночас внесення таких змін не зовсім узгоджується з іншими нормами ГПК України. Так, виникає питання, чи має прокурор право на укладення мирової угоди, якщо він виступає у процесі як позивач, оскільки згідно з ч. 4 ст. 29 ГПК України прокурор, який бере участь у справі, несе обов'язки і користується правами сторони, крім права на укладення мирової угоди

[3, ст. 29]. Можна припустити, що, будучи позивачем, прокурор такого процесуального права не позбавлений, адже набуває статусу позивача з усіма належними йому правами та обов'язками. У всіх наведених випадках на будь-якій стадії господарського процесу такий учасник судового процесу не втрачає статусу прокурора, а тому щодо нього мають застосовуватися відповідні положення ч. 4 ст. 29 ГПК України.

На нашу думку, прокурор, який одночасно є позивачем у справі, має бути наділений правом укладення мирової угоди, адже за відсутності «іншого позивача» відповідач буде позбавлений можливості реалізувати своє право на мирне вирішення спору. Разом з тим таке право має бути прямо передбачено у ГПК України.

Досліджуючи питання участі прокурора у господарському процесі, слід звернути увагу на види та форми його участі у цьому процесі.

Виходячи зі змісту ст. 121 Конституції України [2, ст. 121], ст. 5 Закону України «Про прокуратуру» [6, ст. 5], можемо дійти висновку, що законодавець передбачив два види прокурорського представництва в суді: представництво інтересів держави та представництво інтересів громадян. При цьому обидва мають місце у господарському процесі.

Так, згідно з ч. 1 ст. 2 ГПК України господарський суд порушує справи за позовними заявами, зокрема прокурорів, які звертаються до господарського суду в інтересах держави [3, ст. 2]. Положень щодо звернення прокурора до суду в інтересах громадян зазначена стаття не містить. Проте наявність у прокурора таких повноважень впливає зі змісту ст. 1 ГПК України. Відповідно до частини 2 цієї статті у випадках, передбачених законодавчими актами України, до господарського суду мають право також звертатися державні та інші органи, фізичні особи, що не є суб'єктами підприємницької діяльності [3, ст. 1]. Крім того, таке право передбачено ч. 1 ст. 29 ГПК України: «Прокурор бере участь у розгляді справ за його позовами, а також може вступити зі своєї ініціативи у справу, порушену за позовом інших осіб, на будь-якій стадії її розгляду для представництва інтересів громадянина або держави» [3, ст. 29].

Водночас можливість прокурорського представництва інтересів громадян у господарському процесі обмежена, що зумовлено вимогами щодо суб'єктного складу господарського спору.

Підставою представництва в суді інтересів громадянина відповідно до ч. 2 ст. 361 Закону України «Про прокуратуру» є його неспроможність через фізичний стан, недосягнення повноліття, похилий вік, недієздатність або обмежену дієздатність самостійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження. Наявність таких підстав має бути підтверджена прокурором шляхом надання суду відповідних доказів [6, ст. 36].

Тобто закон встановлює лише загальні підстави прокурорського представництва інтересів громадян, які містять оціночні поняття та мають бути доведені про-

курором суду належними та допустимими доказами.

Оціночним поняттям також є «інтереси держави», наявність порушень або загрози порушень яких є підставою для представництва в суді інтересів держави. У рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Вищого арбітражного суду України та Генеральної прокуратури України щодо офіційного тлумачення положень статті 2 Арбітражного процесуального кодексу України (справа про представництво прокуратурою України інтересів держави в арбітражному суді) від 08.04.1999 № 3-рп/99 зазначено, що «державні інтереси закріплюються як нормами Конституції України, так і нормами інших правових актів. Інтереси держави відрізняються від інтересів інших учасників суспільних відносин. В основі перших завжди є потреба у здійсненні загальнодержавних (політичних, економічних, соціальних та інших) дій, програм, спрямованих на захист суверенітету, територіальної цілісності, державного кордону України, гарантування її державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, охорону землі як національного багатства, захист прав усіх суб'єктів права власності та господарювання тощо. Інтереси держави можуть збігатися повністю, частково або не збігатися зовсім з інтересами державних органів, державних підприємств та організацій чи з інтересами господарських товариств з часткою державної власності у статутному фонді. Проте держава може вбачати свої інтереси не тільки в їх діяльності, але й в діяльності приватних підприємств, товариств» [7].

У цьому ж рішенні зазначається, що з урахуванням того, що «інтереси держави» є оціночним поняттям, прокурор чи його заступник у кожному конкретному випадку самостійно визначає з посиланням на законодавство, на підставі якого подається позов, в чому саме відбулося чи може відбутися порушення матеріальних або інших інтересів держави, обґрунтовує у позовній заяві необхідність їх захисту та зазначає орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних відносинах [7].

Таким чином, як у разі представництва інтересів громадян, так й інтересів держави, конкретні підстави, а отже, і випадки для прокурорського представництва визначаються прокурором, а не законом, як це передбачено Конституцією України. Питання ж щодо самого представництва у суді вирішується відповідним судом, який у разі якщо прокурор у позовній заяві не зазначив обставин, пов'язаних з порушенням інтересів держави або з обґрунтуванням необхідності захисту таких інтересів, повертає позовну заяву без розгляду на підставі п. 3 ч. 1 ст. 63 ГПК України, а у випадку порушення провадження у справі за такою позовною заявою – залишає позов без розгляду згідно з п. 1 ч. 1 ст. 81 названого Кодексу (п. 3 постанови Пленуму Вищого господарського суду України від 23.03.2012 № 7) [9]. Такі ж повноваження надані господарському суду у випадках неправильного визначення прокурором позивача.

Серед науковців відсутня єдина позиція щодо визначення форм прокурорського представництва. Так, наприклад, М. Руденко, Т. Дунас виділяють дві процесуальні форми участі прокурора у процесі: порушення судового процесу у справі та вступ прокурора в господарський процес у справі на будь-якій стадії її розгляду [19, с. 27, 11, с. 48], В. Лелиця – три форми представництва: звернення до суду з позовом, участь прокурора в розгляді справ за позовами інших осіб, внесення апеляційної (касаційної) скарги на судові рішення або заяви про їх перегляд за нововиявленими чи винятковими обставинами [13, с. 278].

Закон України «Про прокуратуру» визначає чотири форми представництва: звернення до суду з позовами (заявами, поданнями); вступ у справу, порушену за позовами (заявами, поданнями) інших осіб, на будь-якому етапі розгляду; ініціювання перегляду судових рішень, у тому числі у справі, порушеній за позовом (заявою, поданням) іншої особи; участь у розгляді справ [6, ст. 361].

Наказом Генеральної прокуратури України «Про організацію роботи органів прокуратури щодо представництва інтересів громадянина або держави в суді та їх захисту при виконанні судових рішень» від 28.11.2012 № бгн передбачено чотири форми представництва: підготовка і пред'явлення позовів, заяв, подань; вступ у справи, порушені за позовами, заявами, поданнями інших осіб на будь-якій стадії їх розгляду; ініціювання перегляду судових рішень; участь у справах, порушених за позовами, заявами, поданнями прокурорів, та у справах, у яких прокурором здійснено вступ чи ініційовано перегляд судових рішень; захист прав громадянина або інтересів держави при виконанні рішень судів [8, п. 4].

Усі наведені законодавцем форми передбачені у ст. 29 ГПК України, яка має значно більше змістовне наповнення, ніж в інших процесуальних кодексах [20, с. 129]. Відповідно до вказаної статті прокурор, зокрема, бере участь у розгляді справ за його позовами, а також може вступити зі своєї ініціативи у справу, порушену за позовом інших осіб, на будь-якій стадії її розгляду для представництва інтересів громадянина або держави. З метою вступу у справу прокурор може подати апеляційну, касаційну скаргу, заяву про перегляд рішення Верховним Судом України за нововиявленими обставинами або повідомити суд і взяти участь у розгляді справи, порушеної за позовом інших осіб [3, ст. 29].

При цьому, незважаючи на те, що згідно зі ст. 29 ГПК України прокурор, який бере участь у справі, несе обов'язки і користується правами сторони, крім права на укладення мирової угоди [3, ст. 29], законодавець передбачив інші обмеження прав прокурора порівняно з правами сторін спору. У цьому контексті йдеться про право апеляційного та касаційного оскарження судових рішень. Так, за змістом ст.ст. 93, 110 ГПК України якщо апеляційна (касаційна) скарга подана прокурором, органом державної влади, органом місце-

вого самоврядування після спливу одного року з дня оголошення оскаржуваного судового рішення (щодо апеляційних скарг) або з моменту набрання оскаржуваним судовим рішенням законної сили (щодо касаційних скарг), незалежно від поважності причини пропуску строку на апеляційне (касаційне) оскарження апеляційний (касаційний) господарський суд постановляє ухвалу про повернення апеляційної (касаційної) скарги. При цьому якщо така скарга подана іншим учасником судового процесу, вона може бути прийнята судом до провадження за наявності підстав для поновлення пропущеного строку незалежно від спливу одного (двох, трьох тощо) року від дати оголошення (набрання законної сили) судового рішення.

Проте вважаємо, що такі «часові» обмеження не лише не узгоджуються зі ст. 29 ГПК України, але й порушують принцип рівності, передбачений ст. 129 Конституції України, ст. 42 ГПК України, ст. 35 Закону України «Про прокуратуру».

З аналізу положень ГПК України випливає, що прокурор у господарському процесі може виступати як самостійний учасник судового процесу, так і мати «подвійний» процесуальний статус – позивача та прокурора одночасно. При цьому надання прокурору такого процесуального статусу (позивача та прокурора) створює законодавчу невизначеність щодо його можливості укласти мирову угоду. Також не зовсім вдало визначено випадки, за яких прокурор стає позивачем, оскільки складно уявити відсутність повноважень щодо звернення до господарського суду органу, права якого порушені відповідачем. Вважаємо, що така неузгодженість законодавства може бути вирішена шляхом внесення відповідних змін до ГПК України.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року № ETS N 005 // Ліга Закон.
2. Конституція України від 28 червня 1996 року 254к/96-ВР // Офіційний вісник України. – 2010. – № 72/1. – С. 2598.
3. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 року № 1798-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 6. – С. 56.
4. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – С. 461.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань удосконалення діяльності прокуратури: Закон України від 18 вересня 2012 року № 5288-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 73. – С. 2934.
6. Про прокуратуру: Закон України від 5 листопада 1991 року № 789-XII // Ліга Закон.
7. Рішення Конституційного Суду України «У справі за конституційними поданнями Вищого арбітражного суду України та Генеральної прокуратури України щодо офіційного тлумачення положень статті 2 Арбітражного процесуального кодексу України (справа про представництво прокуратурою України інтересів держави в арбітражному суді)» від 8 квітня 1999 року 3-рп/99 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 15. – С. 614.
8. Про організацію роботи органів прокуратури щодо представництва інтересів громадянина або держави в суді та їх захисту при виконанні судових рішень: наказ Генеральної прокуратури від 28 листопада 2012 року № 6гн // Ліга Закон.
9. Про деякі питання участі прокурора у розгляді справ, підвідомчих господарським судам: постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 23 березня 2012 року № 7 (із змінами і доповненнями, внесеними постановами пленуму Вищого господарського суду України від 17 жовтня 2012 року № 10, від 16 січня 2013 року № 2) // Ліга Закон.
10. Валюх В. Інтереси держави як предмет представництва прокурором в суді // Право України. – 2001. – № 2. – С. 112 – 114.
11. Дунас Т., Руденко М. Форми представництва прокурора в цивільному процесі // Юридичний журнал. – 2006. – № 10. – С. 47 – 53.
12. Загальна теорія держави і права / За ред. В. В. Копейчикова. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 320 с.
13. Лелиця В. В. Представництво прокуратурою інтересів держави в суді, його особливості та форми // Проблеми законності. – 2010/109. – С. 274 – 280.
14. Малахов С. О. Оскарження прокурором рішень, дій або бездіяльності посадових осіб державної виконавчої служби: питання теорії та практики // Вісник Харківського Національного університету імені В.Н. Каразіна № 495. – 2011. – Серія «Право» Випуск 9. – С. 342 – 346.
15. Мартыненко И. Проблемы участия прокурора в арбитражном (хозяйственном) процессе // Промышленно-торговое право. – 1998. – № 7 – 8. – С. 47 – 117.
16. Мичко М. І. Деякі проблеми представництва прокурором інтересів громадян і держави в суді // Вісник Вищого арбітражного суду України. – 1999. – № 4. – С. 206 – 212.
17. Мичко М. І. Щодо взаємодії прокуратури з судовою владою // Право України. – 1999. – № 12. – С. 53 – 55.
18. Нецька Л. С. Проблемні питання процесуальної участі прокурора у справах про банкрутство // Вісник Академії адвокатури України. – 2011. – № 2 (21). – С. 243 – 245.
19. Руденко М. В. Прокурор у господарському судочинстві: Навчальний посібник. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 380 с.
20. Сухонос В. В. Правові та організаційні аспекти розвитку прокуратури України в сучасних умовах: Монографія / В. В. Сухонос. – Суми: Університетська книга, 2010. – 328 с.

Віталій Барський,
головний спеціаліст відділу
з питань режиму,
мобілізаційної роботи
та проведення спеціальної
перевірки суддів
секретаріату Вищої
кваліфікаційної комісії
суддів України

Тетяна Пушкарьова,
психіатр, психотерапевт,
доктор медичних наук

Чи потрібен психолог для служителів Феміди?

Уперше у форматі діяльності судової влади пропонуємо розпочати обговорення проблем та можливостей використання досягнень психології у доборі кандидатів на посади суддів.

У деяких розвинених країнах світу діє система професійного відбору суддів за критеріями психологічного дослідження. Ефективність цієї системи відбору – один з важливих елементів державної кадрової політики. Але, незважаючи на значні напрацювання загальних теоретичних та практичних засад психологічного професійного відбору, цю проблему ще не можна вважати вирішеною для окремого переліку складних професій.

Рівень емоційно-психологічного напруження суддів при виконанні ними своїх професійних обов'язків та інших учасників судового процесу не поступається складним психологічним відносинам, що виникають між лікарем і пацієнтом. Тому існує думка, що між професією судді і професією лікаря є чимало схожих нюансів, зокрема, якщо йдеться про функції, які можна умовно назвати профілактичними та превентивними діями – в медицині це профілактичні засоби та лікувальне втручання, а в судовій системі – вердикт суду.

Одна із суддів вважає доречним порівняння присяги, яку складає суддя, зі славнозвісною клятвою Гіппократа. Так, лікарі з давніх часів присягали: «Режим хворим приписувати задля їх блага, відповідно до ... знань і розуміння, утримуючись від завдання будь-якої шкоди... Зберігати непорочність... свого життя і власної лікарської майстерності».

Подібні вимоги зафіксовані і в присязі, яку складає кожен український суддя: «Об'єктивно, безсторонньо, неупереджено, незалежно та справедливо здійснювати правосуддя, ... чесно і сумлінно виконувати

обов'язки судді, дотримуватися морально-етичних принципів поведінки судді, не вчиняти дій, що порочать звання судді та принижують авторитет судової влади».

У березні 2012 року у тижневику «Закон і бізнес» (№ 12) була надрукована стаття «Феміді потрібен психолог». На сторінках цього видання її автор полемізує щодо обов'язкового комплексного психологічного обстеження кандидатів на посаду судді з проведенням тестування та психодіагностичної співбесіди. Автор досить скептично висловлюється про дієвість «ретельного вивчення внутрішнього світу кандидатів у судді на українських теренах».

Для того щоб визначити можливості практичного застосування психологічного дослідження у забезпеченні рівня відбору кандидатів, що відповідає вимогам присяги судді, спочатку необхідно розв'язати такі питання:

- наукове напрацювання критеріїв для визначення особистих та морально-етичних якостей майбутніх представників судової гілки влади;
- аналіз ставлення та рекомендацій суддівської спільноти щодо застосування психологічного обстеження у кадровому забезпеченні судів;
- підготовка та проведення пробних анкетувань з метою визначення оптимального для України варіанта застосування психологічних методів діагностики під час добору кандидатів на посади суддів вперше і в подальшій професійній діяльності після призначення.

Під час робочої зустрічі з міжнародними експертами Проекту USAID «Україна: справедливе правосуддя» 9 лютого 2012 року І. Л. Самсін, Голова Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, наголосив на доцільності зосередитися на одному з пріоритетних

питань – співробітництві щодо розробки дієвого, практично спрямованого механізму виявлення моральних та особистих якостей кандидатів на посаду судді.

У зв'язку з цим фахівцями Комісії спільно з науковцями Європейської федерації психоаналітичних психотерапевтів – Т. М. Пушкарьовою, доктором медичних наук (м. Київ), та І. І. Галецькою, кандидатом психологічних наук (кафедра психології Львівського національного університету імені Івана Франка) досліджуються професійні особливості діяльності та особистісні якості українських суддів, обґрунтовуються вимоги до їх найбільш важливих професійних якостей з метою подальшого вдосконалення професійного психологічного відбору.

Предметом цього дослідження є індивідуально-психологічні особливості кандидата на посаду судді, що зумовлюють успішність та ефективність його подальшої професійної діяльності.

У деяких розвинутих країнах світу діє система професійного відбору суддів за критеріями психологічного дослідження. Ефективність цієї системи відбору – один з важливих елементів державної кадрової політики

Пропонуємо для обговорення такі тези:

- ефективність професійної діяльності суддів визначається рівнем їх правових знань та психологічних якостей;
- виявлення психологічних якостей за допомогою комплексу інформативних стандартизованих психодіагностичних методик у складі багатовимірного психодіагностичного алгоритму дасть можливість оцінювати придатність кандидатів на етапі їх професійного відбору.

Наразі порядок застосування психологічних методів під час добору кандидатів на посади суддів відсутній і не зафіксований жодним чинним нормативно-правовим актом України. Сьогодні ця робота має більш аналітичний характер, вивчаються можливості проведення експериментального дослідження у сфері застосування психології для забезпечення

ефективної діяльності вітчизняної судової системи.

Вимоги до кандидатів на посади суддів вперше, порядок їх відбору, перевірки та призначення визначені Конституцією України та Законом України «Про судоустрій і статус суддів» (далі – Закон).

Функції перевірки відповідності кандидатів цим вимогам покладені на Вищу кваліфікаційну комісію суддів України.

Від початку діяльності перед Комісією було поставлено завдання оцінювання, крім ділових, також **особистих і моральних якостей** майбутніх суддів, що передбачено частиною 2 статті 70 Закону. Варто підкреслити, що оцінювання кандидатів на посаду судді відбувається колегіально. В ньому беруть участь члени Комісії, які обираються з числа найбільш досвідчених правників країни. Кандидати на посаду судді проходять співбесіду після анонімного тестування та іспиту із застосування права.

Наступний етап – співбесіда з кандидатом у Вищій раді юстиції після оцінювання підготовленого ним реферату з правової тематики.

Слід зазначити, що питання застосування методів психологічної діагностики під час добору кандидатів на посади суддів в Україні достатньо нова і мало вивчена. Тому вона потребує детальної розробки, проведення пілотного дослідження, а також окремого опитування суспільної думки з цього питання.

На даному етапі дослідження ведуться переважно на стику психології, практики та права з метою напрацювання пропозицій для удосконалення системи відбору кандидатів на посади суддів.

3 жовтня 2012 року Комісією запроваджена практика вивчення спроможності майбутніх суддів швидко і стисло сформулювати свою мотивацію та професійно обґрунтувати логіку юридичних рішень. Вважається, що таке випробовування кандидатів на посаду судді відбувається в умовах, наближених до стресової ситуації.

Так, готуючись до співбесіди при захисті результатів кваліфікаційного іспиту, кожен кандидат має 15 хвилин на письмові відповіді. Перелік питань затверджує Комісія.

Наприклад:

- Ви ухвалили судові рішення, будучи абсолютно впевненим у правильності своєї позиції. Але апеляційний суд Ваше рішення скасував. Опишіть Ваші внутрішні почуття, викликані цим фактом, поясніть, як Ви діятимете і чому?
- Що у Вашому розумінні означає аморальний вчинок?
- Сторона в процесі, наприклад, позивач, систематично Вас як суддю перебиває. Вступає без Вашого дозволу в полеміку з відповідачем, на зауваження не реагує, на кожному засіданні заявляє Вам відвід, погрожує скаржитися на Вас. Опишіть Ваші внутрішні почуття від такої поведінки, поясніть, як Ви діятимете у такій ситуації і чому?

3 ПРАКТИКИ РОБОТИ

- Як Ви ставитеся до того, що поводження з бездомними тваринами має бути гуманним? Що у Вашому розумінні є гуманізм?

Лист з відповідями долучається до матеріалів майбутнього судді, а під час співбесіди кандидату можуть бути поставлені уточнюючі запитання.

Таким чином, Комісією вже зараз розпочато вивчення мотиваційних аспектів та особливостей мислення майбутніх суддів у стресових умовах.

Питання застосування методів психологічної діагностики під час добору кандидатів на посади суддів в Україні достатньо нова і мало вивчена. Тому вона потребує детальної розробки, проведення пілотного дослідження, а також окремого опитування суспільної думки з цього питання

Проте невивченими залишаються питання психометрії професійних особливостей майбутніх суддів. Такі дослідження проводяться за допомогою стандартизованих психодіагностичних тестів, що застосовуються при відборі співробітників спецслужб, правоохоронних органів, працівників банків в Україні, а також суддів у США, Португалії та інших країнах.

Вивчення світового досвіду, напрацювань українських психологів-практиків дозволило б визначити та запропонувати експериментальний комплекс інформативних тестів для оцінки психологічних особливостей особистості кандидатів на посади суддів з різною існуючою та прогнозованою успішністю професійної діяльності.

Заплановане дослідження дозволить:

- визначити психологічні фактори професійної успішності суддів для врахування у процесі відбору кандидатів;
- обґрунтувати вимоги до їх основних психологічно важливих якостей;
- вивчити особливості, структуру та ступінь «емоційного вигорання» кандидатів на посади суддів під час їх попередньої професійної діяльності, а також спрогнозувати це явище для різних етапів суддівської кар'єри (перші 5 років, після безстрокового обрання, у старшому віці);
- здійснити попереднє прогнозне оцінювання інформативності стандартизованих психологічних тестів для оцінки психологічних особливостей особистості суддів з різним ступенем успішності професійної діяльності;

- виявити за допомогою стандартизованих психологічних тестів індивідуально-психологічні особливості особистості, що забезпечують успішність професійної діяльності судді;
- розробити пропозиції до методики професійного психологічного відбору кандидатів на посади суддів та обґрунтувати рекомендації щодо створення системи їх психологічної оцінки на етапах відбору.

Практичний досвід урахування Комісією моральних та особистих якостей під час добору кандидатів у 2011–2012 роках ставить перед психологією досить гострі питання. Наприклад:

- а) чи можна допускати до здійснення правосуддя осіб, щодо яких надходили не спростовані перевіркою повідомлення про причетність їх до фактичного відібрання у громадян нерухомої власності;
- б) чи можна допускати до здійснення правосуддя осіб, котрі навіть при спілкуванні з працівниками секретаріату і членами Комісії не в змозі вгамувати свої емоції;
- в) чи можна допускати до здійснення правосуддя осіб, сусіди яких скаржаться на них дільничному працівникові міліції за систематичні сварки за місцем проживання та неетичну поведінку в поза-робочий час?

Чи можна допускати до здійснення правосуддя осіб, які проходили лікування у психіатричній лікарні? Це одне з найскладніших питань, враховуючи відсутність затвердженого переліку захворювань, що виключали б подальший розгляд кандидата на посаду судді. На сьогодні висновок медичної довідки визначається за відсутністю протипоказань – подібно допуску до роботи з таємними документами.

А як відрізнити кандидата з неприпустимо проблемною психікою від майже геніального правника з неординарною поведінкою?

Для усунення помилок у визначенні ділових і моральних якостей ми вивчаємо напрацювання споріднених структур, досвід інших розвинених країн у відборі та оцінюванні суддівських кадрів.

Члени Комісії та працівники секретаріату будуть вдячні за поради науковців, психологів, досвідчених правників, суддів, а також ветеранів судів, кандидатів на посаду судді. Про свої напрацювання та міркування, що стосуються цієї проблематики, повідомляйте нам за телефоном 233-63-76 або електронною поштою: barskiyvl@vkksu.gov.ua.

Найбільш цікаві думки будуть використані в наступних публікаціях у Віснику Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Ми також плануємо знайомити наших читачів з історичним досвідом застосування тестувань, напрацюваннями судових систем Великої Британії, Німеччини, Російської Федерації, США та інших країн, що стосуються використання психології в діяльності судової влади.

Леонід Лічман,
кандидат юридичних наук,
доцент,
голова Малиновського
районного суду м. Одеси

Процедура досудового врегулювання у цивільному судочинстві України як судовий спосіб розв'язання спору

Своєчасність розгляду і вирішення цивільних справ є однією зі складових завдань цивільного судочинства. Оновлена доктрина сучасного цивільно-процесуального законодавства України пронизана намаганнями законодавця створити умови для розгляду справи судом у розумні строки, прискорити рух цивільної справи, починаючи з вирішення питання про відкриття провадження у справі і, закінчуючи її розглядом по суті судами першої або апеляційної інстанцій, розгляду в касаційному порядку, виконання судових рішень, забезпечити прозору процедуру здійснення судочинства з цивільних справ. Одним з етапів реалізації цієї доктрини стали зміни, які були внесені до Цивільно-процесуального кодексу України законом від 07.07.2010 щодо скорочення процесуальних строків, встановлених законом. Йдеться, зокрема, про строки виклику у судові засідання осіб, які беруть участь у справі, відкриття провадження у справі, розгляду справи у попередньому судовому засіданні і по суті, апеляційного та касаційного оскарження та інші. Притаманна сучасному цивільному процесуальному законодавству темпоральність в основному відповідає вимогам Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а саме стат-

ті 6, згідно з якою кожен громадянин має право на справедливий суд, складовою якого є розгляд його справи незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру упродовж розумного строку. Теорія і практика застосування процесуального законодавства у цивільному судочинстві, а головне, суть судочинства свідчать, що вимоги стосовно своєчасного розгляду і вирішення цивільних справ поєднані з такими чинниками, як неупередженість суду, процесуальна та матеріальна справедливість, законність та обґрунтованість рішення суду, його певна передбачуваність. Останній має принципове значення для формування сприйняття суду як державної установи, що слугуватиме своєю щоденною працею людям, основним завданням якої є вирішення соціальних конфліктів. Тому йдеться про однаковість застосування судами одних і тих самих норм матеріального права до подібних спірних правовідносин, відповідність нормам міжнародного права, принципу верховенства права.

У кожному конкретному випадку вимоги процесуальної форми, які реалізуються у тому числі й у встановленні процесуальних строків, мають забезпечу-

вати реалізацію завдань цивільного судочинства. Разом з тим судова практика, яку традиційно визнають одним із критеріїв істини, переконливо свідчить, що **Правосуддя** (виділено мною – Л. Л.) має бути розумним, а тому здійснюватися неспішно.

Йдеться передусім про випадки, коли відносини між сторонами спору мають особистий характер, а наслідком прийняття рішення на користь однієї зі сторін буде певне несприйняття безкомпромісної позиції «переможця» незаінтересованими у справі особами, суспільством. Іншими словами, честь, гідність, ділова репутація формально правої сторони від такого рішення «не виграють». Такі справи, як правило, приречені на мирову угоду. Вирішення позову в короткий строк може мати і негативні наслідки. По-перше, конфлікт між позивачем і відповідачем (на жаль, у цивільних справах сторони нерідко є близькими родичами, сусідами, колегами тощо) прийняттям судового рішення часто-густо не тільки не припиняється, а навпаки загострюється. По-друге, надалі сторони очікує продовження вирішення спору у судах апеляційної і касаційної інстанцій та стадія виконання судового рішення, а це додаткові матеріальні, моральні, психологічні та інші витрати.

Принцип диспозитивності цивільного законодавства найбільш повно реалізується в однойменному принципі цивільно-процесуального законодавства під час розгляду цивільної справи. Сторони вправі за взаємною згодою розпоряджатися своїми матеріальними і процесуальними правами таким чином, щоб справа, за наявності для цього підстав, досить тривалий час не розглядалася по суті. А судом, за певною процедурою, рух справи був би спрямований на досягнення мирової угоди. Тому, на думку автора, така процедура досудового врегулювання відповідатиме вимозі вирішення спору щодо прав та обов'язків цивільного характеру упродовж розумного строку.

Чинне цивільно-процесуальне законодавство України надає право сторонам спору укласти мирову угоду на будь-якій стадії цивільного процесу. Йдеться насамперед про попереднє судове засідання, яке проводиться з метою з'ясування можливості врегулювання спору до судового розгляду, про початок розгляду справи по суті в суді першої інстанції, під час апеляційного провадження, в процесі виконання рішення (ст.ст. 31, 130, 173, 306, 372 Цивільного процесуального кодексу України). Разом з тим дієвого механізму (процедури) реалізації сторонами права на укладання мирової угоди, впливу на них судом з метою примирення, не пропонується ані законодавством, ані судовою практикою. Хоча саме в цьому виді судочинства вирішуються спірні питання, наприклад майнового характеру ще до народження людини, а також інші майнові й особисті немайнові спори фізичної особи протягом усього життя, а інколи навіть після її смерті.

Відповідно до п. 3 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі досудового розгляду № 5 від 12.06.2009», з метою врегулювання спору до судового розгляду суди мають з'ясувати: чи не бажають сторони укласти мирову угоду. При цьому Пленум зазначив, що суди мають вживати дієвих заходів для примирення сторін та врегулювання спору до судового розгляду, дотримуючись при цьому об'єктивності та неупередженості. Як наслідок, вкрай незначним є відсоток справ, розгляд яких закінчується мировою угодою. За нашими розрахунками – близько 1%. В Україні судова статистика з цього питання не ведеться, що підтверджується наказом Державної судової адміністрації України від 05.06.2006 № 55 «Про затвердження форм звітності про розгляд апеляційними та місцевими (крім господарських) судами судових справ і матеріалів та Інструкції щодо їх заповнення і подання», зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 20.06.2006 за № 724/12598 зі змінами, внесеними наказом Державної судової адміністрації України від 01.06.2009 № 63, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 23 червня 2009 р. за № 557/16573). Цьому «сприяє» різне розуміння та тлумачення норм Цивільного процесуального кодексу України та Закону України «Про виконавче провадження» щодо можливості примусового виконання мирової угоди, визнаної судом. Хоча одночасно мирова угода визнається правовстановлюючим документом, на підставі якого, наприклад, проводиться державна реєстрація прав власності на нерухоме майно. Не виконує у повному обсязі цю функцію третейське судочинство. Стосовно нього останнім часом змінилося законодавство як в частині звуження юрисдикційності, так і посилення контролю з боку державних судів.

Комплексного дослідження інституту мирової угоди та її значення в цивільному процесі в сучасній українській юридичній науці не відбувалося, а тому традиційно це питання оглядово висвітлюється в курсах цивільного процесу [1, 5, 6, 7], наукових статтях [2, 3]. Іноді увага науковців приділялась окремим аспектам медіації [1, 4]. Виникає питання щодо співвідношення процедури досудового врегулювання у цивільному судочинстві як судового способу розв'язання конфлікту і медіації. Очевидно, що «медіація» більш широке, родове поняття щодо зазначеного способу врегулювання конфлікту. Медіація може здійснюватись у позасудовому порядку суб'єктами приватного сектора, наприклад психологами, юристами тощо.

Автор цієї публікації не відкидає необхідність запровадження медіаційних процедур поза цивільним судочинством, особливо зважаючи на значну завантаженість суддів з цивільних справ. Головне в цьому питанні – досягнення реального примирення сторін,

вирішення соціально-правового конфлікту, що відповідає інтересам учасників спору, інтересам держави та суспільства. Можливість існування медіації в цивільному судочинстві і в альтернативному виді вирішення спору недержавними (приватними) особами передбачена Рекомендаціями R (2002)10 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації як процесу врегулювання спорів у цивільних справах, ухваленими 18 вересня 2002 року. Разом з тим, у вітчизняній науці відсутні ґрунтовні дослідження, зокрема щодо застосування процедури врегулювання спору судом у цивільному процесі. Такий стан має своїм наслідком неефективне регулювання відносин примирення сторін у процесі і поодинокі практичне застосування.

Слід виокремити такі форми врегулювання: укладення мирової угоди, відмова позивача від позову у разі повного або часткового поновлення його прав відповідачем, визнання зміненого позову відповідачем у разі зміни предмета або підстави позову, його розміру. У зазначеній процедурі ключова роль має належати суду, хоча без активного сприяння представників сторін, як правило, адвокатів, примирення стає химерним.

Процедура досудового врегулювання у цивільному судочинстві як судового способу розв'язання конфлікту має представляти собою спеціальну процесуальну форму, передбачену в Цивільному процесуальному кодексі України. Її запровадження слід починати після відкриття суддею провадження у цивільній справі за згодою сторін під час попереднього судового засідання шляхом проведення конференції (наради). Правовий інструментарій цієї процедури залежить від конкретних обставин справи і відношення сторін до спору з урахуванням їхнього психологічного стану. Слід виділити загальнообов'язкові вимоги (керівні принципи) процедури досудового врегулювання, виходячи з приписів Конституції України, Рекомендацій R (2002)10 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в цивільних справах, ухвалених 18 вересня 2002 року, Цивільного процесуального кодексу України: верховенства права; законності; усності; забезпечення права доступу до суду; знаходження балансу між забезпеченням сторонам достатньо часу для розгляду спірних питань, будь-яких інших можливих шляхів врегулювання спору і строками процедури врегулювання з урахуванням інтересів сторін у примиренні, щоб недобросовісна сторона не використовувала цю процедуру як тактику затягування часу; головуючий у справі має діяти незалежно, неупереджено та забезпечувати в процесі примирення дотримання принципу рівності сторін без нав'язування їм якого-небудь рішення. Іншими словами, головуючий повинен сприяти сторонам, допомагати мирному вирішенню спору усім своїм досвідом, знаннями, професіоналізмом і доброзич-

ливістю. Сторони мають оцінити ризики, які їх очікують у разі передачі справи на судовий розгляд, що може тривати не один рік.

При цьому суддя зобов'язаний попередити сторони про наслідки досягнутих домовленостей і про заходи, які слід буде вжити, якщо одна або обидві сторони бажатимуть домогтися виконання їхньої домовленості; інформація щодо процесу врегулювання спору є конфіденційною (без будь-якого фіксування) та не може надалі бути використана, якщо сторони на це не погоджуються або якщо це не дозволяють норми національного права; обов'язкове роз'яснення сторонам, що лише шляхом взаємних поступок можливе досягнення мирової угоди, яка стане підставою для виникнення взаємних прав і обов'язків між сторонами спору і тільки щодо їхніх прав та обов'язків і предмета позову без порушення публічного порядку (мирова угода не може служити одним із способів порушення закону, законних прав економічно залежної особи). Також сторонам має бути роз'яснено, що у разі визнання мирової угоди судом буде неможливим повторне звернення сторін або їх правонаступників до суду з того ж питання і з тих же підстав. Для визначення предмета домовленості, обсягу обов'язків і висновків слід скласти письмовий документ, а сторонам після складання документа й до його підписання слід надавати обмежений час для розмірковування, тривалість якого встановлюється за згодою сторін.

До факультативної вимоги процедури досудового врегулювання: обов'язковість передачі справи для розгляду по суті іншому судді шляхом задоволення заяви учасника процедури про відвід головуючого.

Слід зауважити, що у правовій традиції українського судочинства відсутня можливість обговорення на так званих закритих, приватних частинах конференції (наради) питань фактів і права головуючим зі стороною позивача у відсутності сторони відповідача і навпаки – зі стороною відповідача під час досудового врегулювання. Таке обговорення відбувається після відкриття сторонами та їх представниками своїх позицій у справі перед суддею й іншою стороною під час відкритої, публічної частини конференції (наради). Саме під час закритих, приватних частин конференції суддя різними способами, наприклад запитаннями, зауваженнями, застереженнями, намагається сформувати позицію сторони щодо фактичних обставин справи і відповідних правовідносин, щодо наявності належних, допустимих, достовірних доказів і перспективи доведення перед судом їх переконливості. Будучи ретельно підготовленим до розгляду справи, мається на увазі досконале вивчення матеріалів справи, законодавства, на яке ви посилались у позовній заяві і запереченнях на неї сторони, судової практики з аналогічних або подібних справ, юридичної, наукової літератури, суддя, особливо досвідчений суддя,

як правило, безпомилково розуміє, яке рішення у справі буде справедливим, законним і обґрунтованим. Він також розуміє, що компроміс – це певні поступки сторін щодо їхніх прав та обов'язків. Особливо на такі поступки можливо «підштовхувати» більш «сильну» сторону у справі, наприклад підприємця. Тому наслідком таких нарад має бути зближення позицій сторін стосовно питань фактів у справі, яке можливе завдяки професіоналізму судді. Після досягнення такого зближення головуєчий на закритих нарадах обговорює зі сторонами питання права та його застосування. Наприклад, сторони дійшли згоди, що у позадоговірних відносинах винними діями відповідача завдана майнова шкода позивачу і при цьому груба необережність потерпілого сприяла збільшенню шкоди. Як раз зазначені фактичні і юридичні підстави позову будуть слугувати малою посилкою у правовому силогізмі застосування норм права, що регулюють відносини відшкодування майнової і моральної шкоди. На відкритій нараді остаточно узгоджуються умови мирової угоди або відмови позивача від позову у разі повного або часткового поновлення його прав відповідачем, визнання зміненого позову відповідачем.

Таким чином, навіть запропонована певна схематичність процедури досудового врегулювання цивільних спорів свідчить про необхідність закріплення в Цивільному процесуальному кодексі України, в окремій главі, відповідних правових норм. При цьому необхідно врегулювати основні права і обов'язки сторін, їх представників, головуєчого, процесуальну послідовність досудового врегулювання, що дасть можливість досягнути більшої ефективності у здійсненні правосуддя в Україні.

Разом з тим одними змінами чинного законодавства обмежуватись не можна. Практична реалізація такої законодавчої новели передбачає, на нашу думку, реалізацію спеціальних заходів. Зокрема, необхідно задіяти Вищу кваліфікаційну комісію суддів України, яка відповідно до ч. 2 ст. 69 і ч. 2 ст. 81 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» затверджує програму, навчальний план та порядок проходження спеціальної підготовки, а також перелік юридичних вищих навчальних закладів, що здійснюватимуть підготовку кандидатів на посаду судді, і при якій утворюється Національна школа суддів України. Остання відповідно до ст. 82 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» здійснює: організацію спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді; підготовку суддів; періодичне навчання суддів з метою підвищення рівня кваліфікації; проведення наукових досліджень з питань удосконалення судочинства; вивчення міжнародного досвіду організації діяльності судів. Тому за статусом Національна школа суддів України повинна проводити цілеспрямовану роботу з обговорюваного питання. Особливо важливим в цьому напрямі є міжнародний досвід

судів Канади, США, ФРН, інших країн, які тривалий час практикують досудове врегулювання цивільних спорів. Однією з важливих передумов результативного запровадження процедури досудового врегулювання є людський чинник, а саме розуміння суддями необхідності такої процедури, їх добросовісне ставлення до виконання професійних обов'язків, бажання постійно самоудосконалюватися та поглиблювати знання з конфліктології. Цілком очевидно, що ці вимоги поширюються і на адвокатів, які представляють сторони у цивільних справах.

Важливим фактором успішного запровадження процедури досудового врегулювання спорів є також інформування громадськості про її можливості і переваги перед розглядом справи по суті. Слід поширювати позитивний досвід цієї процедури, організувати проведення безсторонніх консультацій для громадян з питань досудового врегулювання.

Варто зазначити, що в рамках програми Ради Європи «Прозорість та ефективність судової системи» в Україні запроваджується пілотний проект медіації. У разі успішної його реалізації позитивний досвід буде поширений серед суддів. Хочеться сподіватись, що це стане ще одним аргументом у переконанні законодавця щодо необхідності правової регламентації медіації, зокрема у цивільному судочинстві

Список використаних джерел:

1. Борисова Е. А. Российская процедура медиации: концепция развития // Вестник гражданского процесса. – №1. – 2011. – С. 66-80.
2. Іванченко О. П. Примирення сторін як мета проведення попереднього судового засідання – Часопис Академії адвокатури України. – № 5. – 2009. [Електронний ресурс] : Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/Chaau/2009-3/09iopps.pdf>
3. Мельник М. Процедури досудового врегулювання спорів за законодавством України і Канади: порівняльно-правовий аспект. – Вісник Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. – № 4. – 2012. – С. 15-17.
4. Фединак Л. Мирова угода як спосіб врегулювання цивільно-правових спорів: окремі питання // Право України. – №4. – 2003. – С. 45-50.
5. Цивільний процес України [Текст] : підручник / Ківалов С. В., Мінченко Р. М., Погрібний С. О. [та ін.] ; за ред. Р. М. Мінченко, І. В. Андронova – Х.: Одиссей, 2012. – 496 с.
6. Чорнооченко С. І. Цивільний процес України [Текст] : навчальний посібник / Світлана Іванівна Чорнооченко. – Київ: Центр навчальної літератури, 2004. – 308 с.
7. Штефан М. Й. Цивільний процес [Текст] : підручник для юрид. спеціальностей вищих закладів освіти / Михайло Йосипович Штефан – Київ : Ін Юре, 1997. – 608 с.

Поліна Казакевич,
начальник відділу
міжнародного співробітництва
секретаріату Вищої кваліфікаційної
комісії суддів України

Статус Вищої кваліфікаційної комісії суддів України

УДК 346.91

У даній статті досліджується правова природа Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Аналізується склад, порядок формування, повноваження та відповідальність зазначеного органу. Послідовно доводиться, що Вища кваліфікаційна комісія суддів України є інститутом судової влади.

Ключові слова: Вища кваліфікаційна комісія суддів України, повноваження ВККСУ, судова влада.

Казакевич П. Статус Высшей квалификационной комиссии судей Украины

В представленной статье исследуется правовая природа Высшей квалификационной комиссии судей Украины. Анализируется состав, порядок формирования, полномочия и ответственность данного органа. Последовательно доказываем, что Высшая квали-

Метою даної статті є дослідження правової природи Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (далі – ВККСУ, Комісія), визначення її статусу, аналіз основних повноважень, функцій, порядку формування, встановлення відповідності останнього міжнародним правовим стандартам у цій сфері та внесення пропозицій щодо подальшого удосконалення відповідного нормативного регулювання.

Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (далі – Закон) Вища кваліфікаційна комісія суддів України є постійно діючим органом у системі судоустрою України, є юридичною особою, має печатку із зображенням Державного герба України та своїм найменуванням, самостійний баланс та рахунки в органах Державного казначейства України (ст. 90) [1]. Правовими основами діяльності ВККСУ є Конституція України, Закон,

кационная комиссия судей Украины является институтом судебной власти.

Ключевые слова: Высшая квалификационная комиссия судей Украины, полномочия ВККСУ, судебная власть.

Kazakevych P. Status of Higher Qualification Commission of Judges of Ukraine

In presented article the legal nature of the Highest qualification commission of judges of Ukraine is investigated. The structure, order of formation, power and responsibility of the called body is analyzed. It is consistently proved that the Consistently prove that the Higher Qualification Commission of Judges of Ukraine is an institution of the judiciary.

Keywords: The highest qualification commission of judges of Ukraine, power of VKKSU, judicial authority.

Регламент ВККСУ, Кодекс професійної етики суддів та інші нормативно-правові акти. Відповідно до Регламенту Вищої кваліфікаційної комісії суддів України основними засадами її діяльності є відкритість, гласність, законність, рівність прав учасників засідань, право на оскарження її рішень у передбачених законом випадках, право на захист, колегіальність прийняття рішень, незалежність, справедливність, об'єктивність, повне з'ясування обставин, обов'язковість рішень [2].

У деяких правників викликає питання той факт, що законодавцем прямо не визначено статус органу, яким є ВККСУ, – державний, громадський чи орган суддівського співтовариства. Намагаючись дати відповідь на це питання, Р. В. Ігонін у своїй статті підкреслює адміністративно-правову природу цього органу. Як вважає автор, з огляду на висновки

стосовно природи тих повноважень, що здійснює Вища кваліфікаційна комісія суддів України, та недоцільності надання їм суддям, а також неможливості їх виконання законодавчою гілкою влади залишається єдина можлива альтернатива – ці функції має виконувати незалежний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом у системі судоустрою України. Цим органом і є Вища кваліфікаційна комісія суддів України [3]. Вважаємо, що з наведеною позицією категорично не можна погодитися.

Як уже було зазначено, створення та функціонування ВККСУ регламентовано Законом України «Про судоустрій і статус суддів», який нормативно закріплює положення про організацію і функціонування виключно інститутів судової влади. Нелогічно було б спеціальним «судовим законом» регламентувати діяльність органів, що належать до іншої гілки державної влади.

Не можна погодитися із твердженнями, що самі судді не можуть вирішувати питання про накладення чи дострокове зняття дисциплінарних стягнень щодо своїх колег, а також здійснювати добір кадрів на посади суддів. Виключне та повне надання цих повноважень органам, які формуються винятково з представників суддівського корпусу, призведе до виникнення стійкої, замкненої системи корупційних зв'язків, розвинених на основі професійної спільності інтересів та корпоративної взаємодопомоги у «вирішенні певних проблем», а відтак до порушення засадничого для управлінської діяльності принципу – принципу неупередженості [3]. У більшості міжнародно-правових документів, що стосуються добору професійних суддів, їх кар'єри та звільнення з посади, наголошується на тому, що суддя має виявляти та підтримувати високі стандарти поведінки з метою зміцнення суспільної довіри до судових органів, що має першочергове значення для підтримки незалежності судових органів (Бангалорські принципи поведінки суддів) [4]. Монреальська універсальна декларація про незалежність правосуддя 1983 р., Європейська хартія про закон про статус суддів 1998 р. встановлюють, що розгляд справ про звільнення з посади або дисциплінарне покарання судді здійснюється судом чи лише на підставі рішення за пропозицією, рекомендацією або згодою комітету або органу, принаймні половину складу якого становлять обрані судді [5; 6, с. 91-96]. Стосовно відповідності цим вимогам, то Законом передбачено представництво суддівського корпусу у Вищій кваліфікаційній комісії суддів України у кількості 6 осіб від з'їзду суддів України, що є більшістю від її загального складу (11 членів). Двох членів Комісії призначає з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ, по одному – від Міністра юстиції України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та голови Державної судової адміністрації України (ч. 1 ст. 92 Закону). Слід зазна-

чити, що у спільному висновку Венеціанської комісії та Дирекції із співпраці Генеральної дирекції з прав людини та правових питань Ради Європи щодо Закону України «Про судоустрій і статус суддів» не було однозначно позитивної оцінки порядку призначення членів Комісії. Так, міжнародні експерти висловили сумнів щодо доцільності призначення одного з членів Комісії виконавчою владою. Ця думка ґрунтувалася на тому, що більшість членів Комісії – судді, а тому таке призначення навряд чи можна вважати розумним та необхідним. Крім того, було зазначено, що членство у Комісії особи, яка представляє Міністра юстиції з правом голосу, може викликати сумніви, принаймні на рівні заяв, стосовно незалежності Комісії та відповідності її діяльності принципам розподілу влади. Було також підкреслено важливість існування гарантій політичної незалежності інших десяти членів Комісії, включаючи шість суддів [6; 7].

Не можна погодитися із твердженнями, що самі судді не можуть вирішувати питання про накладення чи дострокове зняття дисциплінарних стягнень щодо своїх колег, а також здійснювати добір кадрів на посади суддів. Виключне та повне надання цих повноважень органам, які формуються винятково з представників суддівського корпусу матиме вкрай негативні наслідки

Таким чином, гарантії неупередженого ставлення членів ВККСУ до кандидатів на посаду судді забезпечуються шляхом встановлення певного порядку їх призначення [8, с. 19].

Судовій владі, як будь-якій системі, притаманні певні структурно-функціональні зв'язки, серед яких є і координаційні, і організаційні, і управлінські. Тому не можна визнати «їх делеговану природу і погодитися з фактом надання суддям не просто якихось

аморфних державно-владних повноважень, а саме державно-владних повноважень, властивих виконавчій гілці влади», – зазначає правник Р. В. Ігонін [3]. До того ж, якщо самим суддям недоцільно надавати повноваження щодо притягнення їх до дисциплінарної відповідальності, чи можна наділити аналогічними повноваженнями виконавчу гілку влади, адже вона також може перетворитися на замкнену, упереджену систему.

Вважаємо, що повноваження ВККСУ, закріплені у ст. 91 Закону, свідчать про повну і обґрунтовану належність Вищої кваліфікаційної комісії суддів України до судової влади. Відповідно Комісія: 1) веде облік даних про кількість посад судді у судах загальної юрисдикції, в тому числі вакантних; 2) веде облік даних про кількість адміністративних посад у судах загальної юрисдикції та негайно повідомляє відповідну раду суддів, Вищу раду юстиції про утворення вакантної посади голови суду, заступника голови суду; 3) проводить добір кандидатів на посаду судді вперше, в тому числі організовує проведення щодо них спеціальної перевірки відповідно до закону та приймає кваліфікаційний іспит; 4) вносить до Вищої ради юстиції рекомендацію про призначення кандидата на посаду судді для подальшого внесення відповідного подання Президентові України; 5) надає рекомендацію про обрання на посаду судді безстроково або відмовляє у наданні такої рекомендації; 6) визначає потреби в державному замовленні на професійну підготовку кандидатів на посаду судді у Національній школі суддів України; 6-1) затверджує відповідно до критеріїв, визначених у положенні про порядок проходження спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді, перелік юридичних вищих навчальних закладів, які здійснюватимуть таку підготовку; 7) приймає рішення про відсторонення судді від посади у зв'язку з притягненням його до кримінальної відповідальності на підставі вмотивованої постанови Генерального прокурора України; 8) розглядає заяви та повідомлення про дисциплінарну відповідальність суддів місцевих та апеляційних судів та за наявності підстав порушує дисциплінарні справи і здійснює дисциплінарне провадження; 9) приймає рішення за результатами дисциплінарного провадження і за наявності підстав застосовує дисциплінарне стягнення до суддів місцевих та апеляційних судів; 10) приймає рішення про дострокове зняття застосованого до судді дисциплінарного стягнення; 11) здійснює інші повноваження, передбачені законом. Вища кваліфікаційна комісія суддів України для здійснення своїх повноважень має право витребувати та одержувати необхідну інформацію від суддів, Державної судової адміністрації України, органів суддівського самоврядування та інших судових органів, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, підприємств, установ, організацій

незалежно від форми власності та підпорядкування, об'єднань громадян та окремих фізичних осіб, ненадання якої тягне за собою відповідальність, установлену законом.

У науковій юридичній літературі зазначається, що ВККСУ наділена повноваженнями як юрисдикційного, так і неюрисдикційного характеру. Більшість повноважень мають неюрисдикційний характер і пов'язані зі здійсненням обліку, контролю, виконанням функцій кадрового та інформаційного забезпечення судової системи [8, с. 19]. Спробуємо проаналізувати повноваження ВККСУ, надані їй Законом. Стосовно ведення обліку даних (так звана функція обліку [8, с. 19]) про кількість посад судді у судах загальної юрисдикції та про кількість адміністративних посад у судах загальної юрисдикції, в тому числі вакантних, начебто не виникає жодних проблем. Причому ВККСУ має негайно повідомляти відповідну раду суддів і Вищу раду юстиції про утворення вакантної посади голови та заступника голови суду.

ВККСУ наділена повноваженнями як юрисдикційного, так і неюрисдикційного характеру. Більшість повноважень мають неюрисдикційний характер і пов'язані зі здійсненням обліку, контролю, виконанням функцій кадрового та інформаційного забезпечення судової системи

Розглянемо повноваження ВККСУ з проведення добору кандидатів на посаду судді вперше. На своєму офіційному веб-порталі Комісія повідомляє про проведення добору кандидатів на посаду судді з урахуванням прогнозованої кількості вакантних посад суддів, публікує таке оголошення у визначених нею друкованих засобах масової інформації. Далі на підставі документів, поданих претендентами на

посаду судді, ВККСУ здійснює перевірку їх відповідності вимогам, установленим до кандидата на посаду судді, та організовує проведення стосовно них спеціальної перевірки. ВККСУ затверджує форму і зміст заяви про участь у доборі кандидатів на посаду судді та анкети кандидата і розміщує ці документи на своєму офіційному веб-порталі.

Для проведення спеціальної перевірки ВККСУ має право збирати інформацію про кандидата, звертатися із відповідними запитами до підприємств, установ, організацій усіх форм власності.

Кандидати на посаду судді складають іспит на виявлення рівня загальних теоретичних знань у галузі права. Особи, які успішно подолали цей етап добору, отримують направлення на проходження спеціальної підготовки. Лише після успішного проходження спеціальної підготовки кандидати допускаються до кваліфікаційного іспиту. За його результатами ВККСУ визначається рейтинг кандидатів на посаду судді, відбувається зарахування до резерву на заміщення вакантних посад судді.

У разі відкриття вакантних посад суддів ВККСУ проводить конкурс. За його результатами ВККСУ направляє рекомендації про призначення кандидатів суддями до Вищої ради юстиції.

Також ВККСУ бере участь у переведенні судді у межах п'ятирічного строку на роботу на посаді судді до іншого місцевого суду, якщо від нього була відповідна письмова заява.

Суддя, строк повноважень якого закінчується, за його заявою може бути рекомендований Комісією для обрання його Верховною Радою України на посаду судді безстроково у разі, якщо відсутні визначені законом обставини, що перешкоджають цьому. Відповідно до Закону обрання на посаду судді безстроково здійснюється у такому порядку: (1) кандидат звертається з письмовою заявою до ВККСУ про рекомендування його для обрання на посаду судді безстроково; (2) ВККСУ повідомляє про підготовку матеріалів щодо кандидата на посаду судді безстроково на своєму офіційному веб-порталі та в офіційних засобах масової інформації; (3) ВККСУ перевіряє відомості про кандидата, враховує показники розгляду ним справ; (4) ВККСУ рекомендує або відмовляє в рекомендуванні для обрання на посаду судді безстроково і в разі рекомендування направляє відповідне подання до Верховної Ради України. Рішення про рекомендування чи відмову у рекомендуванні кандидата для обрання на посаду судді безстроково приймається у присутності кандидата в порядку, встановленому Регламентом ВККСУ, на засіданні Комісії. Рішення про відмову у рекомендуванні кандидата для обрання на посаду судді безстроково може бути оскаржено до Вищої ради юстиції у порядку, встановленому Законом України «Про Вищу раду юстиції».

Комісія є першою і, фактично, основною ланкою в усьому ланцюзі процедур кадрових призначень у системі судоустрою України, адже у наступних інстанціях, зокрема у Верховній Раді України чи у Вищій раді юстиції, відбувається розгляд того рішення, що підготовлено і ретельно проаналізовано ВККСУ [8, с. 19].

Далі Закон називає такі повноваження Комісії, як визначення потреби в державному замовленні на професійну підготовку кандидатів на посаду судді у Національній школі суддів України; затвердження відповідно до критеріїв, визначених у положенні про порядок проходження спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді, переліку юридичних вищих навчальних закладів, які здійснюватимуть таку підготовку.

Слід підкреслити: повноваження щодо кадрового комплектування, визначення потреби в державному замовленні на професійну підготовку кандидатів на посаду судді у Національній школі суддів України, проведення конкурсу на заміщення вакантних посад судді є стратегічно важливими [8, с. 19].

Наступна група повноважень ВККСУ пов'язана із притягненням суддів до відповідальності, відстороненням від посади та звільненням з посади. Це так звана юрисдикційна діяльність ВККСУ, яка реалізується, зокрема, при вирішенні дисциплінарних справ стосовно суддів місцевих та апеляційних судів [8, с. 19]. Так, ВККСУ приймає рішення про відсторонення судді від посади у зв'язку з притягненням його до кримінальної відповідальності на підставі вмотивованої постанови Генерального прокурора України, що реєструється секретаріатом Комісії не пізніше наступного дня з дня її надходження та розглядається на найближчому засіданні Комісії.

Також ВККСУ розглядає заяви й повідомлення про дисциплінарну відповідальність суддів місцевих та апеляційних судів і за наявності підстав порушує дисциплінарні справи і здійснює дисциплінарне провадження; приймає рішення за результатами дисциплінарного провадження і за наявності підстав застосовує дисциплінарне стягнення до суддів місцевих та апеляційних судів; приймає рішення про дострокове зняття застосованого до судді дисциплінарного стягнення. Перераховані повноваження регламентовані розділом 6 Закону. Так, Комісія затверджує та розміщує на своєму офіційному веб-порталі зразок скарги (заяви) щодо неналежної поведінки судді, порушення ним вимог щодо його статусу, посадових обов'язків чи присяги судді. Перевірку даних про наявність підстав для відкриття дисциплінарної справи та притягнення судді місцевого чи апеляційного суду до дисциплінарної відповідальності здійснює член ВККСУ у порядку, встановленому Законом. За результатами перевірки він складає висновок із зазначенням виявлених фактів та обставин та пропонує відкрити чи відмовити у відкритті

дисциплінарної справи. Висновок та зібрані у процесі перевірки матеріали передаються на розгляд Комісії, яка приймає рішення про відкриття дисциплінарної справи чи відмову в її відкритті. Копію рішення про відкриття дисциплінарної справи Комісія надсилає судді, щодо якого її відкрито, та особі, за зверненням якої порушено справу.

Розгляд дисциплінарної справи відбувається на засіданні Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, на яке запрошуються особа, за зверненням якої відкрито справу, суддя, стосовно якого відкрито справу, а в разі необхідності й інші зацікавлені особи. Результати розгляду дисциплінарної справи Комісія обговорює без участі судді і без запрошених осіб.

Рішення у дисциплінарній справі приймається більшістю загального складу Комісії. При обранні дисциплінарного стягнення стосовно судді враховується характер проступку, його наслідки, особа судді, ступінь провини, обставини, що впливають на можливість притягнення судді до дисциплінарної відповідальності. Якщо Комісія приймає рішення про відсутність підстав для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, то дисциплінарне провадження припиняється, а зацікавлені особи повідомляються про це. За наслідками дисциплінарного провадження Комісія може прийняти рішення про направлення рекомендації до Вищої ради юстиції для вирішення питання щодо внесення подання про звільнення судді з посади у разі, якщо для цього є підстави.

З метою належної перевірки наявності підстав для притягнення суддів місцевих та апеляційних судів до дисциплінарної відповідальності в Комісії діє служба дисциплінарних інспекторів з тридцяти трьох осіб. За кожним членом Комісії закріплено трьох дисциплінарних інспекторів.

У ВККСУ визнають, що в діяльності інституції існують певні складнощі. Так, наприклад, Законом України «Про судоустрій і статус суддів» не передбачено функціонування регіональних відділень або представництв ВККСУ в областях, місті Севастополі. Особиста участь судді чи кандидата на посаду судді при розгляді його справи Комісією є обов'язковою. Відтак можна зробити припущення, що це не тільки відволікає суддів від виконання ними своїх посадових обов'язків, а й істотно збільшує навантаження на кожного члена ВККСУ у зв'язку зі значною кількістю справ та необхідністю індивідуального підходу до їх вирішення [8, с. 20].

Не зайвим буде наголосити і на такому аспекті, як відповідальність суб'єкта, що має бути невід'ємною складовою його професійної діяльності. Основний Закон України (ст. 56) встановлює, що кожен громадянин має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів держав-

ної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень. Тому вважаємо, що доцільно доповнити Закон України «Про судоустрій і статус суддів» статтею, яка б передбачала відповідальність ВККСУ (її членів) за невиконання чи неналежне виконання своїх службових обов'язків.

З огляду на зазначене можемо констатувати, що Вища кваліфікаційна комісія суддів України є інститутом судової влади, принципи її побудови та функціонування і надані Законом повноваження відповідають міжнародним правовим стандартам у відповідній сфері. Не виключаємо, що певні аспекти її діяльності потребують удосконалення.

Список використаних джерел:

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07.07.2010 // Урядовий кур'єр. – 2010. – № 148.
2. Регламент Вищої кваліфікаційної комісії суддів України [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://document.ua/reglament-vishoyi-kvalifikaciinoyi-komisiyi-suddiv-ukrayini-doc112084.html>
3. Ігонін Р. В. Адміністративно-правова природа Вищої кваліфікаційної комісії суддів України // Адвокат. – 2011. – № 2 (125). – С. 34-39.
4. Бангалорські принципи поведінки суддів, схвалені резолюцією 2006/23 Економічної та Соціальної Ради ООН від 27.07. 2006 / Міжнародні стандарти незалежності суддів: збірка документів. – К.: Поліграф-Експрес, 2008. – С. 28-35.
5. Монреальська універсальна декларація про незалежність правосуддя (Монреаль, 1983 р.) / Міжнародні стандарти незалежності суддів: збірка документів. – К.: Поліграф-Експрес, 2008. – С. 22-28.
6. Європейська хартія про закон «Про статус суддів» від 10.07.1998 / Міжнародні стандарти незалежності суддів: збірка документів. – К.: Поліграф-Експрес, 2008. – С. 91-96.
7. Спільний висновок щодо Закону України «Про судоустрій і статус суддів» Венеціанської комісії та Дирекції із співпраці Генеральної дирекції з прав людини та правових питань Ради Європи на основі коментарів пана Стефана Гасса (експерт, Дирекція із співпраці), пана Джеймса Гамільтона (заступник члена, Ірландія), пана Поля Лемменса (експерт, Дирекція із співпраці), пані Ганни Сухоцької (член, Польща): Висновок №. 588 / 2010. Неофіційний переклад // Електронний ресурс: Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/285DC84A1EFF78FAC22577C20051A2AA?opendocument>
8. Мельник М. Г. Статус Вищої кваліфікаційної комісії суддів України у процесі призначення на посаду судді: генезис, проблемні питання, шляхи вирішення // Наше право. – 2010. – № 4 ч. 2. – С. 18-21.

Спрощений порядок судового захисту. Актуальні питання ухвалення та виконання судових рішень

УДК 347

Дмитро Плахотнюк,

юрист,
м. Київ

У статті формулюється авторське визначення поняття сучасних вимог до розвитку цивільного процесуального законодавства, основане на тому, що рівень правової захищеності особи, суб'єктів права залежить від ефективності судочинства.

Ключові слова: права захищеність, права система, судовий захист, виконання рішень, права і свободи людини, справедливе правосуддя.

Д. Плахотнюк. Упрощенный порядок судебной защиты, актуальные вопросы принятия и исполнения судебных решений

В статье формулируется авторское определение понятия современных требований в отношении развития гражданского процессуального законодательства, основанное на том, что уровень правовой за-

Сучасні вимоги до розвитку цивільного процесуального законодавства основані на тому, що рівень правової захищеності особи, суб'єктів права залежать від ефективності судочинства. При цьому інститут правосуддя, який є фундаментальним у правовій системі, концептуально потрібно розглядати водночас як форму здійснення прав і свобод людини та громадянина і як самостійне соціальне та правове благо, що реалізується через справедливе правосуддя і належні судові процедури [1, с. 4].

Питання судового захисту прав та інтересів фізичних і юридичних осіб, функціонування судової системи є традиційно актуальними, тому активно досліджуються вітчизняною і зарубіжною юридич-

щищенности личности, субъектов права зависит от эффективности судопроизводства.

Ключевые слова: правовая защищенность, правовая система, судебная защита, исполнение решений, права и свободы человека, справедливое правосудие.

D. Plakhotnyuk. Simplified procedure of judicial protection, issues of adoption and enforcement of judgments

In this article the author formulated a definition of the current requirements for the development of civil procedural law based on the fact that the level of legal protection for individuals, business law depends on the efficiency of justice.

Key words: legal protection, legal system, legal protection, enforcement of human rights and freedoms, fair justice.

ною наукою. Нагальність удосконалення цивільно-процесуальних відносин зумовлюється також законотворчими процесами, які відбуваються в державі, а саме реформами адміністративно-політичної, соціально-культурної сфер суспільства.

Яскравим прикладом таких перетворень є прийняття від часу набуття Україною незалежності низки принципово нових нормативно-правових актів, перегляд концепції поділу державної влади, визначення правового статусу органів місцевого самоврядування у системі державної влади, реформування органів судової влади.

З прийняттям Цивільного процесуального кодексу України 2004 р. (далі – ЦПК) з'явилася низка нових

процесуальних норм й інститутів, які потребують свого осмислення і опрацювання з погляду забезпечення однаковості судової практики при їхньому застосуванні в межах цивільного судочинства. Одним з них став інститут наказного провадження, аналогом якого у вітчизняному процесуальному законодавстві свого часу було спрощене провадження примусового виконання, введене законом про провадження цивільних справ у земських начальників і мирових суддів від 29 грудня 1889 р. [2].

Судочинство в кожній цивільній справі являє собою послідовне виконання передбачених ЦПК України процесуальних дій, які до того ж вчиняються у чітко встановлених процесуальному порядку і формі та у точній послідовності до процесуального закону. Разом з тим така формальність юридичного процесу досить часто затягує судочинство та фактично відкладає на «потім» захист уже порушених прав.

Закон зазначає, що судовий наказ є особливою формою судового рішення і водночас має силу виконавчого документа, котрий підлягає виконанню за правилами, встановленими для виконання судових рішень у порядку, передбаченому законом (ч. 2 ст. 95 ЦПК України 2004 року). Особливістю провадження є те, що сторонами у ньому виступають не позивач і відповідач, а стягувач (кредитор) та боржник, хоча у деяких статтях Кодекс називає стягувача заявником (наприклад, у п. 2 ч. 2 ст. 98 ЦПК України 2004 року) а боржника – заінтересованою особою (ч. 2 ст. 26 ЦПК). Ними можуть бути як фізичні, так і юридичні особи. Тобто окремо виконавчий лист не видається. Спрощений порядок наказного провадження зумовлюється ще й обмеженням колом вимог, щодо яких таке провадження є допустимим.

Таким чином, новий інститут цивільного процесуального права – судовий наказ – має сприяти оперативності судового захисту суб'єктивних прав та ефективності виконання, зменшенню навантаження на суди із розгляду цивільних справ, які не потребують повної і детальної процедури розгляду, підвищенню у громадян почуття відповідальності за прийняті ними зобов'язання, посиленню превентивної функції права, зміцненню законності та правопорядку, формуванню поважного ставлення до права та судової влади.

На сьогодні вже майже ні в кого не виникає сумніву щодо доцільності введення до ЦПК процедури наказного провадження. Вона визнається і застосовується в сучасних європейських системах судочинства [3, с. 82-83], а також відповідає міжнародним принципам здійснення справедливого та ефективного правосуддя, спрямованим на забезпечення прав людини. Зокрема, згідно з Рекомендацією Комітету Міністрів Ради Європи № R (81) 7 від 14 травня 1981 р. стосовно шляхів спрощення доступу до правосуддя рекомендовано розробити заходи щодо безспірних позовних вимог, які б забезпечували швидке ухва-

лення остаточного рішення без зайвих формальностей та особистих явок до суду чи зайвих витрат (п. 9), а також передбачити спрощений порядок судочинства (п. 15) [4]. У преамбулі Рекомендації № R (84) 5 від 28 лютого 1984 р. стосовно принципів цивільного судочинства, спрямованих на вдосконалення судової системи, наголошується на важливості спрощення цивільного судочинства і забезпечення доступу сторін до спрощених й більш швидких його форм, а в частині під назвою «Принцип 8» рекомендується передбачити конкретні привила чи звід правил, які б пришвидшували вирішення спорів, що не можна відкладати, що пов'язані з неоспорюваним правом, заздалегідь оціненою шкодою, з позовами на невеликі суми тощо [5].

Ефективність судочинства та справедливе правосуддя, за задумом законодавця, повинно бути реалізоване, зокрема, через спрощену процедуру наказного провадження (розділ II, статті 95 – 106 ЦПК України).

Видача судового наказу за правилами, передбаченими розділом II ЦПК, допускається лише у зв'язку з відносинами, спори по яких віднесені до компетенції судів загальної юрисдикції. В ГПК, КАС такого судового провадження немає. Однак проектом ГПК також передбачено в розділі II, главі 12 наказне провадження [6].

Статтю 208 ЦПК, що озаглавлена як «види судових рішень», передбачено, що судові рішення викладаються у двох формах: ухвали і рішення. Про судовий наказ, заочне рішення нічого не зазначено, проте як судовий наказ, так і заочне рішення є формами судового рішення.

У зв'язку з цим є всі підстави зазначити, що судовий наказ є самостійним видом судового рішення у цивільних справах, яким завершується процесуальна діяльність суду першої інстанції при розгляді заявленої конкретної вимоги.

З часу набуття чинності ЦПК (1 вересня 2005 р.) вже напрацьовано досить обширну практику застосування судами процедури наказного провадження, видачі й скасування судових наказів. Її аналіз свідчить, що суди досить часто неоднаково застосовують закон. Для того щоб у цьому переконалися, достатньо зайти на офіційний веб-сайт Єдиного державного реєстру судових рішень [7].

Судові накази, видані судами, відрізняються, і час-то суттєво, як за формою, так і за змістом. У зв'язку з цим позитивним і своєчасним у цьому напрямі є проведення й опублікування Верховним Судом України узагальнення практики розгляду судами цивільних справ у наказному провадженні [8]. Слід визнати, що здійснення і опублікування Верховним Судом України узагальнень судової практики з питань застосування матеріального і процесуального законодавства у цивільному судочинстві позитивно впливає на його відправлення судами нижчої ланки

[9], а тому можна сподіватися, що цей процес триватиме й надалі.

Останнім часом в юридичній літературі з'явилося чимало публікацій щодо історії, юридичної природи наказного провадження, процедури видачі судового наказу і водночас практично відсутні розробки стосовно проблемних питань реалізації на практиці кожної правової вимоги, за якою може бути виданий судовий наказ та його виконання. Разом з тим саме це питання в судовій практиці виявляється найбільш складним, і перші узагальнення вказують на гостру необхідність забезпечення єдності судової практики, оскільки обмежена можливість апеляційного, касаційного оскарження подібних судових рішень [10].

Завдання наказного провадження – прискорення вирішення низки вимог, пов'язаних зі стягненням з боржника грошових коштів або витребуванням майна.

Відповідно до ст. 96 ЦПК судовий наказ може бути видано, якщо: заявлено вимогу, що ґрунтується на правочині, вчиненому у письмовій формі; заявлено вимогу про стягнення нарахованої, але не виплаченої працівникові суми заробітної плати; заявлено вимогу про компенсацію витрат на проведення розшуку відповідача, боржника, дитини або транспортних засобів боржника.

Судовий наказ може бути видано і в інших випадках, передбачених законом. Однак на сьогодні відсутні законодавчі акти, що розширювали б коло вимог, за якими можливо видати судовий наказ.

Зміст судового наказу визначений ст. 103 ЦПК. На відміну від судового рішення він складається лише зі вступної та резолютивної частин.

У судовому наказі повинна бути зазначена й сума судових витрат, що сплачена заявником і підлягає стягненню на його користь з боржника (п. 6 ст. 103 ЦПК). Така чітка імперативна вказівка не повністю відповідає загальним положенням процесу, оскільки суд зобов'язаний стягнути судові витрати у вигляді судового збору з боржника на користь держави і в тому випадку, якщо стягувач за законом звільнений від його сплати (наприклад, вимоги про стягнення нарахованої, але не виплаченої зарплати або вимоги споживача тощо). Якщо своєчасно не внести відповідних змін до цієї статті ЦПК, це може потягти за собою порушення законодавства про сплату судового збору до казни держави. Стосовно сплати судового збору на користь держави, то лише в цьому випадку суд повинен видати окремо від судового наказу ще й виконавчий лист та направити його до виконання до місцевих органів державної податкової служби (ч. 3 ст. 368 ЦПК), оскільки передбачений другий примірник судового наказу видається стягувачу для виконання його вимог.

Судовий наказ водночас є виконавчим документом і ч. 2 ст. 103 ЦПК зазначає, що судовий наказ має

відповідати вимогам, що пред'являються до виконавчого документа, встановленим Законом України «Про виконавче провадження». Він пред'являється для виконання у порядку, встановленому для виконання рішення суду в разі ненадходження протягом тринадцяти днів (десять днів плюс три дні) заяви від боржника про його скасування та наявності даних про отримання боржником копії судового наказу (ст.ст. 104, 105 ЦПК).

Судовий наказ, як і інші судові акти, що набрали чинності відповідно до ст. 14 ЦПК, є обов'язковим для всіх органів державної влади і органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, посадових чи службових осіб та громадян і підлягає виконанню на всій території України, а у випадках, передбачених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, – і за її межами.

Таким чином, судовий наказ за своєю суттю, метою і спрямованістю не відрізняється від значення і обов'язковості рішення суду. Звичайно, при його видачі не всі основні етапи правозастосування у повному розумінні цього процесу дотримуються, а саме такі, як встановлення фактичних обставин справи, обговорення позиції боржника, одностороннє встановлення позиції боржника, визначається юридична кваліфікація справи тощо. Однак сам закон визначає судовий наказ як особливу форму судового рішення. Видача судового наказу здійснюється у чітко регламентованій законом цивільній процесуальній формі. Він видається суддею одноособно, але суддя діє від імені суду як органу державної влади (ст. 18 ЦПК). Фактичні обставини справи встановлюються у спрощеному вигляді, тобто перевіряються наявність певних обставин, пов'язаних з характером заявлених вимог, документальні підтвердження цих вимог. Саме вони досліджуються й оцінюються суддею при вирішенні питання про видачу судового наказу.

У наказному провадженні дотримуються такі важливі елементи правозастосовної процедури, як прийняття відповідного правозастосовного документа (судове рішення – судовий наказ) та доведення його до відома зацікавлених осіб. Відповідно до ч. 3 ст. 103 ЦПК судовий наказ складається і підписується суддею у двох примірниках, один з яких залишається у справі, а другий скріплюється печаткою і видається стягувачу після набрання ним законної сили. Боржнику суд зобов'язаний невідкладно направити копію судового наказу саме рекомендованим листом із повідомленням. Тобто судовий наказ видається лише у трьох примірниках – два оригінали (один для справи, другий для стягувача) і одна копія (для боржника).

Здається, що законодавець дещо одностороннє ввів у главу про наказне провадження лише деякі обов'язкові загальні положення ЦПК. Так, зазначена вище ст. 100 ЦПК передбачає лише дві підстави для

відмови у прийнятті заяви про видачу судового наказу, тобто має місце так званий вичерпний перелік, що для судової процедури є дуже важливим. Проте у судовій практиці можуть виникати й інші ймовірні перешкоди для прийняття заяви про видачу судового наказу, на які суд зобов'язаний буде звернути увагу, але вказана стаття цього не передбачає, хоча її загальний зміст направлений на це.

Наприклад, заява про видачу судового наказу може бути залишена без руху або повернена у разі якщо: подана не за правилами підсудності (п. 4 ч. 3 ст. 121 ЦПК); подана недієздатною особою (п. 2 ч. 3 ст. 121 ЦПК); у провадженні цього суду вже є аналогічне наказне провадження між тими ж особами, про той же самий предмет і з тих же підстав (п. 3 ч. 2 ст. 122 ЦПК); заява може не підлягати розгляду в суді через її непідвідомчість, тобто не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства (п. 1 ч. 2 ст. 122 ЦПК); у спорі між тими ж особами, про той же предмет і з тих же підстав уже видавався судовий наказ (п. 2 ч. 2 ст. 122 ЦПК); після смерті фізичної особи чи ліквідації юридичної особи спірні правовідносини не допускають правонаступництва (п. 5 ч. 2 ст. 122 ЦПК) тощо. Тобто це випадки, що передбачені статтями 121, 122 ЦПК, які регулюють позовне провадження – повернення заяви та відмова у відкритті провадження у справі.

У юридичній літературі триває наукова дискусія стосовно того, чим є сукупність норм, що регулюють відносини щодо виконання як судових рішень, так і рішень інших юрисдикційних органів: виконавчим провадженням як самостійною стадією цивільного процесу чи виконавчим правом як окремою галуззю права.

Не виключено, що виконавче право не може бути визнане автономною галуззю права. Прецедентна практика Європейського Суду з прав людини, юрисдикція котрого щодо тлумачення і застосування Конвенції про захист прав і основних свобод людини і протоколів до неї визнається Україною як учасницею цієї Конвенції, вказує на те, що у розумний строк розгляду справи включається період від надходження до суду заяви до закінчення виконання рішення суду.

Згідно з п. 1 ст. 6 зазначеної Конвенції провадження з виконання судових рішень є самостійною і невід'ємною частиною судового розгляду. Зокрема, у рішеннях Суду у справі «Хорнсбі проти Греції» від 19.03.1997, у справі «Бурдов проти Росії» від 07.05.2002, у справах «Ромашов проти України» від 27.07.2004, «Шаренок проти України» від 22.02.2004 та кількох інших зазначається, що *право на судовий захист було б ілюзорним, якби правова система держави дозволяла, щоб остаточне зобов'язувальне рішення залишалось бездієвим на шкоду одній із сторін; виконання рішення, винесеного будь-яким судом, має вважатися невід'ємною частиною цивільного процесу.*

Оскільки у ЦПК немає судового провадження у справах, що виникають з адміністративно-правових відносин, тому цивільно-процесуальні відносини, що виникають у виконавчому провадженні між судом та іншими його учасниками, врегульовуються у розділі VII ЦПК. Йдеться про судовий контроль за виконанням судових рішень. Норми, які регулюють відносини між державним виконавцем та іншими учасниками виконавчого провадження, до ЦПК не включаються, оскільки містяться у Законі України «Про виконавче провадження» від 21.04.1999 зі змінами та доповненнями від 18.09.2012.

На сьогодні вже майже ні в кого не виникає сумніву щодо доцільності введення до ЦПК процедури наказного провадження. Вона визнається і застосовується в сучасних європейських системах судочинства, а також відповідає міжнародним принципам здійснення справедливого та ефективного правосуддя, спрямованим на забезпечення прав людини

Спеціалісти у галузі адміністративного права зміст такого контролю вбачають у: нагляді за функціонуванням підконтрольних об'єктів, отриманням об'єктивної інформації про виконання ними правил та доручень; вжитті заходів щодо попередження порушень законності, згубних наслідків, шкоди; визначенні причин та умов порушень; виявленні винних та притягненні їх до відповідальності. З огляду на специфіку виконавчого провадження контроль за діяльністю державних виконавців поділяється на відомчий (здійснюється посадовими особами державної виконавчої служби відповідно до ст. 8 Закону про виконавче провадження) та судовий.

Судовий контроль у стадії виконавчого провадження, окрім вирішення судом низки процесуальних питань, коли суд стає учасником певних процесуальних правовідносин (про які йдеться у розділі VI ЦПК), передбачає також і контроль законності дій (бездіяльності) державного виконавця, а також законності прийнятих ним рішень. Фактично це означає реалізацію передбаченого Конституцією України права суб'єктів права на судовий захист.

Саме тому законодавство регламентує не лише порядок розгляду та вирішення цивільних та інших справ, віднесених до цивільної юрисдикції, але й процес виконання судових актів.

Об'єктом судового контролю у виконавчому провадженні є лише судові рішення, ухвалені відповідно до норм ЦПК. Пов'язано це із набранням чинності Кодексу адміністративного судочинства України, згідно зі статтями 181, 267 якого об'єктом адміністративної юрисдикції є контроль за виконанням рішень адміністративних судів та рішень інших юрисдикційних органів, якщо закон не встановлює іншого порядку судового оскарження рішень, дій чи бездіяльності державної виконавчої служби.

Судовий контроль за виконанням рішень господарських судів здійснюється у порядку господарської юрисдикції (ст. 121-2 ЦПК України). У зв'язку з цим не можуть застосовуватися роз'яснення, надані в абз. 2 п. 2 постанови Пленуму Верховного Суду України № 14 від 26.12.2003 «Про практику розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність органів і посадових осіб державної виконавчої служби та звернень учасників виконавчого провадження» щодо оскарження до суду цивільної юрисдикції дій стосовно виконання рішень інших органів.

До суб'єктів, рішення, дії або бездіяльність яких можуть бути оскаржені до суду (суб'єкти оскарження або зацікавлені особи), належать лише державний виконавець та інша посадова особа державної виконавчої служби. Ст. 3 Закону України від 24.03.1998 «Про державну виконавчу службу» передбачає, що виконання рішень, перелік яких встановлюється законом про виконавче провадження, покладається на державних виконавців відповідних відділів державної виконавчої служби. Суд може покласти на суб'єктів оскарження виконання лише тих обов'язків, що передбачаються законом «Про виконавче провадження».

Значно ускладнило процедуру виконання судових рішень прийняття Закону України № 5037-17 від 04.07.2012, яким внесено зміни до п. 3 ч. 1 ст. 18 Закону України «Про виконавче провадження».

Відповідними змінами передбачено розширення вимог до оформлення виконавчих документів, що видаються судами за результатами судового розгляду справ. А саме – у виконавчих листах та судових наказах необхідно обов'язково зазначити повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, власне ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) стягувача і боржника, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), ідентифікаційний код суб'єкта господарської діяльності стягувача та боржника (для юридичних осіб), індивідуальний ідентифікаційний номер стягувача та боржника (для фізичних осіб – платників податків) або номер і серія паспорта стягувача та боржника (для фізичних осіб – грома-

дян України, які через свої релігійні або інші переконання відмовилися від прийняття ідентифікаційного номера, офіційно повідомили про це відповідні органи державної влади та мають відмітку в паспорті громадянина України), а також інші дані, якщо вони відомі суду чи іншому органу, що видав виконавчий документ, які ідентифікують стягувача та боржника чи можуть сприяти примусовому виконанню, зокрема дата народження боржника та його місце роботи (для фізичних осіб), місцезнаходження майна боржника, рахунки стягувача та боржника тощо.

Державні виконавці абсолютно обгрунтовано, керуючись вимогами закону, відмовляють у відкритті виконавчого провадження, посилаючись на відсутність у виконавчих документах (судових наказах) зазначених вище ідентифікаційних кодів.

Проте процесуальними законами, якими керуються суди при прийнятті до розгляду справ та відкритті відповідного провадження, не передбачено необхідність надання сторонами процесу копій ідентифікаційних номерів та копій паспортів.

Навіть якщо уявити у ближчому майбутньому внесення відповідних змін до законів, якими регулюються вимоги щодо оформлення та подання до суду позовних заяв та інших заяв, передбачених наказним провадженням, це все одно не вирішить проблему виконання судових рішень, оскільки саме відповідачі та боржники повинні будуть надавати відповідні документи. За таких обставин здійснення заочного розгляду справ та процедура видачі судових наказів будуть викоренені із практики взагалі.

Якщо ж обов'язок надання копій ідентифікаційних номерів та копій паспортів покласти на позивачів та заявників, то останні будуть мати головний біль щодо розшуку цієї інформації, яка відповідно до ст. 5 Закону України «Про захист персональних даних» за режимом доступу є інформацією з обмеженим доступом. Згідно зі ст. 24 цього закону державою гарантується захист персональних даних.

За одну з головних засад судочинства Конституція України визнає обов'язковість рішень суду. Ця норма означає, що судові рішення, які набрали законної сили, є обов'язковими до виконання для всіх органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових осіб, для об'єднань громадян та інших юридичних осіб і громадян. Тобто сторона, що програла справу, відразу після того, як судові рішення набрало законної сили, мусить виконати його добровільно. Проте на практиці часто все відбувається не так, як ми того бажаємо. Боржник не тільки не квапиться виконувати рішення суду, а й активно протидіє стороні, яка виграла судовий процес. У такому разі судові рішення підлягає примусовому виконанню. Як відомо, розбудова правової держави залежить від ефективності роботи всіх гілок влади, зокрема судової, реформування якої – лише вимога часу. Однак це реформування не дасть

бажаного результату, якщо не буде забезпечено виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб), що відповідно до закону підлягають примусовому виконанню у разі невиконання їх у добровільному порядку.

Відповідно до Закону України «Про виконавче провадження» від 21 квітня 1999 р. № 606-XIV (далі – Закон) *виконавче провадження* – це сукупність дій органів і посадових осіб, зазначених у цьому Законі, спрямованих на примусове виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб), що здійснюються на підставах, у спосіб та в межах повноважень, визначених цим Законом, іншими нормативно-правовими актами, виданими відповідно до цього Закону та інших законів, а також рішеннями, що відповідно до цього Закону підлягають примусовому виконанню. Примусове виконання рішень в Україні покладається на Державну виконавчу службу, яка входить до системи органів Міністерства юстиції України.

З-поміж розмаїття процесуальних документів, які відповідно до Закону підлягають виконанню, можна виділити такі: 1) рішення, ухвали і постанови судів у цивільних справах; 2) вироки, ухвали і постанови судів у кримінальних справах у частині майнових стягнень; 3) постанови судів у частині майнових стягнень у справах про адміністративні правопорушення; 4) рішення, ухвали, постанови господарських судів; 5) виконавчі написи нотаріусів; 6) рішення третейських судів; 7) рішення іноземних судів і арбітражів у передбачених законом випадках тощо. І кожне з таких рішень чи постанов потребує уваги та детального вивчення у кожному конкретному випадку його примусового виконання, позаяк, так само як і судовий процес, виконавче провадження також характеризують численні формальні процедури.

З урахуванням викладеного, читаючи букву закону, постає одне важливе питання: яким чином держава, що тривалий час активно працює в напрямі євроінтеграції, виборює місце під сонцем серед європейських та демократичних країн, вимагає до себе поваги серед світових лідерів, могла допустити прийняття закону, який унеможливив виконання більшості збережених вище процесуальних документів.

Керуючись досвідом країн світу, беручи до уваги специфіку українського народу та оцінюючи суспільну свідомість, українці необхідно досконало вивчити питання внесення відповідних змін до законів, якими передусім керуються суди, та розробити детальний план вирішення, як вбачається, простого питання, але за наслідками прирівняного до надзвичайно важливого. Вважаю, що норму ч. 3 ст. 18 Закону України «Про виконавче провадження» необхідно доповнити після слів «від прийняття ідентифікаційних номерів» такими словами: «за умови, що вони відомі суду або можуть бути надані сторонами або третіми особами або учасниками процесу».

Список використаних джерел:

1. Конституція України.
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 №1618-IV.
3. Закон України «Про виконавче провадження» від 21.04.1999 № 606-XIV.
4. Закон України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 № 2297-VI.
5. Закон України від «Про державну виконавчу службу» від 24.03.1998 № 202/98-ВР.
6. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення та спрощення процедури державної реєстрації земельних ділянок та речових прав на нерухоме майно» від 04.07.2012 № 5037-VI.
7. Проблемы науки гражданского процессуального права / В. В. Комаров, В. А. Бигун, В. В. Баранкова; Под ред. проф. В.В. Комарова. – Харьков: Право, 2002.
8. Васильковский Е. В. Учебник гражданского процесса. – М.: Вид. бр. Башмаковых, 1917 [Електронний ресурс] // Всё о праве. – Режим доступу: <http://www.allpravo.ru>
9. Удальцов И. В. Наказное провадження: історія і сучасність // Теорія та практика судової діяльності: Науково-практичний посібник. – К.: Атіка, 2007. – С. 82-83.
10. Относительно путей облегчения доступа к правосудию: рекомендация Комитета Министров Совета Европы государствам-членам от 14.05.1981, № R (81) 7 [Електронний ресурс] // Електрон. б-ка міжнарод. документів по правам человека. – Режим доступу: <http://www.hri.ru>
11. Относительно принципов гражданского судопроизводства, направленных на совершенствование судебной системы: рекомендация Комитета Министров Совета Европы государствам-членам от 28.02.1984, № R (84) 5 [Електронний ресурс] // Електрон. б-ка міжнарод. документів по правам человека. Інформац. сервер Верхов. Суду України. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua>
12. Проект Господарського процесуального кодексу України / Закон і бізнес. – № 34 за 21-27 серпня 2004 р.
13. Практика ухвалення та перегляду судами заочних рішень у цивільних справах; Практика розгляду судами цивільних справ про визнання правочинів недійсними [Електронний ресурс] // Інформац. сервер Верхов. Суду України. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua>
14. Лупеник Д. Д. Узагальнення судової практики розгляду цивільних справ у апеляційному порядку в 2006 році. – Архів апеляційного суду Харківської області за 2006 р.

Члени Комісії задекларували свої доходи

Відповідно до законодавства України члени Вищої кваліфікаційної комісії суддів України подали декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за 2012 рік.

Самсін Ігор Леонович

Згідно з декларацією загальна сума сукупного доходу становить 462741,14 грн, у тому числі заробітна плата – 430463,65 грн, дохід від викладацької, наукової та творчої діяльності – 11422,13 грн, дивіденди, проценти – 20855,36 грн. Сума коштів на рахунках у банках – 208534, 76 грн.

І. Л. Самсіну належать земельні ділянки загальною площею 5500 кв. м, садовий будинок загальною площею 160 кв. м та у спільній власності з членами сім'ї - квартира в м. Києві загальною площею 140,7 кв. м.

Сім'ї І. Л. Самсіна належить земельна ділянка у Львівській області загальною площею 120,053 кв. м, житловий будинок загальною площею 75,3 кв. м та автомобілі ВАЗ 2115 2003 року випуску і Lexus 2011 року випуску. Доходи членів сім'ї становлять 34057,68 грн. Сума коштів на рахунках у банках – 71680 грн.

Пінчук Микола Григорович

Згідно з декларацією загальна сума сукупного доходу становить 624626,00 грн, у тому числі заробітна плата – 424226 грн, інші види доходів – 200400 грн.

У спільній власності з членами сім'ї Пінчуку М. Г. належить квартира в м. Києві загальною площею 43 кв. м, житловий будинок загальною площею 66 кв. м та земельна ділянка 3700 кв. м в Чернігівській області.

М. Г. Пінчук є власником автомобілів: Nissan-Patrol 2007 року випуску, Toyota Land Cruiser 2011 року випуску, трактор ТМ-16 1983 року випуску, а також гаража площею 43,7 кв. м.

Марцинкевич Анатолій Миколайович

Згідно з декларацією загальна сума сукупного доходу становить 291194,02 грн, у тому числі заробітна плата – 291174,2 грн, дивіденди, проценти – 19,82 грн, сума коштів на рахунках у банках – 20286,7 грн. Загальна сума сукупного доходу членів сім'ї А. М. Марцинкевича – 13918,49 грн. Розмір внесків членів сім'ї до статутного капіталу товариства (підприємства, організації) становить 59791,00 грн.

А. М. Марцинкевич має земельну ділянку загальною площею 1000 кв. м, у спільній власності з членами сім'ї в м. Хмельницький Марцинкевич А. М. має недобудований будинок.

Членам сім'ї належить земельна ділянка загальною площею 1800 кв. м, будинок – загальною площею 81 кв. м та недобудований будинок.

А. М. Марцинкевич має в користуванні автомобіль Audi-100 (об'єм двигуна 2000 куб. см) 1990 року випуску.

Погашення основної суми позики (кредиту) – 101910,75 грн. Погашення суми процентів за позику (кредитом) – 48439,9 грн.

Віхров Володимир Васильович

Згідно з декларацією загальна сума сукупного доходу становить 488247,00 грн, у тому числі заробітна плата – 255502,00 грн, дивіденди – 31432,00 грн, страхові виплати – 47893 грн, інші види доходів – 153420 грн. Загальна сума доходу членів сім'ї – 62248,00 грн. Сума коштів на рахунках у банках та інших фінансових установах Віхрова В. В. становить 377200,00 грн, членів сім'ї – 79770 грн. Розмір внесків до статутного капіталу товариства, підприємства, організації – 3280 грн.

У спільній власності з членами сім'ї В.В. Віхров має квартиру в м. Дніпропетровську загальною площею 150 кв. м, гараж – 18 кв. м, автостоянку загальною площею 8 кв. м у м. Дніпропетровську; в Запорізькій області – дачний будинок загальною площею 244 кв. м, земельну ділянку загальною площею 2300 кв. м.

В. В. Віхров є власником автомобіля Toyota RAV4 (об'єм двигуна 2000 куб. см) 2010 року випуску. У власності членів сім'ї – автомобіль Toyota RAV4 (об'єм двигуна 2000 куб. см) 2005 року випуску.

Горбачова Лідія Павлівна

Згідно з декларацією загальна сума сукупного доходу становить 267562,00 грн, у тому числі заробітна плата – 224658,00 грн, інші види доходів – 42904,00 грн.

Л. П. Горбачовій належить квартира в м. Харкові загальною площею 100,6 кв. м. Вона є власником автомобіля Mitsubishi Lancer (об'єм двигуна – 1584 куб. см) 2009 року випуску.

Колеснік Галина Антонівна

Згідно з декларацією загальна сума сукупного доходу становить 309747,64 грн, у тому числі заробітна плата – 208547,64 грн, страхові виплати, страхові відшкодування, викупні суми та пенсійні виплати – 101200 грн. Загальна сума доходів членів сім'ї – 35200,00 грн.

Г. А. Колеснік має у спільній власності квартиру в м. Маріуполі загальною площею 73 кв. м, дачний будинок в Донецькій області загальною площею 100 кв. м, гараж загальною площею 25 кв. м, автомобіль Волга 3110 (об'єм двигуна 2000 куб. см) 2004 року випуску. Вона є власником земельної ділянки загальною площею 120 кв. м. На банківських рахунках членів сім'ї Г. А. Колеснік – 100000,00 грн.

Мельник Микола Григорович

Згідно з декларацією загальна сума сукупного доходу становить 329986,00 грн, у тому числі заробітна плата – 14586,00 грн. Дохід від викладацької, наукової та творчої діяльності – 83500,00 грн, інші види доходів становлять 31900,00 грн. Сума коштів на рахунках у банках та інших фінансових установах – 710000,00 грн. Загальна сума доходу членів сім'ї – 36000 грн.

М. Г. Мельнику належить житловий будинок в Київській області загальною площею 200 кв. м, земельні ділянки в Київській області загальною площею 10090 кв. м. Він також є власником іншого нерухомого майна загальною площею 48 кв. м. У спільній власності – квартира в м. Києві загальною площею 53 кв. м.

Він є власником автомобіля Porsche Cayenne S (об'єм двигуна 4500 куб. см) 2005 року випуску, трактора Hyundai 2006 року випуску. У спільній власності – гаражі: 60 кв. м, 30 кв. м.

Членам сім'ї М. Г. Мельника належить будинок загальною площею 400 кв. м і автомобіль Lexus 330 (об'єм двигуна 3300 куб. см) 2006 року випуску.

Мікулін Віктор Петрович

Згідно з декларацією загальна сума сукупного доходу становить 291263,00 грн, у тому числі заробітна плата – 207982,00 грн, дохід від викладацької, наукової і творчої діяльності – 83281,00 грн. Загальна сума доходу членів сім'ї – 111574,00 грн.

В. П. Мікуліну належить квартира загальною площею 93,3 кв. м та житловий будинок загальною площею 378,1 кв. м. Сім'ї В. П. Мікуліна належить земельна ділянка загальною площею 700 кв. м.

В. П. Мікулін є власником земельної ділянки загальною площею 2630 кв. м, автомобіля Mercedes-Benz 2148 – 2008 р. Сім'ї належить AUDI A-6 2007 року випуску.

Витрати на утримання зазначеного майна становлять 26500,00 грн.

Сокурєнко Дмитро Михайлович

Згідно з декларацією загальна сума сукупного доходу становить 213986,00 грн, у тому числі заробітна плата – 213986,00 грн, сума коштів на рахунках у банках та інших фінансових установах – 58030,00 грн.

Д. М. Сокурєнку належить квартира в м. Києві площею 43,4 кв. м та 1/3 квартири загальною площею 72 кв. м в м. Києві, житловий будинок загальною площею 534,2 кв. м, дачний будинок загальною площею 189 кв. м у Київській області. Він також є власником земельних ділянок: 693 кв. м, 1199 кв. м, 510 кв. м.

Д. М. Сокурєнко володіє автомобілями: Toyota Prado (об'єм двигуна 2694 куб. см) 2004 року випуску, Chevrolet (об'єм двигуна 5300 куб. см) 2004 року випуску. В його власності гараж загальною площею 18 кв. м.

Фадєєва Ніна Миколаївна

Згідно з декларацією загальна сума сукупного доходу становить 386744,00 грн, у тому числі сума заробітної плати становить 181544,00 грн, інші види доходів – 205200,00 грн.

Н. М. Фадєєвій належить житловий будинок загальною площею 578 кв. м, земельна ділянка загальною площею 4000 кв. м у Київській області та земельна ділянка 800 кв. м у Львівській області. Н. М. Фадєєва є власником автомобілів: Mercedes-Benz ML 350 2010 року випуску, Nissan Tiida (об'єм двигуна 1600 куб. см) 2008 року випуску. Їй належить гараж площею 20 кв. м, паркомісце в м. Києві, придбане в 2012 році за 100000 грн.

Шаргалo Віктор Іванович

Згідно з декларацією загальна сума сукупного доходу становить 589054,00 грн, у тому числі заробітна плата – 354054,00 грн, дохід від відчуження рухомого та нерухомого майна – 235000,00 грн. Сума коштів на рахунках у банках та інших фінансових установах – 80000,00 грн.

В. І. Шаргалo належить квартира в м. Києві площею 95 кв. м. та гараж – 30 кв. м. Він є власником автомобіля Audi (об'єм двигуна 2996 куб. см) 2012 року випуску.

Малиновський райсуд Одеси готовий переймати канадський досвід

Малиновський районний суд м. Одеси – один із тих, що бере участь у пілотному українсько-канадському проєкті досудового врегулювання спорів.

Метою досудового врегулювання спорів є досягнення компромісу та примирення між конфліктуючими сторонами шляхом укладання мирової угоди завдяки взаємним поступкам сторін та за активної участі судді.

Основними засадами процедури досудового врегулювання спорів є принципи верховенства права, законності, рівності всіх учасників процедури примирення перед законом і судом, неупередженість та об'єктивність судді, конфіденційність, згода сторін у справі на проведення процедури досудового врегулювання.

Завершилася підготовча фаза «пілотних судів» до роботи в режимі врегулювання спорів у досудовому порядку (українсько-

канадський проєкт «Освіта суддів – для економічного розвитку»). Малиновський районний суд м. Одеси 15 травня цього року приступає до практичної реалізації компонента проєкту – досудового врегулювання цивільних справ. У проєкті будуть задіяні усі судді Малиновського райсуду цієї спеціалізації, а це 16 осіб.

Рішенням зборів Малиновського райсуду встановлена спеціалізація голови суду з розгляду спорів: що виникають із трудових правовідносин про поновлення на роботі; пов'язані із застосуванням Закону України «Про захист прав споживачів»; про відшкодування шкоди, завданої внаслідок вчинення злочину, а також майну фізичних і юридичних осіб; про захист честі, гідності та ділової репутації.

Встановлена спеціалізація заступника голови суду з розгляду

спадкових спорів. Для реалізації цього рішення передбачено низку заходів, серед яких:

- проведення головою суду і його заступником з цивільних справ теоретичних і практичних занять з суддями, адвокатами щодо здійснення процедури досудового врегулювання у цивільних справах. На заняттях вивчатиметься досвід судів канадських провінцій Квебек, Соскочевань, Манітоба з досудового врегулювання спорів;
- проведення конфліктологами, психологами теоретичних і практичних занять із суддями, адвокатами щодо здійснення процедури досудового врегулювання у цивільних справах;
- індивідуальне навчання суддів;
- проведення заступником голови суду з цивільних справ і керівником апарату суду занять з працівниками апарату суду щодо забезпечення процедури досудового врегулювання у цивільних справах;
- інформування громадськості, учасників судових процесів про ефективність процедури досудового врегулювання;
- консультування громадян безпосередньо у приміщенні суду або телефоном з питань досудового врегулювання спорів.

Леонід Лічман,

Голова Малиновського районного суду м. Одеси

Пілотний українсько-канадський проект — це перший крок на шляху законодавчого врегулювання питання досудового вирішення спорів

Тарас Антоняк,
Голова Івано-Франківського міського суду

Проект «Суддівська освіта – для економічного зростання» – це п'ятирічний проект, що фінансується Канадською агенцією з міжнародного розвитку. Його мета – забезпечити сприятливі умови для розвитку економіки України шляхом підвищення рівня компетентності судових органів у сфері господарських та економічних спорів.

Одним із компонентів проекту є апробація механізму досудового врегулювання спорів у «пілотних судах» Одеси та Івано-Франківська. Великий

досвід і напрацювання у цій сфері накопичено судовою системою Канади. Задля досягнення мети проекту Івано-Франківським міським судом намічено низку заходів.

На зборах суддів Івано-Франківського міського суду визначено число фахівців, які займатимуться досудовим врегулюванням спорів. Зокрема, зважаючи на діючу спеціалізацію суддів, у проекті будуть задіяні ті з них, які працюють з цивільними та адміністративними справами. Їх дев'ять: Островський Любомир Євгенович, Бабій Ольга Михайлівна, Барашков Володимир Валентинович, Ковалюк Іванна Петрівна, Максимчин Юрій Дмитрович, Бойчук Олександр Васильович, Шамотайло Олег Васильович, Польська Мирослава Василівна, Пастернак Ірина Андріївна. Координуючу роль в цьому процесі, звісно, відведено голові суду.

Дуже важливо визначити пріоритетність категорій справ, що розглядатимуться у рамках проекту. Вважаємо, що такими для місцевого суду загальної юрисдикції є:

- а) спори про стягнення заборгованості по кредитних зобов'язаннях за позовами банківських установ;
- б) спори про стягнення страхового відшкодування за позовами страхових компаній;
- в) спори про стягнення заборгованості за надані послуги телекомунікаційного зв'язку (МТС, КИЇВСТАР та ін.), що подані в позовному провадженні після скасування судових наказів;
- г) спори про стягнення заборгованості за надані комунальні послуги (теплокомуненерго, обл-

енерго, водоканал і та ін.), що подані в позовному провадженні після скасування судових наказів;

д) спори, що виникають із сімейних правовідносин, в т. ч. поділ майна подружжя, аліментні зобов'язання.

Наступний невід'ємний етап проекту – проведення навчання суддів з практики застосування закону і вирішення вказаних спорів (практика Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Верховного Суду України, постанови пленумів, інформаційні листи), а також вироблення алгоритму ведення попереднього судового засідання та імплементація механізмів досудового врегулювання.

З метою підготовки та застосування зразків процесуальних документів досудового врегулювання в попередньому судовому засіданні (ухвали про затвердження мирових угод, пам'ятки сторонам) передбачається проведення навчання помічників суддів та секретарів судового засідання.

З огляду на особливості роботи Івано-Франківського міського суду, зважаючи на канад-

ський досвід, планується розробити пам'ятки для сторін спору. Такі пам'ятки також отримають працівники апарату суду для роботи з позовними заявами, що надходять до відділу прийому і реєстрації (канцелярії) суду.

Через те що у процесі вирішення спору, окрім судді, який головує на засіданні, є учасники судового процесу, а саме сторони у справі, то для досягнення їх примирення необхідно провести роботу з роз'яснення цілей та перспектив проекту, зокрема з представниками адвокатських об'єднань, банківських та страхових установ, оскільки більшість справ стосуватиметься саме їхніх інтересів та інтересів їх клієнтів.

Важливе значення для реалізації проекту матиме широке інформування громадськості про перспективи застосування механізмів досудового врегулювання спорів через засоби масової інформації.

Успішна реалізація проекту сприятиме поліпшенню показників роботи суду та підвищенню рівня довіри суспільства до судової системи в цілому.

Петро Черепій, голова Івано-Франківського окружного адміністративного суду

Робоча зустріч в Києві у рамках українсько-канадського проекту «Суддівська освіта – для економічного зростання» – дуже важливий захід. Цей проект – перший крок на шляху законодавчого

врегулювання питання досудового вирішення спорів в Україні.

Івано-Франківський окружний адміністративний суд, очолювати який я маю честь, один з чотирьох, задіяних у цьому пілотному проекті. Я дуже вдячний організаторам за цей вибір і довіру.

Під час робочих зустрічей з підготовки до реалізації проекту ми обговорили питання, що стосуються кількості суддів, котрі будуть задіяні в процедурі досудового врегулювання спорів. Наразі це вісім суддів, обраних з числа тих, які мають найбільший професійний досвід.

Ми обов'язково будемо працювати із суб'єктами владних повноважень з тим, аби націлювати їх на процедуру примирення до суду. Адже це економія коштів, часу, та й, по суті, ефективний спосіб вирішення спору. Наприклад, якщо судові рішення не виконуються, то у такому випадку ми залучаємо державну виконавчу службу, направляючи виконавчий лист. Така процедура надто затягується. Але якщо примирення відбулося, як правило, процес завершується.

Я впевнений, що ми зможемо успішно скористатися канадським досвідом і впровадити його в життя.

ВІСНИК

Вищої кваліфікаційної комісії суддів України

Передплатний індекс: 89521